

يۇسۇف قەرزاقى

ئىنسانىيەتنىڭ ئىسلام مەدەنىيىتىگە موھتاجلىقى

تەرجىمە قىلغۇچى: سەييۇللاھ

ئۇيغۇر تەرجىمە مەركىزى

حاجة البشرية إلى الرسالة الإسلامية الحضارية

تأليف: دكتور يوسف القرضاوى

ترجمه: سيف الله

مۇندەرىجە

- 3 ..... كرىش سۆز
- 8 ..... ھازىرقى زامان مەدەنىيىتىنىڭ روھى
- 9 ..... غەرب (ياۋرۇپا) پىكرىنىڭ ئالامەتلىرى ۋە خۇسۇسىيەتلىرى
- 16 ..... غەرب مەدەنىيىتىدىكى ئىنساننىڭ بەختسىزلىكى

- 19 غەرب مەدەنىيىتىدىكى جاپا - مۇشەققەتنىڭ سىرى 19
- 19 ئىلىم - پەن، پىكر ۋە ئەدەبىيات يېتەكچىلىرىنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشلىرى 24
- 24 مەشھۇر ئالىملارنىڭ بۇ ھەقتىكى قاراشلىرى 27
- 27 غەرب ئىلمى دىندىن يىراق 28
- 28 پەلسەپىنىڭ ئىنسانىيەتنى بەختلىك قىلىشتىن ئاجىزلىقى 30
- 30 پەلسەپىنىڭ توقۇنۇشى ۋە زىددىيىتى 31
- 31 پەلسەپىنىڭ ئەسىرلەر بويى قولىغا كەلتۈرگەن نەتىجىسى 34
- 34 دىندىن باشقىسى ئىنسانىيەتنى قۇتۇلدۇرالمىدۇ 36
- 36 خرىستىئان دىنىنىڭ قۇتقۇزۇش رولىنى ئېلىشتىن ئاجىزلىقى 42
- 42 يەھۇدىي دىنى قۇتقۇزۇش رولىنى ئېلىشتىن تېخىمۇ ئاجىز 44
- 44 ئىنسانىيەتنى ئىسلام دىندىن باشقا قۇتۇلدۇرغۇچى تېپىلمايدۇ 46
- 46 نوپۇزلۇق يەتتە يۈنلىش 61
- 61 ئىسلام ئۈمىتىنىڭ مەدەنىيەت رسالىسى 62
- 62 ئىسلام مەدەنىيەت قۇرۇلمىسىنىڭ قىممەتلىرى: 64
- 64 نورماللىق ۋە تەڭپۇڭلىق رسالىسى 65
- 65 مۇكەممەللىك رسالىسى 66
- 66 ھەربى كۈچ - مەنئى روھ 67
- 67 ئىسلامدىكى ئىلىم - پەن ۋە ئىماننىڭ مۇكەممەللىشىشى 70
- 70 مەدەنىيەتمىز ئىلىم ۋە ئىمان مەدەنىيەتلىرىدۇر 73
- 73 ئىماننىڭ ئىنسان ھاياتىدىكى ئورنى 75
- 75 ئىماننى يېڭىلاش ئۈچۈن ئەمەل قىلىش لازىم 80
- 80 خاتىمە

كىرىش سۆز

ئالەم بىر قانچىلىغان ئورۇنلاردا، خىلمۇخىل زامانلاردا بىر قانچە مەدەنىيەتلەرنى بېشىدىن كەچۈردى. بۇ مەدەنىيەتلەرنىڭ بەزىسى بىر مەزگىل گۈللىنىپ گۇمران بولدى. بەزىسى بىر ئىككى ئەسىر دەۋر سۈردى، يەنە بەزىلىرى بىر قانچە ئەسىر دەۋر سۈردى.

بىراق ئالەم بۈگۈنكىدەك مەدەنىيەتنى كۆرۈپ باقمىدى. بۇ مەدەنىيەتنىڭ دائىرىسى كېڭىيىپ، يەر شارنىڭ شەرقى-غەربى، شەھەر ۋە يېزا قىشلاقلارغا قەدەر تەسىر كۆرسەتتى.

شۇنداقلا بۇ مەدەنىيەت ئىنسانىيەتكە كەڭتاشا تۇرمۇش كەچۈرۈش ئامىللىرىنى ھازىرلاپ بەردى. ھاياتنىڭ بۇ خىل شەكىلدە گۈللىنىشى ئىنسانىيەتنىڭ چۈشكىمۇ كىرىپ باقمىغان ئىدى.

مۇشۇنداق ئىمكانىيەت ۋە يۇقىرى ئىقتىدار بولسىمۇ، بۇ مەدەنىيەت ئاللاھنىڭ ئىنساندا ياراتقان تەبىئىيەتكە رىئايە قىلمىدى. ئىنسانىيەتنىڭ شەخسى خۇسۇسىيەتلىرىنى مۇھاپىزەت قىلالمىدى. ئىنساننىڭ كەلگۈسى ۋە ئاقىۋىتىگە پىسەنت قىلىپ قويمىدى. مەدەنىيەت بايرىقى ۋە تەرەققىياتى ئىنسانغا نىسبەتەن خەتەرلىك بىر نەرسىگە ئايلاندى.

ئاللاھتىن بەھاجەت بولۇش، ئاللاھنى ھاكىمىيەت ئورنىدىن يىراقلاشتۇرۇش، -خۇددى بۇ ئالەمنى يارتىپ قويغاندەك- خالىغانچە ئىش ئېلىپ بېرىش بۇ مەدەنىيەتنىڭ ئىدىيىسىدۇر. شۇنداقلا بۇ مەدەنىيەت ماددى ئەشيا لارنىڭ قەدىر قىممىتىنى كۆتۈردى، مەنىۋى بولغان نەرسىنىڭ قەدىر قىممىتىنى چۈشۈرۈۋەتتى. كۆپ تاۋار ئىشلەپچىقىرىش ۋە شەھۋەت، ھاۋايى - ھەۋەس تۈرلىرىنى كۆپەيتىشنى تەرەققىيات دەپ ساندى. شۇ سەۋەبتىن بۇ مەدەنىيەتنىڭ گەرچە جىسمى چوڭ بولسىمۇ روھى قورۇلدى. ئوتنىڭ تەسىرى بولسىمۇ نۇرى ئۆچتى. شۇ سەۋەبتىن بۇ مەدەنىيەت دىنسىز دۇنيا، ئىمانسىز ئىلىم - پەن، روھسىز ھەيكەل بولۇپ قالدى.

بۇ مەدەنىيەتكىمۇ ئىلگىرىكى مەدەنىيەتكە يەتكەن بالا قازاننىڭ يېتىپ قېلىش خەۋپى ئىلىم - پەن، مۇتەپەككۈر، ئەدەبىيات، سىياسەت ئىگىلىرىدىن ئىخلاسەن بولغانلارنى ئەنسىرەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار ئاگاھلاندىرۇش قوغغۇرقىنى چېلىشقا باشلىدى.

بىز مۇسۇلمانلارمۇ بۇ مەدەنىيەتنىڭ ۋەيران بولۇپ كىتىشىدىن ئەنسىرەيمىز، چۈنكى بۇ مەدەنىيەتتە ئىنسانىيەت پايىدىلىنالايدىغان

ياخشلىق تەرەپلىرى بار. شۇنداقلا بارلىق ئىنسانلارغا خەتەر بولىدىغان يامانلىق تەرەپلىرىمۇ بار. بىز ئۇنىڭ ياخشىلىق تەرەپلىرىدىن پايدىلىنىپ، يامانلىق تەرەپلىرىدىن ساقلىنىپ قالساق بولىدۇ.

بۇنداق بىر مۇھىتنىڭ بارلىققا كىلىشى، مۇسۇلمانلار ئالەمگە تەقدىم قىلىدىغان ئىسلام مەدەنىيىتى ئارقىلىقلا رىئاللىققا ئايلىنىدۇ. ئىسلام مەدەنىيىتى ئورتاھاللىق، تەڭپۇڭلىق ۋە مۇكەممەللىك بىلەن ئالاھىدە بولغان خۇدا كوي، ئىنسانپەرۋەر ۋە ئەخلاق مەدەنىيىتىدۇر.

بۇ مەدەنىيەت ئىنساننىڭ زېمىنىنى گۈللەندۈرۈشى، ئاللاھنىڭ يەر شارىدىكى خەلىپىسى بولۇشى ۋە ئاللاھقا ئىبادەت قىلىشى ئۈچۈن، مەنپەئەتلىك ئىلىم - پەن، سادىق ئىمان، ياخشى ئىش - ھەرىكەت، ھەقىقەت ۋە ئادالەتنى جانلاندىرۇش ئارقىلىق قولايلىق پۇرسەت يارىتىپ بېرىدۇ.

بىز ھازىرقى زامان مەدەنىيىتىنى ئۈرۈپ تاشلاشنى خالىمايمىز. چۈنكى بۇ ھەممىمىزنىڭ بېشىغا ئۆرۈلىدۇ. بىز ئۇ مەدەنىيەتنى ھىمايە قىلىپ قېلىشنى ۋە ئۇ مەدەنىيەتكە - ئىنسانىيەتكە تەھدىت سېلىۋاتقان غەرق قىلغۇچى زور دولقۇنلاردىن - ساقلىنىش يەلگىنىنى تەقدىم قىلىشنى ئىرادە قىلىمىز.

بىز مۇسۇلمانلار بۇنىڭ بىردىن - بىر چارىسىغا ئىگە، ئۇ بولسىمۇ ئىسلام دىنىدۇر. ئاللاھ پۈتۈن پەيغەمبەرلەرنى شۇ دىن بىلەن ئەۋەتكەن، بارلىق كىتابلارنى شۇ دىن بىلەن چۈشۈرگەن ۋە بارلىق ئىنسانىيەتكە ھايات پىرىنسىپى قىلىپ شۇ دىننى تاللىغان. بىراق بىزنىڭ ئۈستىمىزدىكى بىردىن - بىر شەرت، دىنىمىزنى ياخشى چۈشىنىش، ئەمەل قىلايلى ۋە ئەمەلىيەت ئارقىلىق نەمۇنە شەكىلدە تەقدىم قىلايلى. شۇ ۋاقىتدا ئاللاھ ئىرادە قىلغاندەك: «شۇنىڭدەك (يەنى سىلەرنى ئىسلامغا ھىدايەت قىلغاندەك) كىشىلەرگە شاھىت بولۇشۇڭلار ئۈچۈن بىز سىلەرنى ياخشى ئۈممەت قىلدۇق» دېگەن ئۈممەت بولالايمىز. (سۈرە - بەقەرە - 143 - ئايەت).

"قۇرۇلما" دېگەن ئاتالغۇنىڭ ئورنىغا "رسالە" دېگەن ئىسلام ئاتالغۇسىنى ئىستېمال قىلدۇق.

بىز بۇ ماقالىمىزدە، ماددا بىلەن روھنى بىرلەشتۈرىدىغان، دۇنيا بىلەن ئاخىرەتنى تۇتاشتۇرىدىغان، خۇداگۈپلۈك بىلەن ئىنسانپەرۋەرلىكنى بىرلەشتۈرىدىغان، ئەقىل بىلەن قەلبىنى ماسلاشتۇرىدىغان، شەخسى ئەركىنلىك بىلەن جەمئىيەت مەنپەئەتىنى تەڭپۇڭلاشتۇرىدىغان بۇ رسالىگە (مەدەنىيەت قۇرۇلمىسىگە) ئىنسانىيەتنىڭ - بولۇپمۇ ماددى تەرەپتىن يۇقىرى نەتىجە قازانغان غەرب ئەللىرىنىڭ- جىددى موھتاج ئىكەنلىكىنى بايان قىلدۇق.

توغرا، غەرب ئەللىرى ماددى تەرەققىياتتا يۇقىرى پەللىگە يەتتى. بۈگۈنكى دۇنيادا: تېخنىكا ئىنقىلابى، ئېلىكترون ئىنقىلابى، ئالەم بوشلۇقى ئىنقىلابى، ئۇچۇر ئىنقىلابى ۋە ئالاقىلىشىش ئىنقىلابىدىن ئىبارەت تونۇشلۇق بولغان ئىنقىلابلارنى رىئاللىققا ئايلاندۇردى. ھەتتائى شارغىمۇ قەدەم باسالغان غەرب ئەللىرى، ئۆزىگە يەر شارى ئۈستىدە خاتىرجەملىك ۋە بەخت سائادەتنى قولغا كەلتۈرەلمىدى.

ئىنسانلار خاتىرجەملىك ۋە بەخت سائادەتنى ئىسلام رسالىسىدىن باشقا يەردە تاپالمايدۇ. ئىسلام مەدەنىيەت رسالىسى ئىنسانغا ئىمان ئاتا قىلىدۇ، ئىلىم پەندىدىن مەھرۇم قىلمايدۇ، ئاخىرەت بىلەن باغلايدۇ، دۇنيادىن مەھرۇم قويمىدۇ. ئاسمان بىلەن تۇتاشتۇرىدۇ، يەر شارىدىن مەھرۇم قويمىدۇ.

بۇ مەدەنىيەتنى ئۇ رسالىگە ھەقىقىي ئېسىلىپ ماڭىدىغان، ئىلىم، ئەمەل، پىكىر، دەستۇر، ئەخلاق ۋە ئىستىل جەھەتتە مۇكەممەل تەتبىق قىلىدىغان ئۈممەت تەقدىم قىلسا، بۇ رسالە ئۈنۈم بېرىدۇ، ئۇلۇغۋار غايىلىرى رىئاللىققا ئايلىنىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام ئۈممىتىنىڭ بۇ ئىسلام مەدەنىيەت رسالىسىگە بولغان ئېھتىياجى باشقا ئەللەرگە قارىغاندا بەك جىددىراق، باشقىلاردىن

ھەقىقەت. بۇ رسالە ئىسلام ئۈمىتىنى ئىنسانىيەتكە گۇۋاھچىلىق ئورنىدا بولالايدىغان ۋە ئۇلارغا ئۇستازلىق ماقامىدا تۇرالايدىغان ئىززەتلىك ۋە شەرەپلىك ئۈممەت قىلىپ چىقالايدۇ. ئىسلام مەدەنىيەت رسالىسىنىڭ ئۆزىلا ئۈممەت قىيىنچىلىقلىرىنى ھەل قىلىشقا ۋە دۇنيادا ئۆزىنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلىش ئۈچۈن ئويغۇتۇش ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىشقا قادىردۇر.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام ئۈمىتى، كۆشمەك(يېڭىلىق يارىتىش مەھرۇم پاسسىپ) يۆنىلىشى، ئۆزىنى يوقىتىش يۆنىلىشى ۋە جېدەللىشىش يۆنىلىشىگە ئوخشاش ئىسلامغا نىسبەت بېرىلىدىغان بىر قانچە يۆنىلىشلەر ئارىسىدىن توغرا يۆنىلىشنى تاللىشى لازىم.

ئەمما ئۈممەت قوللۇنۇپ مېڭىشقا تېگىشلىك بولغان يۆنىلىشنى " مەدەنىيەت يۆنىلىشى " دەپ ئاتىدۇق. بۇ يۆنىلىش ئىسلام دىنىنى ئومۇميۈزلۈك، تەڭپۇڭلۇق، مۇكەممەللىك، چوڭقۇرلۇق خۇسۇسىيەتلىرى ۋە قىممەتلىرى بىلەن ئالاھىدە بولغان خەلقئارالىق مەدەنىيەت رسالىسى سۈپىتىدە تەقدىم قىلالايدۇ. بۇ يۆنىلىش ئىسلامى تەڭپۇڭلۇق شۇئارىغا دەۋەت قىلىپ ماڭدۇ.

مەن ئاللاھ تائالادىن ئۈمىتىمىزنىڭ بۇ يېڭى ئەسىردە خەلقئارالىق رسالىسىنى تولۇق ئىجرا قىلىشقا ياردەم بېرىشىنى ۋە ئىسلام دىنىنى دۇنيا ئۈچۈن رەھمەت، تېڭىرقاپ يول تاپالمايۋاتقانلار ئۈچۈن ھىدايەت سۈپىتىدە تەقدىم قىلىشقا مۇۋەپپەقىيەت بېرىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

دوكتۇر: يۈسۈپ قەرزىۋى

ھازىرقى زامان مەدەنىيىتىنىڭ روھى

ھەر قانداق مەدەنىيەتنىڭ - تامامەن ئىنسانغا ئوخشاش - جىسمى ۋە روھى بولىدۇ. مەدەنىيەتنىڭ جىسمى كاتتا بىنالار، زاۋۇت - كارخانىلار، ھەر خىل ئۈسكۈنە - سايمانلار ۋە تۇرمۇشنى بېيىتىپ بېرىدىغان ماددى ئىجادىيەتلەردە كۆرۈنىدۇ.

ئەمما مەدەنىيەتنىڭ روھى ئىنسانلارنىڭ، خەلق ئاممىسىنىڭ ئىستىلىدا، ئۆز - ئارا ئالاقە ئىشلىرىدا، ئۇلارنىڭ دىن، ھاياتلىق، كائىنات، ئىنسان، شەخس، جەمئىيەتكە بولغان كۆز قارىشىدا مۇجەسسەملىشىدىغان بىر بۆلۈك ئەقىدە، چۈشەنچە، قىممەتلەر، ئەدەپ - ئەخلاق ۋە ئۆرپ - ئادەتلەردە ئىپادىلىنىدۇ.

ئىنسانىيەت تارىخى بېشىدىن كەچۈرگەن چوڭ مەدەنىيەتلەرنىڭ ماددا ۋە روھقا بولغان پوزىتسىيىسى بىردەك ئەمەس. ئۇ مەدەنىيەتلەرنىڭ ئىچىدە پەقەتلا ماددى تەرىپى بېسىپ كەتكەنلىرى ۋە روھى تەرىپى بېسىپ كەتكەنلىرى شۇنداقلا تەڭپۇڭلىق كونترول قىلىپ تۇرغىنى بار.

بۈگۈنكى دۇنيانى ئىگەللىگەن مەدەنىيەت " غەرب مەدەنىيىتىدۇر " بۇ مەدەنىيەتنىڭ، ئىنسانىيەتنىڭ ئەركىنلىكىنى ھۆرمەتلەش - خۇسۇسەن ئۆز ۋەتەنى ئىچىدە - ئىنساننىڭ ئىقتىدارىنى جارى قىلدۇرۇش تەرەپتىن كۆز يۇمغىلى بولمايدىغان ئارتۇقچىلىقى بار. بۇ مەدەنىيەتنىڭ ئارتۇقچىلىقى بىلەن ئىنسانىيەت " ئەبىئەت " نى ئۆز مەنپەئەتى ئۈچۈن بويسۇندۇرالىدى. ئاتۇمنى ئۆز مەنپەئەتى ئۈچۈن پارتىلىتالىدى. ھاۋا بوشلۇقىدا قۇشلاردەك ئۇچۇپ، دېڭىزدا بېلىقتەك چۆكۈپ، ئالەم بوشلۇقىغا ئۆرلەپ ئاي شارىغا قەدەم باسالىدى. شۇنداقلا ئىنساننىڭ ۋاقتى ۋە زېھنى كۈچىنى تىجەپ بېرىدىغان " كومپيوتېر " دىن ئىبارەت ئالى ئۈسكۈنىنى ياساپ چىقالىدى. ئىنسان يۇقىرىقى ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئىلىم - پەننىڭ پەزىلىتى بىلەن

قىلالدى. ئىنسان ئىلىم - پەننىڭ قانۇنىيەتلىرىنى كەشىپ قىلىپ، ئۇنى ياخشى ئىدارە قىلىش، ئاجايىپ شەكىلدە رەتلەش، قاتتىق كونترول قىلىش ئىشلىرىدا مىسلى كۆرۈلمىگەن تەرەققىياتلارغا ئېرىشتى.

ئىلىم - پەن ئارقىلىق ئادەتتىكى بىر ئىنسان ئىلگىرىكى ئەسىرلەرنىڭ پادىشاھلىرى ھەسەت قىلىپ قالغىدەك دەرىجىدە كەڭتاشا تۇرمۇشتا ياشىيالىدى. ئىلگىرىكى پادىشاھلار ئىسسىقنىڭ دەھشىتىگە ۋە سوغاقنىڭ قاتتىقلىقىغا ھاۋا تەڭشەپ بېرىدىغان ئۈسكۈنە - سايمانلارنى، كىچىك كۈنۈپىكىلارغا بىرلا بېسىش بىلەن تەڭلا ھەركەتلىنىدىغان ياكى توختايدىغان ئاپتوماتىك ئۈسكۈنلەرگە ئېرىشەلمىگەن ئىدى.

مانا مۇشۇنداق بۈيۈك ماددى ئىجادىيەتلەر بارلىققا كەلگەن بولسىمۇ، بۈگۈنكى رىئاللىق، بۇ مەدەنىيەت شۇ كىشىلەرگە ئارزۇ قىلىنىۋاتقان بەخت سائادەتنى ياكى ئۈمىد قىلىنىۋاتقان خاتىرجەملىكنى تەييارلاپ بېرەلمىگەنلىكىنى، بۇ مەدەنىيەتنىڭ جېسمى پىلدەك بولسىمۇ قۇۋۋىتى چاشقاندەكلا ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتمەكتە.

شۇنداق... ھازىرقى مەدەنىيەتنىڭ روھى «مەنپەئەتپەرەس ماددى تەرەپ» گە ئىچكىرىلەپ كىرىپ كەتكەن، ماددى تەرەپ غەرب مەدەنىيىتىنىڭ روھى پەلسەپىنىڭ ئاساسى ھېسابلىنىدۇ.

غەرب (ياۋرۇپا) پىكرىنىڭ ئالامەتلىرى ۋە خۇسۇسىيەتلىرى

1- ئىلاھنى تونۇشتىكى غۇۋالىق:

غەرب پىكرىدىكى ئالامەتلەرنىڭ ئەۋۋەلى: ئىلاھنىڭ ھەقىقىتىنى بىلىشتىكى غۇۋالىقتۇر. ئۇلارنىڭ ئىلاھقا بولغان چۈشەنچىسى ساپ ئەمەس. ئۇلارنىڭ چۈشەنچىسىنى خىياللار ۋە ئەپسانىلەر قورشىۋالغان، بەلكى غەرب ئەللىرى - ئۆز تارىخىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغاندەك - ئاللاھنى توغرا مەرىپەت بىلەن تونۇپ باقمىغان. كائىناتنىڭ ياراتقۇچىسىغا توغرا ئېمان

كەلتۈرۈش بىلەن ھىدايەت تاپمىغان. چۈنكى غەرب ئەللىرى توغرا يولغا باشلايدىغان پەيغەمبەر ۋە خاتالىقتىن خالى ۋەھىينى بىۋاستە تونۇپ باقمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن يولدا ئۆزى يالغۇز «بىرىنچى ئىللەت» (كائىناتنى پەيدا قىلغۇچى كۈچ) ياكى «دەسلەپكى قوزغىغۇچى» كۈچنى ئىزدەپ مېڭىپ خاتالاشتى ۋە شۇ خاتالىقىدا يىراقلاپ كەتتى.

دەھرىزىم ۋە ئاتىزىملىقنى ئىنكار قىلغان: "سۇقرات، ئاپلاتون، ئارىستوتىل" غا ئوخشاش چوڭ پەيلاسوپلار ئىلاھنى ئېتىراپ قىلدى. بىراق ئۇلارنىڭ ئىلاھقا بولغان تەسەۋۋۇرى توغرا چۈشەنچە بولمىدى. بەلكى ئۇلارنىڭ تەسەۋۋۇرىغا كۆپلىگەن خىياللار ۋە ئەپسانىلەر ئارلاشتى.

2- ماددىيەرەسلىك تۇيغۇسى:

غەرب پىكرىنىڭ ئالامەتلىرىدىن يەنە بىرىسى ماددىيەرەسلىك، يەنى ماددىغىلا ئىشىنىش. كائىنات، مەرىپەت، ئىستىقلىق ماددا بىلەن ئىزاھلاش، غەيب (مىتافىزىكا) نى ۋە ھېس تۇيغۇ ئېدىراڭ قىلالمايدىغان نەرسىلەرنى ئىنكار قىلىشتۇر.

شۇنىڭ ئۈچۈن غەرب پىكرى بۇ كائىناتنى ياراتقان ئىلاھقا، ۋەھىيى ئېلىپ چۈشىدىغان پەيغەمبەرگە، ئىنساندىكى مەڭگۈلۈك روھقا، دۇنيا ھاياتىدىن باشقا بىر ھاياتنىڭ بارلىقىغا، ھېسسى (كۆرۈلۈۋاتقان) ئالەمدىن باشقا غەيبىي ئالەمنىڭ بارلىقىغا، مەنپەئەتتىن يۇقىرى نەمۇنىلىك قىممەتلەرگە ئىشەنمەيدۇ. چۈنكى بۇ نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى ھېس قىلىش دائىرىسىگە كىرمەيدۇ، مۇلاھىزە ۋە تەجىربىگە بويسۇنمايدۇ.

غەرب پىكرى ماددىي- مەنپەئەتنى ئاساس قىلغان ئىدىيە بولۇپ، روھى نەرسىلەرنى كەمسىتىدۇ، مەنىۋى نەرسىلەرنى ئانچە ئالقىشلاپ كەتمەيدۇ، نەمۇنىگە ئىشەنمەيدۇ. (يۇقارقى ھۆكۈم كۆپ سانلىققا قارىتا بېرىلدى).

بۇ ماددىيەرەسلىك تۇيغۇسى غەرب ھاياتىنى نەزەرىيە ۋە ئەمەلىيەت تەرەپتىن ئىگەللەپ كەتتى. شۇڭا چوڭقۇر تەتقىق قىلغۇچىلارنىڭ نەزىرىدە

بۈگۈنكى غەرب ئەللىرىنىڭ ھەقىقىي دىنى «ماددا» ئىكەنلىكى مەلۇملۇق مەسىلىگە ئايلاندى.

مەسىلىنىڭ تېگىگە چۆكمەي، يۈزەكى قارىغان كىشلەر بۇ ھەقىقەتنى ئىنكار قىلىشى ياكى ئەجەبلىنىشى مۇمكىن. ھەقىقىتى يوق شەكىل، مېغىزى يوق قۇرۇق شاكال بىزنى ئالداپ كەتمەسلىكى كېرەك.

غەرب ئەللىرىدىكى خرىستىئان دىنى ئۇلارنى بىر - بىرىگە باغلاپ تۇرغان «شۇئار»، ئەتراپىغا توپلىشىدىغان «كرىست بەلگىسى» ۋە ئازام ئېلىش كۈنلىرىدە كۆڭۈل ئاچىدىغان «چىركاۋ» دىن ئىبارەت، خالاس.

ئۇلار ئۇ دىنغا «قىممەت» سۈپىتىدە ئىمان كەلتۈرمەيدۇ، «ئەقىدە» سۈپىتىدە بويسۇنمايدۇ.

ھازىرقى غەرب ئەللىرىنىڭ ھەقىقىي جەۋھىرىدىن ئىزدەنسەڭىز، دىن جەھەتتە ماددىدىن باشقىنى تونۇمايدىغان، كۆز قاراش جەھەتتە مەنپەئەتتىن باشقىنى بىلمەيدىغان ئىنساننى ئۇچرىتىسىز!

بۇ يەردە ياۋرۇپالىق نىمىس ئالىمى پىرۇفېسسۇر «لىيۇبولد فايس» دېگەن كىشىنىڭ سۆزىنى نەقل كەلتۈرىمىز. ئۇ كىشى ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلىپ «مۇھەممەد ئەسەد» دېگەن نام بىلەن تونۇلغان.

ئۇ «يول دوقمۇشلىرىدىكى ئىسلام» ناملىق كىتابىدا مۇنداق دەيدۇ: «يېڭى غەرب مەدەنىيىتى ئىقتىسادى، ئىجتىمائىي شەيئەلەرنىڭ تەقەززاسىدىن باشقا بىر نەرسىگە بويسۇنۇشنى رەت قىلىدۇ. ھازىرقى غەربنىڭ ھەقىقىي ئىلاھىي روھانى مەقسەتتىن ئەمەس بەلكى كەڭتاشا تۇرمۇش كەچۈرۈشتۇر».

«يېڭى ياۋرۇپا - مەيلى ئۇ دىمۇگراتىك بولسۇن، فاشىزىم بولسۇن، سوتسىيالىزىم بولسۇن، ئادەتتىكى خىزمەتچى بولسۇن ياكى مۇتەپەككۈر ئالىم بولسۇن - پەقەت بىر دىننىلا تونۇيدۇ، ئۇ بولسىمۇ ماددى تەرەققىياتقا

ئىبادەت قىلىشتۇر. يەنى ھاياتتا كەڭتاشا تۇرمۇش كەچۈرۈشتىن باشقا غايە يوق دەپ ئېتىقاد قىلىشتۇر».

ئەنگىلىيەلىك ئۇستاز «جود» مۇنداق دەيدۇ: «بۇ ئەسىرنى ئىگەللىگەن ھايات نەزىرىسى، ھەر قانداق مەسىلىگە قورساق ۋە يانچۇق تەرىپىدىن قاراشتۇر». («مۇسۇلمانلارنىڭ چۈشكۈنلىشىشى بىلەن ئالەم قانداق زىيان تارتتى» دېگەن كىتابقا قاراڭ!)

ئامېرىكىلىق مەشھۇر مۇخبىر «جون جىنتىر»، «ياۋرۇپا ئىچىدە» ناملىق كىتابىدا: " ئىنگىلىزلار ھەپتىدە 6 كۈن ئەنگىلىيە بانكىسىغا ئىبادەت قىلىدۇ، 7 - كۈنى چىركاۋغا يۈزلىنىدۇ» دەيدۇ.

يېڭى سېتاتىسكا مەلۇماتلىرىغا قارىغاندا غەرب ئەللىرىدە چىركاۋغا يەكشەنبە كۈنى بارىدىغانلار پەقەت 5% پىرسەنتىنى ئىگەللەيدىكەن.

3- ئىلمانى تۇيغۇسى:

غەرب پىكرىنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىدىن بىرىسى: ئىلمانى تۇيغۇدۇر. (يەنى دىن بىلەن دۆلەتنى ئايرىپ قاراش).

غەرب نەزىرىسىدىكى «دىن» ئىنسان بىلەن ئىلاھ ئارىسىدىكى ئالاقىدىن ئىبارەت، ئۇنىڭ ئورنى دىلدىن ئىبارەتتۇر. دىن چىركاۋنىڭ ئىچىدىن چىقىپ كېتىشى توغرا ئەمەس. دىننىڭ ھايات ئىشلىرىدا قانۇن چىقىرىش، جەمئىيەت ئىشلىرىغا ئارىلىشىش، مائارىپ، مەدەنىيەت، تەشۋىقات، ئىدارە، ئىقتىساد ۋە سىياسەت ئىشلىرىغا قول تىقىش ھەققى يوق.

غەرب ئەللىرى؛ ئۆزلىرىنى ئىلاھنىڭ زېمىنىدىكى ۋەكىللىرى، پىكىرلىرىنى دىن، ئۇلارغا بويىسۇنۇشنى ئىبادەت، ئۇلارغا قارشى چىققانلىقىنى شەيتانلىق دەپ ئويلايدىغان چىركاۋ ۋە پوپلار (مىسيونىرلار) بىلەن ئۇزۇن زامان كۆرەش قىلغاندىن كېيىن ماددى ئىدىيەگە ئىمان كەلتۈردى.

بۇلارنىڭ (پوپلارنىڭ) ئىدىيىسى - گەرچە ئۇلار ئۇنى دىن دەپ ئېتىقاد قىلىشمۇ - يېڭىلىققا قارشى خۇراپاتنى، ئىلىم پەنگە قارشى نادان ۋە ساۋاتسىزلىقنى، ئەركىنلىككە قارشى قاتماللىقنى، ئادالەتكە قارشى زۇلۇمنى، نۇرغا قارشى زۇلمەتنى قوللايدىغان ئىدى.

غەرب ئەللىرىگە ئىسلام مەدەنىيىتىنىڭ تەسىرى يەتكەن ۋاقتىدا، ئۇلار جەللاتلارغا (ياۋۇز پوپلارغا) قارشى قوزغۇلۇپ ئۆزلىرىنى مۇداپىئە قىلىشقا باشلىدى. ئۇلارنى دۇنيادىن، ئىلىم - پەن ۋە ئوي تەپەككۈردىن مەھرۇم قويغان چىركاۋ دىنىنى رەت قىلدى. شۇ ۋاقتىقىچە چىركاۋ ھەممە ئىشقا ھۆكۈمرانلىق قىلاتتى.

دىنغا قارشى چىققان غەرب پىكرى دىننى ئىشكەللەر بىلەن باغلاپ، دىننىڭ ۋىجداندىن ئاتلاپ كېتىشىگە رۇخسەت قىلمىدى. (بۇ نۇقتىدا ھەر بىر دىننى ئايرىم ئۆز ھەقىقىتى بىلەن پەرقلەندۈرۈپ چۈشىنىش لازىم).

شۇنىڭ ئۈچۈن غەرب ئەللىرى خرىستىئان دىنىنى ئۆز ئورنىدىن چۈشۈرۈپ، جەمئىيەتنى يېتەكلەش ھوقۇقىدىن ئايرىپ تاشلىغاندىن كېيىن ئويغىنىشقا باشلىدى. كەمبەغەللىكتىن بېيىپ، ئاجىزلىقتىن كۈچىيىشقا باشلىدى. بۇ خىل ئەھۋال دىننىڭ (يەنى غەرب دىنىنىڭ) دۆلەتنى ۋە جەمئىيەتنى يېتەكلەشكە ھوقۇقى يوق دەيدىغان ھالەتكە كەلتۈردى.

ئەسلىدە بۇ خىل نەزەرىيەنى ئىنجىلنىڭ ئۆزىمۇ قوللايدىغان ئىدى. دىن بىلەن دۆلەتنىڭ ئارىسىنى ئايرىپ قاراش غەرب پىكرى (ئىدىيىسى) نىڭ ئاساسلىق خۇسۇسىيەتلىرىدىن بىرىدۇر.

4- توقۇنۇش:

غەرب مەدەنىيىتىنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىدىن يەنە بىرىسى: ئۇ مەدەنىيەت توقۇنۇش ئۈستىگە قۇرۇلغان، بۇ مەدەنىيەت تىنچلىق، خاتىرجەملىك ۋە مۇھەببەت دېگەن نەرسىنى بىلمەيدۇ.

بۇ توقۇنۇش ھەر قايسى تەرەپلەرگە خىلمۇ-خىل شەكىل بىلەن ئىچكىرىلەپ سىڭىپ كەتكەن.

بۇ توقۇنۇش، ئىنسان بىلەن ئۇنىڭ نەپسى ئارىسىدىكى، ئىنسان بىلەن تەبىئەت ئارىسىدىكى، ئىنسان بىلەن ئىنسان ئارىسىدىكى، ئىنسان بىلەن ئىلاھ ئارىسىدىكى توقۇنۇشتۇر!

چۈنكى غەربتىكى ئىنسان خرىستىئان دىنى تەلەپ قىلىۋاتقان نەمۇنە ھايات بىلەن ياشاشنى ئىرادە قىلىپ قالسا ئۆز تەبىئىتى بىلەن زىددىيەتلىشىپ قالىدۇ. چۈنكى خرىستىئان دىنى جىنسى(ئەر- ئاياللىق) مۇناسىۋەتنى قەبىھ سانايدۇ. مال- دۇنيانى رەت قىلىدۇ. ئۆزلىرىنى ياخشى نىئەتلەردىن مەھرۇم قىلىدۇ. يامانلىق قىلغان ئادەمنىڭ جىنايىتىنى ئۆز خاھىشى بويىچە كۆتۈرۈپتىدۇ. ئوڭ كاجىغا ئۇرسا سول كاجىنى تۇتۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلىدۇ.

غەرب مەدەنىيىتىدىكى ئىنسان تەبىئەت بىلەن قارشىلىشىپ ياشايدۇ، چۈنكى ئۇ ئىنسان تەبىئەت دۇنياسىنى ئۆزىنىڭ دۈشمىنى دەپ قارايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن تەبىئەتنى بويسۇندۇرۇشۇم لازىم دەپ قارايدۇ. غەرب ئەللىرى بۇ ئەھۋالنى «تەبىئەتنى بويسۇندۇرۇش» دېگەن سۆز بىلەن ئىپادىلەيدۇ.

غەرب مەدەنىيىتىدىكى ئىنساننىڭ ئىنسان بىلەن توقۇنۇشى، چىركاۋ بىلەن دۆلەتنىڭ توقۇنۇشى، دىن بىلەن ئىلىم - پەننىڭ زىددىيەتلىشىشى، تەبىئىيەتلىك توقۇنۇشلارنى ھەققىدە سۆزلەش ھاجەتسىز بولغان روشەن مەسىلىدۇر.

5- باشقىلاردىن ئۆزىنى ئۈستۈن تۇتۇش:

غەرب پىكرىنىڭ يەنە بىرىسى: باشقىلاردىن ئۆزىنى ئۈستۈن تۇتۇش تۇيغۇسىدۇر. بۇ خىل تۇيغۇ غەربلىكلەرنىڭ ئەقلىنى ئومۇميۈزلۈك ئىگەللىگەن. ئۇلار ئۆزلىرىنى باشقىلارغا قارىغاندا ئىرقى تەرەپتىن ئەۋزەل، قان تىپى تەرەپتىن سۈزۈك ۋە ئۆزلىرىنى ھاكىم بولۇش، باشقا مىللەتلەرنى قۇل بولۇش ئۈچۈن يارىتىلغان دەپ ئېتىقاد قىلىدۇ.

ئەجەبلىنەرلىكى، بۇ ئەسىرنىڭ كاتتا ئالىملىرىنىڭ قاتارىدىن سانلىدىغان، ئىلىم - پەن ساھەسىدە نوبىل مۇكاپاتىغا ئىرىشكەن «دوكتور/ئالكس كارىل»: «ئاق تەنلىكلەر باشقا مىللەتلەردىن ئارتۇق» دەپ قارايدۇ.

يۇقىرىقىلار غەرب مەدەنىيىتىنىڭ ئالاھىدە خۇسۇسىيەتلىرى ۋە بەلگىلىرىدۇر.

غەرب مەدەنىيىتىدىكى ئىنساننىڭ بەختسىزلىكى

غەرب (ياۋرۇپا) مەدەنىيىتىدىكى بۈيۈك ماددى تەرەققىيات:

بۈگۈنكى غەرب مەدەنىيىتى يەتكەن باسقۇچقا ھېچقانداق مەدەنىيەت ئەسىرلەر بويى يېتىپ باقمىغان. غەرب مەدەنىيىتى ئىلىم - پەن ۋە تېخنىكا تەرەققىياتىدا يۇقىرى پەللىگە يەتتى. بۇ مەدەنىيەت ئىنسانلار ئۈچۈن ماكان ۋە ۋاقتنى قىسقارتىپ بېرىش، راھەت - پاراغەت تۇرمۇشىنى تولۇقلاپ بېرىشتە ئالاھىدە رول ئوينىدى. ئىنساننىڭ ئېھتىياجلىرى كۈنۈپكىنى بېسىش ئارقىلىق ھەل بولىدىغان دەرىجىگە يەتتى. بەلكى ئۇنىڭدىنمۇ ھالقىپ دەرۋازىدىن كىرمەكچى بولسا دەرۋازا ئاپتوماتىك ئۆزى ئېچىلىدىغان، قولىنى جۈمەكنىڭ ئاستىغا ئۇزاتسا سۇ ئۆزلىكىدىن قۇيۇلىدىغان، پۈتىنى پەلەمپەيگە ئۈستىگە قويسا ئۈستۈنكى قەۋەتلەرگە ئېلىپ چىقىدىغان دەرىجىدە ئىنسان كۈنۈپىكا ئىشلىتىشتىن بەھاجەت بولدى.

ئىنسان ئالەم بوشلۇقىغا قەدەم قويۇپ، ئالەم كېمىلىرىنى ئالەم بوشلۇقىغا قويۇپ بېرىلدى. ئىنسانلار ئاي شارىنىڭ ئۈستىگە ئۆرلەپ، ئۇ يەردىن تاش ۋە توپىلارنى ئەۋرىشكە سۈپىتىدە ئېلىپ چۈشۈپ تەتقىق قىلماقتا. ھازىر ئالەم بوشلۇقىدىكى مۇرخ، قىزىل يۇلتۇزغا ئوخشاش يىراق سەييارىلەرگە يېتىشكە ئۇرۇنماقتا.

بۇ دەۋرىمىزدە ماددى ئىلىم - پەننىڭ قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلىرى ناھايىتى زور. ئەگەر بۇ ئىجادىيەتلەرنىڭ ئوندا بىر قىسمى بىزدىن ئىلگىرى ياشاپ ئۆتكەن كىشىلەرگە دەپ بېرىلسە، ئۇلار، شۇ مەلۇماتنى يەتكۈزگەن ئادەمنى ساراڭ بولۇپ قاپتۇ دەپ ئەيىبلەيتتى.

بۇ ئىجادىيەتلەرنى ئاللاھنىڭ بۇ سۆزى ئىپادىلەپ بېرىدۇ: [ئاللاھ يەنە سىلەر بىلمەيدىغان نەرسىلەرنىمۇ يارتىدۇ]. [سۈرە نەھل 8 - ئايەت]

بۇ يەردە مۇھىم سوئال پەيدا بولىدۇ، ئۇ بولسىمۇ: ئىنساننى ئاي شارنىڭ ئۈستىگە چىقىرىلغان ئىلىم - پەن ئىنسانغا يەر شارى ئۈستىدە بەخت - سائادەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈپ بېرەلمىدۇ؟

ئەمەلىيەتكە قارىساق، رىئاللىق: (ياق) دەپ جاۋاب بېرىدۇ، ئىلىم - پەن غەرب ئۇقۇمى بىلەن ئېيتقاندا، پەقەتلا ماددى ئىلىم ئىنساننىڭ بەدىنىگە راھەت يارتىپ بېرەلدى، مەنئى راھىتىنى تولۇقلاپ بېرەلمىدى. ماددى باياشاتلىقىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈپ بەردى، مەنئى خاتىرجەملىكىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈپ بېرەلمىدى.

ئۇسۇل - چارە ۋە ئۈسكۈنە - سايمانلارنى تەييارلاپ بېرەلدى، مەقسەت ۋە نىشانلارنى تەييارلاپ بېرەلمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ مەدەنىيەتتىكى ئىنسان سىرتقى كۆرىنىشى گۈزەل، زىننەتلىنپ قاتۇرۇلغان قەبرىگە ئوخشاش ئىچكى (مەنئى) ھاياتى ۋەيرانە ھالەتتە تۇرمۇش كەچۈردى.

شۇ سەۋەبتىن بۇ مەدەنىيەتنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدا ياشاۋاتقان ئىنسانلارنىڭ ئىككىلىنىش، قايغۇرۇش، تىت - تىت بولۇش، جىلە بولۇش، قورقۇش، غەم قىلىش، روھى غۇربەتچىلىك ھېس قىلىش، ئۆزىنىڭ چۈشكۈنلىشىپ كېتىۋاتقانلىغىنى ھېس قىلىش، ھاياتىنىڭ يوقلاڭ نەرسە ئىكەنلىكىنى سىزىش، بۇ ھاياتنىڭ ھېچقانداق نىشانى، غايىسى ۋە مەنىسىنىڭ يوقلىقىدىن شىكايەت قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرەۋاتىمىز.

بۇ مەدەنىيەت ئىنساننى ئىچكى تەرەپتىن ۋەيران قىلىپ تاشلىماقتا. شۇنىڭ ئۈچۈن نىرۋا كىسەللىكى ۋە پىسخولوگىيە كىسەللىكى بىلەن دوختۇرخانىلىرىنىڭ سانىنىڭ كۆپىيىپ كېتىشى ئەجەبلىنەرلىك ئىش ئەمەس. بۇ دوختۇرخانىلار شۇنچىۋالا كۆپ بولسىمۇ كىسەللەرگە

يېتىشمەيۋاتىدۇ. بىراق دوختۇرخانىلار بۇ تۈردىكى كىسەللەرگە نېمە قىلىپ بېرەلسۇن! .

بۇ مەدەنىيەتتىكى كىشلەر ئەخلاقى چۈشكۈنلۈك، روھى ئىككىلىنىش، ئائىلىنىڭ بۇزۇلۇش، ئەقلى كىسەللىك، ئىجتىمائى پارچىلىنىش ۋە جىنايى قىلمىشلارنىڭ كۆپىيىپ كىتىش ھالەتلىرىدىن دەرىت ئېيىتماقتا.

غەرب مەدەنىيىتى ئىنسانغا - باشقىلارغا چېكىدىن ئاشماسلىق شەرتى بىلەن - شەخسى ئەركىنلىكىنى چېكىدىن ئاشۇرۇپ بەردى. بۇ ھېسابسىز ئەركىنلىك ئىنساننىڭ تەبئىيىتىنى بۇزىۋەتتى، ئاچكۆزلۈكنى قاندۇرالمىدى. ئىنسان ھاۋايى - ھەۋسىگە بېرىلگەنچە، ئۇنىڭ بىلەن تەڭ تەشەنلىقىمۇ ئېشىپ باردى.

كائىناتتا مۇتلەق ئەركىنلىككە ئىگە نەرسە تېپىلمايدۇ. ئوكيانلاردىكى پاراخۇتلار، ئالەم بوشلۇقىدىكى ئايرۇپىلانلارمۇ بەلگىلەنگەن يولدا ماڭىدۇ. ئەگەر بەلگىلەنگەن دائىرىدىن ئېشىپ كەتسە، ئاقبۇتىنى ئويلاپ يەتكىلى بولمايدىغان كىرىزىسلار كېلىپ چىقىدۇ.

بۇ مەدەنىيەت يالغۇز ئىنسانغا زىيان كەلتۈرۈپ توختاپ قالماي، ئەتراپىدىكى مۇھىتىمۇ زىيان كەلتۈردى. زاۋۇتلارنىڭ تۈتۈنلىرى، كېرەكسىز قالدۇقلىرى، يورانيۇمنىڭ تەسىرى ۋە ئۇنىڭ قالدۇقى ئۆسۈملۈك ۋە ھايۋانلارغا خىمىۋىيلىك دورىلارنىڭ ئارلىشىپ كېتىشى بىلەن مۇھىتنى بۇلغىدى. بۇنىڭدىن سىرت سەلبى ئىرسىيەت ئالامەتلىرى كۆپەيدى. بۇ نەتىجىلەر غالىجىر كالا كېسىلىنىڭ بايقىلىشى ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ئىشلاردا ئېنىق كۆرۈنۈشكە باشلىدى. كىلچەكتە يۈز بېرىدىغان ئىشلارنى تەسەۋۋۇر قىلىپ بولغىلى بولمايدۇ!

مانا بۇلار - خۇددى سوراققا تارتىلمايدىغان ئىلاھدەك - ئىنسانلارغا ۋە ئەتراپىدىكى نەرسىلەرگە ئۆزى خالىغانچە ئىش ئېلىپ بارسا كېلىپ چىقىدىغان تەبئى نەتىجىلەردۇر.

ئىنسان پەقەت بۈيۈك بىر ياراتقۇچىنىڭ مەخلۇقىدۇر، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ياراتقۇچىنىڭ كائىناتتىكى نىزامىغا ۋە شەرىئى قانۇنىغا بويسۇنۇپ مېڭىشى لازىم. شۇنداق قىلغاندا ياخشى نەتىجىگە ئېرىشەلەيدۇ ۋە ئۆزىنى ھالاكەتتىن قۇتقۇزۇپ قالالايدۇ.

غەرب مەدەنىيىتىدىكى جاپا - مۇشەققەتنىڭ سىرى

بۇ مەدەنىيەتتىكى ئىنسانلارنىڭ قىيىنچىلىققا ئۇچراشتىكى بىردىن بىر سىرى؛ بۇ مەدەنىيەت ئاللاھنى ئۇنتۇپ قالغان، روھسىز بەدەن بولۇپ ياشىغان ياكى چۈمۈلنىڭ روھى بىلەن پىلنىڭ بەدىنى بولۇپ ياشىغان.

ھىندىستاننىڭ چوڭ شائىرى «تاگور» غەرب پەيلاسوپىنىڭ بېرسىگە: «توغرا، سىلەر قۇشلارغا ئوخشاش ھاۋادا ئەركىن ئۇچالدىڭلار، بېلىققا ئوخشاش دېڭىزغا چۆكەلدىڭلار، بىراق سىلەر زېمىندا ئىنسانغا ئوخشاش ياخشى ياشىيالىدىڭلار» دېگەن.

غەرب مۇتەپەككۈرلىرىنىڭ ئۆزلىرىمۇ بۇ مەدەنىيەتتىكى، مەنىۋى بوشلۇقتىن شىكايەت قىلۋاتقانلىقىنى بەلكى تېخى، ئىنساننى ئىككىلىنىشتىن ئارام تاپتۇرالمىدىغان، قورقۇنچىدىن خاتىرجەم قىلالمايدىغان مەنپەئەتپەرەس ئۇ ماددى مەدەنىيەتتە ئۇزۇن داۋاملىشىشتىن ئاگاھلاندىرۇپ، ئاگاھلاندىرۇش قوڭغۇرقىنى چېلىۋاتقانلىقىنى كۆرەۋاتىمىز.

ئىلىم - پەن، پىكىر ۋە ئەدەبىيات يېتەكچىلىرىنىڭ ئاگاھلاندىرۇشلىرى

ئالىملار، پەيلاسوپلار، ئۇستازلار، ئەدىپلەر ۋە سىياسىيۇنلارنىڭ غەربنىڭ ماددى مەدەنىيەت ۋە سانائەت سايمانلىرىغا غەرىق بولۇپ

كېتىشنىڭ ئاقىۋىتىدىن ئاگاھلاندۇرۇپ قىلغان سۆزلىرى ئارقىمۇ - ئارقا بولماقتا .

بۇلارنىڭ قاتارىدىن «نوبىل» مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن تەبىئى - پەن ئالىملىرى «ئالكىس كارىل ۋە رىينى دىوبو» لارنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشلىرى، بىر ئازدىن كېيىن بۇلارنىڭ سۆزلىرىنى نەقلى قىلىپ كەلتۈرمىز .

ئامېرىكىلىق مەشھۇر پەيلاسوپ «جون دىيۇ» شۇنداق دەيدۇ: «ئىلىم - پەننىڭ بىرلىككە كەلگەن ئەخلاقى قىممەتلىرىنى پارچىلاپ تاشلاشقا رۇخسەت قىلىدىغان ۋە ئىلىم - پەننىڭ ئەخلاقى قىممىتىگە ئىشەنمەيدىغان مەدەنىيەت ئۆزىنى ئۆزى ۋەيران قىلىپ تاشلايدىغان مەدەنىيەتتۇر» [ئىنساننىڭ ئىنسانلىقى ناملىق كىتابىغا قاراڭ!]

ئەنگىلىيەلىك ھازىرقى زامان مەشھۇر تارىخشۇناس پەيلاسوپ «تويىنى» مۇنداق دېگەن، ئۇنى ئامېرىكىلىق يازغۇچى «كولى ۋولسۇن» نەقلى كەلتۈرگەن: «سانائەت پەنلىرى قۇربان بولغۇچىلارنى ئالداپ كەتتى، ئۇلارنىڭ ئۆزىنى ئۆزى كونترول قىلىشتىن چىقىرىپ تاشلىدى. سانائەتنىڭ ئالدىشىغا ئەگىشىپ، روھلىرىنى سېتىۋېتىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا «كنو، رادىيولار» نى ئالماشتۇردى. بۇ «يېڭى سودا» كەلتۈرۈپ چىقارغان بۇ مەدەنىيەتنىڭ نەتىجىسىدە روھى نامراتلىق پەيدا بولدى. «ئاپلاتۇن» روھى نامراتلىقنى «چوشقىلار جەمئىيىتى» دەپ سۈپەتلىگەن بولسا، «دوس ھىكسىلى»، «يېڭى پاقىراق ئالەم» دەپ سۈپەتلىگەن.

تويىنى سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ: «غەرب ئەللىرى ماددى بايلىقتىن دىنغا يۆتكەلمىگىچە ياخشى نەتىجە تاپالمايدۇ» دېگەن. [لىكولىن ۋولسۇننىڭ «مەدەنىيەتنىڭ زاۋال تېپىشى» ناملىق كىتابىغا قاراڭ!]

ئامېرىكىلىق مەشھۇر ئەدىب «جون شىتاينىك» دوستى «ئىدلانى ئىستىفنىنۇن» غا يازغان خېتىدە: «ئامېرىكىنىڭ مۇشكۈلىسى (قىيىنچىلىقى) بايلىقتۇر. ئامېرىكىدا كۆپ نەرسىلەر بار، بىراق يېتەرلىك روھى مەسئۇلىيەت يوق. بىز ئەقلى - ھۇششىمىزنى تاپقىدەك

دەرىجىدە سىلكنىشكە موھتاج، بىز تەبىئەت ئۈستىدىن غەلبە قىلالىدۇق، بىراق نەپسىمىز ئۈستىدىن غەلبە قىلالىدۇق» دېگەن .

گىرمانىيە شائىرى «بروشىرت» غەرب مەدەنىيىتىنىڭ سايسىدا ئۆسۈپ يېتىلگەن يېڭى ئەۋلادنىڭ تىراگىدىسىنى بۇ سۆزى بىلەن ئىپادىلىگەن: «بىز ئۆزئارا ھېچقانداق ئالاقىسى، مۇناسىۋىتى يوق ئەۋلادلار. بىز دىنسىز ۋە راھەتسىز تۇرمۇشتا؛ قوياشىمىز تار، مۇھەببىتىمىز ۋەھشىي، ياشلىرىمىز ئىرادىسىز بولغان ئەۋلادلار، بىز بەلگىلىمىسىز، چەكلىمىسىز ۋە ھىمايىسىز ئەۋلادلاردۇرمىز».

فىرانسىيەلىك پەيلاسوپ «جارۇدى» غەرب مەدەنىيىتىنى تەنقىد قىلىپ، «ئۇنى پىرىئەۋن مەدەنىيىتى دەپ ئاتىدى. غەرب مەدەنىيىتىدە ئىلىم - پەن بار، ھىكمەت يوق، ئۇ مەدەنىيەت ئۈسكۈنە - سايمانغا ئەھمىيەت بەردى، ئىنسانغا كۆڭۈل بۆلمىدى. بولۇپمۇ ئاللاھنىڭ بىرلىكى نىڭ ئورنىغا «بازارنىڭ بىرلىكىنى» ئاساس قىلىدىغان، دوللارنى ئىلاھ دەپ قارايدىغان ئامېرىكا مەدەنىيىتى شۇنداق» [ئامېرىكا چۈشكۈنلۈشۈشنىڭ ئاۋانگارتىدۇر] ناملىق كىتابقا قاراڭ!

بۇ تەرەپكە كۆڭۈل بۆلگەن سىياسىيۇنلارنىڭ قاتارىدىن، «ئىزىنھاۋر» دەۋىرىدىكى ئامېرىكىنىڭ مەشھۇر تاشقى ئىشلار مىنىستىرى «ئۇرۇش ۋە تىنچلىق» دېگەن كىتابنىڭ ئاپتورى «دالاس» دۇر.

ئۇ كىتابنىڭ «روھى ھاجىتىمىز» ناملىق بابىدا ئامېرىكا موھتاج بولۇۋاتقان نەرسىلەرنى بايان قىلىپ مۇنداق دېگەن: «بۇ مەسىلە ماددى نەرسىلەرگە تاقالمايدۇ، بىزدە ئالەم بويىچە ماددى ئەشيا لاردىن ئەڭ كۆپ مەھسۇلات بار، بىزگە كەمچىل بولۇۋاتقان نەرسە كۈچلۈك ۋە توغرا ئەقىدىدۇر، ئەقىدە بولمىسا بىزدە بار نەرسىلەر ئاز بولۇپ قالىدۇ. بۇ كەمچىللىكنى يۇقىرى ماھارەتلىك سىياسىيۇنلار، زىرەك دىپلومات خادىملىرى، ئىجادىيەتلىك ئالىملار ياكى باشقۇرۇلدىغان ئاتۇم بومبىلار تولۇقلاپ بېرەلمەيدۇ».

زۇڭتۇڭ «ئولسۇن» ئۆلۈپ كېتىشتىن ئىلگىرى مۇنداق دەپ يازغان: «بىزنىڭ مەدەنىيىتىمىز روھانىيىتىنى قايتۇرۇپ ئەكەلمىسە، ماددى تەرەپتىن ئۇزۇن داۋاملىشالمايدۇ».

بۈگۈنكى مەدەنىيەتتە ئىلىم - پەننىڭ ئىنسانىيەتنى بەختلىك قىلىشتىن ئاجىزلىقى

ئىلىم-پەننىڭ ئەھمىيىتىگە، ئەقىل ۋە ئۇنىڭ زۆرۈرلىكىگە ئىشەنسەكمۇ، ئەقىل ئىنسان ئۈچۈن ھەممە نەرسە ئەمەس، شۇنداقلا ئىلىم - پەن ھاياتتىكى ھەممە نەرسە ئەمەس دەيمىز.

ئەقىلنىڭ ئېشىپ كېتەلمەيدىغان چەكلىمىسى بار، ئىلىم - پەننىڭمۇ ئېشىپ كېتەلمەيدىغان چەكلىمىسى بار. ۋۇجۇدىيەتنى چۈشەندۈرۈش (دۇنياغا نېمە ئۈچۈن كەلگەنلىكى)، ھاياتنىڭ غايىسى، كائىناتنىڭ باشلىنىشى ۋە ئاياغلىشىشى، ئۆلۈم ۋە ھايات مەسىلىسى ۋە شۇنىڭغا ئالاقىدار چوڭ ۋۇجۇدىيەت مەسىللىرىنى ئەقىل ئۆزى يالغۇز ھېس قىلىپ كېتەلمەيدۇ، ئىلىمۇ ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى سوزالمايدۇ. چۈنكى ئىلىمنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ماددى ۋە تەجىربىگە بويسۇنىدىغان نەرسىلەرگە خاس.

ئىنساننىڭ دۇنياغا كىلىشى، بۇ دۇنيادىكى غايىسى، زېمىندىكى ۋەزىپىسى، كائىنات ۋە ھايات بىلەن، كائىنات ۋە ھاياتلىقنى ياراتقۇچى بىلەن بولغان ئالاقىسىنى بەلگىلەش ئۈچۈن ئەقىل ۋە ئىلىمدىن باشقا مەرىپەت مەنبەسى لازىم. بۇ مەرىپەت مەنبەسى ئىلاھىي ۋەھىدىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئۇنى ئىمان كەلتۈرۈشتىن باشقا يول بىلەن ئالغىلى بولمايدۇ. خىلمۇ - خىل دەۋرىلەردە ئىنسانلار بۇنىڭغا ئۇرۇنۇپ باققان بولسىمۇ ساغلام نەتىجىگە يەتمەيگەن. ساغلام ۋەھىيىگە تايانغان ئىماننىڭ ئۆزى بىردىن بىر ئىشەنچلىك.

ئىمان چوڭ ۋۇجۇدىيەت مەسىللىرىنى شەرھىلەپ بىرلەيدۇ، ئىنساننى ئەزەلى بولغان چوڭ ۋۇجۇدىيەتكە باغلىيالايدۇ، ئىمان ئىنساننىڭ ھاياتىغا تەبىئەت، غايە ۋە ۋەزىپە بەلگىلەپ بىرىدۇ.

ئىمان شۇنداقلا ئىلىمنى بۇرۇلۇپ كىتىشتىن ساقلايدۇ، ئۇنى يامان يوللارغا ئىشلىتىشتىن توساپ قالىدۇ.

ئىسلام مەدەنىيىتىنىڭ سايىسى ئاستىدا ئىماننىڭ كۆرسەتمىسى بىلەن تۇرغان ئىلىم - پەن پارلاق مەدەنىيەت تىكلىيەلەيدۇ ۋە گۈللەندۈرىدۇ، ئىنسانلارنىڭ خىزمىتى ۋە ئۇلارنى بەختلىك قىلىش ئۈچۈن ئىشلەيدۇ.

ياۋرۇپادىكى ئىلىم - چىركاۋ بىلەن بولغان ئۇزۇن تارىخى زىددىيىتىنىڭ شارائىتى تۈپەيلىدىن - ئاللاھنىڭ ھىدايىتىدىن يىراق، ئىمان بىلەن ئالاقىسى ئۈزۈك تۇرغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ نەتىجىسىدە ھەر ۋاقىت ئىنسانىيەتكە تەھدىت سېلىۋاتقان خىمىيلىك، بىئولوگىيلىك قۇراللار، قىرغۇچى ۋە ۋەيران قىلغۇچى قۇراللار پەيدا بولدى.

ئىسلامنىڭ ئاچقۇچى ئىلىم ۋە چۈشەنچە بولغان بولسا، ئىسلامنىڭ جەۋھىرى ئىماندۇر، ئىماننىڭ جەۋھىرى تەۋھىددۇر.

بۇ ئەسەردە ئىنسانلار نېمە ئۈچۈن بەختسىزلىكىدىن شىكايەت قىلىپ، ھاياتىنىڭ ھېچقانداق قىممىتىنىڭ يوقلىقىنى ھېس قىلىپ داۋراڭ قىلىشىدۇ؟ كائىنات ئىلمى، تەبىئى پەنلەر، ماتىماتىكا ۋە تۇرمۇشنىڭ شەكلىنى ئۆزگەرتكەن، يىراقنى يېقىنلاشتۇرۇپ، تۆمۈرنى سۆزلەتكەن، قىيىنچىلىقنى ئاسانلاشتۇرۇپ بەرگەن پەن تېخنىكا تەرەققىياتى، ئىنسانلار دۈچ كېلىۋاتقان بەختسىزلىك كىرىسى، گاڭگىراش ھادىسىلىرىنى يوقۇتۇپ ئىنسانلارغا بەخت ئاتا قىلالامسۇ؟

ئەمەلىيەتتە مەشھۇر ئالىملار ئىلىم - پەننىڭ ئىنسانىيەتنى قۇتقۇزۇش رولىنى ئېلىپ مېڭىشتىن ئاجىز ئىكەنلىكىنى تەكىتلەمەكتە.

مەشھۇر ئالىملارنىڭ بۇ ھەقتىكى قاراشلىرى

بۇ ئالىملارنىڭ قاتارىدىن ئىلىم - پەن ساھەسىدە نوبىل مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن ۋە «ئىنسان نامەلۇم نەرسە» ناملىق مەشھۇر ئەسەرنىڭ ئاپتورى «ئالكس كارىل»، بۇ ئالىم ئۇ كىتابدا غەرب مەدەنىيىتىنى ئىلىم - پەن ۋە لوگىكا ئۈستىگە تۇرغۇزۇلغان ئىلمى تەنقىد ئاساسىدا تەنقىد قىلغان.

«ئالكس كارىل» كىتابىدا مۇنداق دەيدۇ: «ھازىرقى مەدەنىيەت ئۆزىنى قىيىن شارائىتتا ھېس قىلماقتا. چۈنكى بۇ مەدەنىيەت بىزگە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. بۇ مەدەنىيەت بىزنىڭ ھەقىقىي تەبىئىتىمىزگە قىلچە رىئايە قىلىنماستىن تۈزۈلگەن. ئۇ ئىلمى كەشىپىيات خىياللىرى، ئىنسانلارنىڭ خىياللىرى، نەزەرىيەلىرى ۋە قىزىقىشلىرى بويىچە تۈزۈلگەن. گەرچە ئۇ مەدەنىيەت بىزنىڭ كۈچىمىز ئارقىلىق پەيدا بولغان بولسىمۇ، بىراق ئۇ مەدەنىيەت بىزنىڭ ھەجىمىمىز ۋە شەكىلىمىزگە ماس كەلمەيدۇ». [ئىنسان نامەلۇم نەرسە] ناملىق كىتابىدىن ئېلىندى.

ئۇ يەنە مۇنداق دەيدۇ: «بىز ئىنساننى تەبىئەت ۋە ئاسترونومىيە ئالىملىرى يارتىپ چىققان شەكىلدىن ئازاد قىلىشىمىز لازىم. ئىنسان بۇ شەكىلدە گەرچە ئۇنىڭ قەدەر قىممىتى شۇنچە چوڭ بولسىمۇ ئويغىنىش دەۋرىدىن تارتىپ تار دائىرىگە كىرىپ قالدى».

بۇ مەدەنىيەتنىڭ ماددىي دۇنياسى ئىنسانغا نىسبەتەن تاردۇر، ماددى دۇنياسى، ئىقتىسادى ۋە ئىجتىمائى مۇھىت شەكلى بىلەن ئىنسانغا ئۇيغۇن كەلمەيدۇ.

«ئالكس كارىل» ئوتتۇرغا قويغان بۇ مەسىلىنى نوبىل مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن، بئولوگىيە ئالىملىرىنىڭ چوڭلىرىدىن بىرسى بولغان «رىينىيى دوپو» تەكىتلەپ ئۆتتى. بۇ ئالىم «ئىنساننىڭ ئىنسانلىقى» ناملىق كىتابىدا مۇنداق دەيدۇ: «بىز ھازىر ئىلىم - پەن دەۋرىدە ياشاۋاتىمىز دەپ دەۋا

قىلىمىز. بىراق ئىلمى مەيداندا ئىنسانلارنىڭ ئىشلىرىنى ئىدارە قىلىشتا ئەسلىپ ئۆتكىدەك مەنپەئەت يەتكۈزىدىغان تەڭپۇڭلۇق يوق. بىز ماددا ھەققىدە ۋە سىرتقى دۇنيادىن پايدىلىنىشتا نۇرغۇنلىغان مەلۇماتلارنى توپلىدۇق. شۇنداق تۇرۇقلۇق بىزنىڭ بۇ ماھارىتىمىز بىلەن ئوينىشىشتىن كېلىپ چىقىدىغان تەسىرنى بىلمەيۋاتىمىز. كۆپىنچە ۋاقتلاردا بىز بۇ يەر شارىدا ياشاۋاتقان ئەڭ ئاخىرقى ئەۋلادلار دەك ئىش ئېلىپ بېرىۋاتىمىز».

ھازىر ئىنسانلار ياشاۋاتقان غەلىتە ھايات، ئىنسانىيەت ئەقلىنىڭ ساغلام بولۇشى، ئىنسانىيەت ئىمكانىيىتىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشى ئۈچۈن زۆرۈر بولغان جانلىق بىرىكمىلەرنى بېكار قىلىپ تاشلايدۇ.

پەيلاسوپلار، بۇزۇق ئىجتىمائى مۇھىتلاردا ھاياتىنى ئۆتكۈزۈۋاتقان ئوغلانلارنىڭ كەلگۈسىدىن ئىككىلەنمەكتە. بۇ مۇھىتنى بىز ئۇ ياشلارغا ئويلىناماستىن يارتىپ بېرىۋاتىمىز. ئېچىنىشلىق يېرى شۇكى؛ بۈگۈن ئىنساننىڭ تەپەككۈر قىلىش ئالاھىدىلىكلىرى ۋە خۇسۇسىيەتلىرى بۇلغانغان مۇھىتلار ۋە ماددى نەرسىلەرگە كۆڭۈل بۆلۈپ، ئىنسانلارغا سەل قارايدىغان ئىجتىمائى ئادەتلەرنى پىلانلانماقتا.

ئىككى ئەسىردىن بۇيان، غەرب ئەللىرى؛ ھەقىقىي نىجاتلىق، بەخت - سائادەت پەن - تېخنىكا كەشپىياتى ئارقىلىق پەيدا بولىدۇ دەپ قاراپ كەلمەكتە. تېخنىكا ئىجادىيىتى ئىنساننىڭ ماددى بايلىقىنى ئاشۇرۇپ، بەدەن قۇرۇلمىسىنىڭ ساغلاملىقىنى ياخشىلىغانلىقىدا شەك يوق. بىراق تېخنىكا كەشپىياتى ئىنسانغا بەخت - سائادەتنى پەيدا قىلىپ بېرەلەيدىغان بايلىق ۋە ساغلاملىقنى بېرەلمىدى.

ئۇ يەنە مۇنداق دەيدۇ: «ئالىملار، ئىلىم - پەن ۋە تېخنىكىنى ئەخلاقى يوق ۋاستىلار دەپ قارايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى ئىنسانىيەتنىڭ مەنپەئەتى ياكى ئىنسانىيەتنىڭ ۋەيران بولۇشى ئۈچۈن ئىشلىتىش مۇمكىن. ئىلىم - پەن ئىلمى قىيىنچىلىقلارنىڭ ھەممىسىنى ھەل قىلىشقا قادىر بولالايدۇ دېگەن كۆز قاراشنى يۇقىرى سەۋىيەدىكى ئاڭ - تەسەۋۋۇر يالغانغا

چىقىرىدۇ. چۈنكى ئىلىم - پەن تېخنىكىسى كونا قىيىنچىلىقلارنى ھەل قىلىشقا بولغان كۆرىشىدە يېڭى قىيىنچىلىقلارنى قوزغاپ چىقماقتا».

ئۇ «ئامېرىكا تەرەققى قىلىش خۇراپاتلىقىدىن غەلبە قىلالامدۇ؟» دېگەن ماۋزۇ توغرىسىدا سۆز قىلىپ، ئىچكى ئىشلار سىكىرتارى «ئىسپورات ئوۋرال» نىڭ سۆزىنى نەقلى كەلتۈرۈپ مۇنداق دەيدۇ:

«ئىنسان ياساپ چىققان ئامېرىكىنى، قىتئەلەر بويىچە چوڭ كىرىس دەپ قاراش ئاسان. ئەگەر بىز ئاڭلىق بولمايدىكەنمىز تارىخ بىزنى - ئىنساننى ئاي شارغا ئېلىپ چىققان ئەۋلادلار دېگەن ئاساس بىلەن تىلغا ئالدۇ، بىراق بىز تىزىمىزغىچە پاسكىنا ئىشلارغا چۆكۈپ كەتتۇق».

ئامېرىكىنىڭ مەشھۇر پىسخولوگىيە ئالىمى پىروفىسسور: «ھىنرى لىنك غەيب، ئىلىم - پەن ۋە پىكرنى ھۆرمەتلەش دېگەن بىنا بىلەن ئىماننى ئىنكار قىلغانلارغا قارشى پىكرنى بايان قىلىپ، يالغۇز ئىلىم - پەننىڭ ئۆزىلا ئىنسانغا ھەقىقى بەخت - سائادەت سەۋەپلىرىنى يارىتىپ بېرەلمەيدۇ» دېگەن.

«ئەمەلىيەتتە ھازىر ئىلىم - پەن مەيدانلىرىنىڭ ھەممىسىدە پىكر مەسىلىنى ئۇلۇغلايدىغان كۆرۈنۈشلەر پەيدا بولماقتا. شۇنداق بولسىمۇ پىسخولوگىيە ئالىملىرى يالغۇزلا پىكر قىلىش (يەنى مەنىۋى ھاياتتىن يىراق تەپەككۈر قىلىش) قا تايىنىش، ئىنساننىڭ بەخت سائادىتىنى ۋەيران قىلىشقا يېتەرلىكتۇر» دېمەكتە.

«بىز قىيىن ھايات مۇشكۈللىرىمىزنى ئىلىم - مەرىپەتنىڭ تەرەققى قىلىشى بىلەن ھەل قىلىپ بولالمايمىز، بەخت - سائادەتنى يالغۇزلا ئىلىم - مەرىپەت يولى ئارقىلىق قولغا كەلتۈرەلمەيمىز. ئىلىم - پەننىڭ تەرەققى قىلىشىنىڭ مەنىسى ئىشلارنىڭ قالايمىقانلىشىشىنىڭ كۆپىيىشىدۇر، بۇ ئىلىملار ھاياتنىڭ ئوچۇق ھەقىقەتلىرى بايرىقى ئاستىدا بىرلەشتۈرۈلمىسە، ئۇ چاغدا بۇ ئىلىملار، ئۇنى ئىجات قىلىپ چىققان ئەقىللەرنى ئازات قىلالمايدۇ. بەلكى ئەقىللارنىڭ ۋەيران بولۇشىغا باشلاپ بارىدۇ.

بىرلەشتۈرۈش مەسىلىسى چوقۇم ئىمان يولى ئارقىلىق بولۇشى لازىم» دېگەن. [«ئىمانغا قايتىش» ناملىق كىتاب - 81 - بەت]

غەرب ئىلمى دىندىن يىراق

غەربتىكى ئىلىم - پەن - ئېنىق بولغان تارىخى شارائىتلار تۈپەيلىدىن - دىندىن خالى ئۆسۈپ چىققان. بەلكى دىنغا قارشى پەيدا بولغان. چۈنكى چىركاۋلار ئىلىم - پەن ۋە ئۇنىڭ ئىجادىيەتلىرىگە قارشى پوزىتسىيەدە تۇرغان ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىلىم - پەن دىننى تاشلاپ، يالغۇز قەدەم باستى. ئالىملار دىننىڭ تەبىئىتى ئىلىم - مەرىپەتكە قارشى تۇرىدۇ دەپ ئويلاپ، دىننىڭ مەنبەسى بولغان - ئاللاھتىن يۈز ئۆردى، تەتقىقاتلىرى ۋە قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىللىرىدە ئاللاھنىڭ ئىسمىنى ئاتايمۇ قويمىدى.

مانا بۇ غەرب مەدەنىيىتىدىكى ئىلىم - پەن ۋە ئىلىم - پەن ئەربابلىرىنى ئىگەللىگەن يۇقىرى روھ (كۆز قاراش) ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىلىم - مەرىپەتنىڭ قانۇنلىرى (ئاللاھنىڭ كائىناتتىكى قانۇنى) دېگەن ئاساس بويىچە ئۆگىتىلمەي، تەبىئەتنىڭ ئىشلەپ چىقارغان مەھسۇلاتى دېگەن ئاڭ بويىچە ئۆگىتىلدى. ئالىملار ئوقۇغۇچىلارغا: مانا بۇ ئاللاھنىڭ قۇدرىتى دېگەننى ئۆگەتمەي، تەبىئەتنىڭ قۇدرىتى دېگەننى تەلىم بەردى. تەبىئەت بولسا بىر نەرسىنى ياساش ياكى ئىشلەپچىقىرىشتىن ئاجىز مەخلۇقتۇر.

ئاسمان - زېمىندا كۆرۈلۈۋاتقان بۇ ئىجادىيەتلەر، ھەممە نەرسىنى پۇختا قىلغان ئاللاھنىڭ يارىتىشىدىن كەلگەن. ئاللاھ قۇرئاندا: [پەرۋەردىگارىمىز شۇنداق زاتتۇركى، ھەممە نەرسىگە (ئۆزىگە مۇناسىپ) شەكىل ئاتا قىلدى، ئاندىن ئۇلارغا ياشاش يوللىرىنى، پايدىلىنىدىغان نەرسىلەرنى كۆرسەتتى] دەيدۇ. [سۈرە تاھا 50 - ئايەت]

بىز مۆمىنلەر مۇشۇنداق ئىشىنىمىز.

غەرب ئەللىرى ئىلىم - مەرىپەتنىڭ ئىجادىيەتلىرىنى ياخشىلىق - يامانلىق، پايدىلىق - زىيانلىق ۋە ئۆلۈمگە مۇناسىۋەتلىك ئىشلارنىڭ ھەممىسىدە ئىشلەتتى.

ئىلىم - پەن مەھسۇلاتلىرىنى ئىنسانىيەتنى ۋەيران قىلىۋېتىدىغان ئۈسكۈنلەر سۈپىتىدە ئىشلىتىشكە پىسەنت قىلىپ قويمىدى. 20 - ئەسىردىكى ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدا ئۆلۈپ كەتكەن مىليۇنلىغان ئىنسانلار ۋە ياپۇنىيەنىڭ خىروشىما، ناگاساكى رايۇنىغا ھېسابسىز ھاياتلىقنى ۋەيران قىلغۇچى ئاتوم يادرو بومبىلارنىڭ ئىشلىتىلگەنلىكىگە قارىمامسىز؟!

پەيدا بولۇشى، ئۇسۇلى، ئىجادىيىتى مانا مۇشۇنداق بولغان ئىلىم - پەننىڭ ئىنسانىيەتنىڭ بەخت سائادىتى ئۈچۈن سەۋەپ بولۇشى ۋە ئىنسانىيەت دۈچ كېلىۋاتقان بەختسىزلىكتىن ئىنسانىيەتنى قۇتقۇزغۇچى رولىنى ئېلىشىنى تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدۇ.

بەلكى بۇ ئىلىم-پەن - ئۇلارنىڭ پىسخولوگىيە ئالىملىرى ئېيتقاندا - ئۇلارنىڭ بەختسىز بولۇپ قىلىش ۋە مەنئۇبىيىتىنىڭ قۇرۇق بولۇشىدىكى سەۋەپلەرنىڭ جۈملىسىدندۇر.

پەلسەپىنىڭ ئىنسانىيەتنى بەختلىك قىلىشتىن ئاجىزلىقى

تەبىئى - پەن ۋە ماتىماتىكا بۇ دەۋرىمىزدە شۇنچىۋالا تەرەققى قىلغان بولسىمۇ ئىنسانىيەتنى بەختسىزلىكتىن قۇتقۇزۇپ قالالمىدى. پەلسەپە - ئۆزىنىڭ خىلمۇ - خىل كۆز قاراشلىرى، ئوخشاشمىغان يۆنىلىشلىرى بىلەن - ھازىرقى ئىنسانىيەتنى - خۇسۇسەن ماددى مەيدانلاردا يۇقىرى پەللىگە يەتكەن غەرب ئەللىرىنى - قاراڭغۇلۇق دېڭىزىدا غەرىق بولۇپ كىتىشتىن قۇتقۇزۇش كىمىسى بولۇشقا قادىر بولالامدۇ؟

ئاللاھنىڭ بارلىقى، بىرلىكى ۋە يەككە يىگانلىقىدىن ئىبارەت ئەڭ ئوچۇق ھەقىقەتتە پەيلاسوپلارخىلمۇ - خىل قاراشتا بولماقتا.

پەلسەپىچىلەرنىڭ قاتارىدا ئىلاھنى ئىنكار قىلىدىغانلار ۋە كۆزىگە كۆرۈنمەيدىغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئىنكار قىلىدىغانلارمۇ بار، ئۇلارنىڭ نەزىرىدە كائىناتتا ماددىدىن باشقا نەرسە يوق، ئۇنىڭدىن باشقا نەرسىنىڭ ھەممىسى خۇراپاتتىن ئىبارەت.

بۇلارنىڭ ئەكسىچە ئىلاھلارنىڭ بىر قانچىلىغىنى ئىسپاتلاپ، ئۇنىڭغا ئۈمىدلىنىپ سۈپەت بەرمىگەن پەلسەپىچىلەرمۇ بار. دىنى پەلسەپەچىلەر تامامەن بۇنىڭ ئەكسىچە.

ئىنسانلارنىڭ ئەقلى «ئىلاھ» مەسىلىسىدە بىردەك بولمىغىنىدەك، ئىنساننىڭ مەسىلىسىدەمۇ بىردەك بولمىدى. ئىنسان دېگەن نېمە ئۇ؟ ئۇ مەڭگۈلۈك روھمۇ ياكى يوقايدىغان ماددىمۇ؟ ئاسماندىن چۈشكەن نۇرمۇ ياكى زېمىندىن پەيدا بولغان توپىمۇ؟ پەرىشتە سۈپەت مەخلۇقمۇ ياكى قىممىتى يوق ھايۋانمۇ؟ تەپەككۈر قىلىش، ئويلاش سالاھىيىتىگە ئىگە ئەقىلمۇ ياكى ئىختىيارسىز شەھۋەتمۇ؟ ئۆزگىرىشچان نەرسىمۇ ياكى ئۆزگەرمەيدىغان نەرسىمۇ؟ شەخسىيەتچىمۇ ياكى باشقىمۇ؟ يەككە مەخلۇقمۇ ياكى ئامما بىلەن بىللە ياشايدىغان ئىجتىمائىي مەخلۇقمۇ؟ تەربىيە ئۈنۈم بېرىدىغان مەخلۇقمۇ ياكى ئۈنۈم بەرمەيدىغان مەخلۇقمۇ؟ بۈيۈك مەقسەتلەر ئۈچۈن يارىتىلغان ئىسىل مەخلۇقمۇ ياكى تېرىغۇچىسىز پەيدا بولۇپ قالغان قۇرۇقلۇقنىڭ ئۆسۈملۈكىمۇ؟ ئىنساننىڭ ھەقىقىتى زادى نېمە؟ ئۇ ياراتقۇچىسىز يارىتىلدىمۇ ياكى ئۇنى مۇئەييەن ياراتقۇچى ياراتتىمۇ؟ قايسى مەقسەتلەر ئۈچۈن يارىتىلدى؟ نېمە ئۈچۈن ياشايدۇ؟ ھاياتتىكى ۋەزىپىسى نېمە؟ ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ئاقۇبتى قانداق بولىدۇ؟ دېگەن سوئاللارغا ھەر ئەسردىكى، خىلمۇ - خىل رايۇنلاردىكى، ئوخشاشمىغان يۆنىلىشلەردىكى پىكىر ۋە پەلسەپە ئەربابلىرىنىڭ بەرگەن جاۋابى خىلمۇ-خىل بولماقتا. غەرب ئەللىرى بىلەن شەرق ئەللىرىنىڭ، ئوڭچىلار بىلەن سولچىلارنىڭ كۆز قارىشى بىردەك ئەمەس. كۆپىنچە

پەلسەپەگە چوڭقۇرلىغانلار ئۆزى ئىزدىنىۋاتقان مەسىلىدە قاتتىق ھەيران بولۇشماقتا.

پەلسەپىنىڭ توقۇنۇشى ۋە زىددىيىتى

غەرب ۋە شەرقتىكى پىكر ۋە پەلسەپە تارىخىنى ئوقۇڭ!، كونا ۋە يېڭى پەلسەپىۋى يۆنىلىشلەرگە دىققەت نەزىرىڭىز بىلەن قاراپ چىقىڭ! نېمىنى ھېس قىلىسىز؟

قارىسىڭىز، نەمۇنىلىك پەلسەپىچىلەرنىڭ ئەمەلىيەتچى پەلسەپىچىلەرگە قارشى ئىكەنلىكىنى، روھانى پەلسەپىچىلەرنىڭ ماددى پەلسەپىچىلەرگە قارشى ئېقىمدا ئىكەنلىكىنى، ئىلاھقا ئىشىنىدىغان پەلسەپىچىلەرنىڭ ئاتىزىم ۋە دەھرىزىمچى پەلسەپىچىلەرگە قارشى پىكردە ئىكەنلىكىنى ۋە مەسئۇلىيەتنى ئىجرا قىلىشقا چاقىرىدىغان پەلسەپىچىلەرنىڭ مەنپەئەتكە چاقىرىدىغان پەلسەپىچىلەرگە قارشى ئېقىمدا ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىسىز.

ۋىجدانغا قايتىلى دەپ چاقىرىدىغانلارنى ۋە ۋىجدانغا قايتىش خۇراپاتلىق دەپ توۋلايدىغانلارنى؛ ئىنساننى ياخشى سۈپەتلەر بىلەن سۈپەتلەيدىغانلارنى ۋە ئىنساننى پۈركەنجىگە ئورنىۋالغان بۆرە دەيدىغانلارنى، ئىنساننى ئەركىن ئىختىيارى مەخلۇق دېگۈچىلەر بىلەن، ئۇنى شامالنىڭ تەسىرىدىن ئۇچۇپ كېتىدىغان بىر تال پەي دەيدىغانلارنى ھېس قىلىسىز!

ھەر بىر گۇرۇھتىكى كىشىلەر ئۆزلىرىنى توغرا يولدا، باشقىلارنى خاتا يولدا دەپ ئويلايدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى - دىندىن يىراق - ئەركىن ئەقىلغا تايىنىدىغان پەلسەپىچىلەردۇر.

شۇنداقلا پەلسەپە يۆنىلىشلىرىنىڭ قاتارىدا ھېچقانداق بىر نەرسىنىڭ ھەقىقەت ئىكەنلىكىنى ئىنكار قىلىدىغان پەلسەپىچىلەرنى ئۇچىرتىمىز،

ئۇلارنىڭ نەزىرىدە دىننىڭ ماھىيىتى ھەقىقەت ئەمەس. ئىنسانمۇ ھەقىقەت ئەمەس. بۇلار ئاخىرى بېرىپ ئۆزلىرىنىمۇ ئىنكار قىلىشتى! بۇلارنىڭ چۈشەنچىسىدە ئىنسان ھەقىقەت دەپ ئويلاۋاتقان نەرسە قۇرۇق، ئەھمىيەتسىز ۋىلۇدىن ئىبارەت.

شۇنداقلا بۇلارنىڭ قاتارىدا بارلىق ھەقىقەتلەرنى شەككە تاشلايدىغانلار بار. ئۇلارغا: ئۇنداقتا سىلەر ھەقىقەتنى ئىسپاتلاشتا شەك قىلىشتىن ئىبارەت بىر ھەقىقەت بار بۇنىڭغا نېمە دەيسىلەر؟ دېيىلگەندە، ئۇلار: «بىز شەك قىلىمىز، يەنە شەك قىلغان نەرسىمىزدىمۇ شەك قىلىمىز!» دەپ جاۋاب بەرگەن. مانا بۇلار ھەر قانداق بىر مەسىلىدە: ھەقىقەتنى ئۇقمايمىز دېگۈچىلەردۇر.

ئىنسان ئەقىلگە ماكان ۋە زامانلارنىڭ ۋەزىيەتلىرى تەسىر كۆرسىتىدۇ. يەنى مۇھىتنىڭ شارائىتى، جۇغراپىلىك مۇھىت، ئىجتىمائىي ۋە مەدەنىي مۇھىتلار تەسىر كۆرسىتىدۇ. شۇنداقلا ئىنساننىڭ كۈچ قۇدرىتى ۋە ۋاسىتىلەر ئارقىلىق مەرىپەتلىشىشكە بولغان قۇدرىتى ئەقىلنى دائىرىگە ئېلىپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭدىن سىرت، ئەقىل شەخسىيەتچىلىكتىن ھەر قانچە خالى بولۇشقا ئۇرۇنسىمۇ، كۆپىنچە ۋاقىتلاردا - ھېس قىلىپ، ھېس قىلماي- تەسىر قىلغۇچى ئامىللار، شەخسىي مايىلچانلىق، پارتىيە، گورۇھ ۋە مىللەتچىلىك مايىلچانلىقىنىڭ تەسىرى بولۇپ قالىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئىنسان ھەر تۈرلۈك يوللاردا ۋە ئىشلار ئاستىن- ئۈستۈن بولۇپ كەتكەندە توغرا يولغا باشلايدىغان ئەقىل نۇرىدىن كۈچلۈك بولغان باشقا بىر نۇرغا موھتاج بولىدۇ، ئۇ نۇر بولسىمۇ ۋەھىي نۇرىدۇر.

پەلسەپىنىڭ ئەسىرلەر بويى قولىغا كەلتۈرگەن نەتىجىسى

جاۋاب بېرىشكە موھتاج بولىدىغان موھىم بىر سوئال ئۆزىنى ئوتتۇرغا تاشلايدۇ، ئۇ بولسىمۇ: قەدىمقى ۋە يېڭى ئەسىرلەردىكى پەلسەپىنىڭ

نەتىجىسى نېمە؟ پەلسەپە ئەقىلى توغرا يولغا باشلاش، قەلبى خاتىرجەم قىلىش ياكى روھنى تېنچىلاندۇرۇش تەرەپتىن ئىنسانىيەتكە نېمىنى تەقدىم قىلالدى؟ بۇ سوئاللارغا ھازىرغىچە قانائەتلىنەرلىك جاۋاب بېرىلمىدى ياكى بىر - بىرسىگە قارشى ھالەتتە ھەر خىل جاۋابلار بېرىلدى!

پەلسەپە بىنا قىلغاندىن كۆپرەك ۋەيران قىلدى، كۆپ سۆزلەپ كەتتى، ئەسلى شۇك تۇرغان بولسا ياخشى بولاتتى!

مانا بۇ دەۋرىمىزدىكى پەلسەپە تارىخچىلىرىنىڭ بىرسى، «مەدەنىيەت ۋەقەلىكى» ناملىق مەشھۇر ئەسەرنىڭ ئاپتورى ئامېرىكىلىق «ۋول دىۋارنت»، «پەلسەپە پرىنسىپلىرى» ناملىق كىتابىدا پەلسەپىنىڭ ئاخىرقى نەتىجىسىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «ئالەمنىڭ تەبىئىيىتى نېمە؟ ئۇنىڭ ماددىسى ۋە سۈرىتى نېمە؟ ئالەمنىڭ شەكلى قانداق؟ ئۇنىڭ دەسلەپكى ماددىسى ۋە ئۇنىڭ قانۇنلىرى نېمە؟ يوشۇرۇن شەكىلدىكى ماددىسى نېمە؟ ئەقىل دېگەن نېمە؟ ئۇ داۋاملىق ماددىدىن ئالاھىدە بولۇپ، ماددىنى كونترول قىلىپ تۇرامدۇ؟ ياكى ئەقىل ماددىنىڭ بىر پارچىسىمۇ؟» شائىر: «پەرۋەردىگار ئەتىگەندە يازغان (تەقدىر قىلغان) نەرسىنى كەچقۇرۇندا ئوقۇيمىز» دېگەندەك، بىز ھېس تۇيغۇ ئەزالىرىمىز بىلەن ياشاۋاتقان سىرتقى ئالەم بىلەن تۇيغۇمىزدا ھېس قىلىۋاتقان يوشۇرۇن ئالەمنىڭ ھەر ئىككىلىسى ئاپتوماتىك قانۇنغا بويسۇنمىدۇ؟ ياكى ماددا ياكى ئەقىلدا ياكى ھەر ئىككىلىسىدە كېلىشىپ قېلىش، ئۇچرىشىپ قېلىش ئەركىنلىك ئاساسلىرى بارمۇ؟... بۇ سوئاللارنى ئاز ئادەملەر سورايدۇ، كۆپ ئادەملەر جاۋاب بېرىدۇ. مانا بۇ پەلسەپىنىڭ ئاخىرقى مەنبەسى، باشقا ھەرقانداق نەرسە ئىدىئولوگىيەدىن ئىبارەت پۇختا نىزام ئىچىدە شۇنىڭغا تايىنىشى لازىم.

ئەمدى مەغلۇپ بولغانلىقىمىزغا تەن بېرەيلى، پەلسەپىنى پۇختا ئىگەللەشتە ماتىماتىكا، ئاسترونومىيە، تەبىئەت، خېمىيە، تېخنىكا،

بئىلگىيە، پىسخولوگىيە پەنلىرىنى تولۇق ئۆزلەشتۈرۈشكە موھتاج بولغانلىقتىن ئەمەس بەلكى جۇزئى نەرسىدىن ئومۇمى نەرسىنى چۈشىنىشنى كۈتكەنلىكىمىز ئەقىلگە سىغىمغانلىقى سەۋەبىدىندۇر! مۇشۇنداق ئومۇمى نەزەر بىلەن قاراش پىكىرىمىزدىن بارلىق قايىقلارنى يىراقلاشتۇرىدۇ. ھاياتلىق ۋە ئالەمنىڭ ناھايىتى مۇرەككەپ ۋە ئىنچىكە ئىكەنلىكىنى تەكىتلەش ئۈچۈن ئاز تولا كەمتەر بولايلى، ئەقىلىمىزنىڭ ھاياتلىق بىلەن ئالەمنى چۈشۈنۈپ بولۇشى ناھايىتى قىيىن.

بىز يۇقىرى كۆتۈرۈپ ئۇلۇغلىغان نەزىرىلىرىمىزنىڭ كۆپىنچىسى، ھەممە نەرسىنى بىلگۈچى ئىلاھنىڭ نەزىرىدە مەسخىرە قىلىش ئويىپكىتى بولۇپ قېلىشى مۇمكىن".

پەلسەپە تارىخچىلىرى بىر قانچىلىغان پەيلاسوپلارنىڭ بىرسى ئىسپاتلاپ چىققان نەرسىنى يەنە بىرسىنىڭ ئىنكار قىلۋاتقانلىقى، بىرسىنىڭ روھانى يەنە بىرسىنىڭ ماددىزىمچى، بۇنىڭ ئاقىلانە يەنە بىرسىنىڭ ھېسپاتچى، بىرسىنىڭ خىيالى يەنە بىرسىنىڭ ئەمەلىيەتچى ئىكەنلىكىنى كۆزدىن كۆچۈرۈپ چىققاندىن كېيىن، پەلسەپىدىن قولغا كەلگەن نەتىجە نېمە؟ دەپ سوراقتى، ئەمەلىيەتتە نۆلدىن باشقا نەرسە ئەمەس!

بۇ ئەھۋال كۆزگە كۆرۈنگەن پەلسەپە ئۇستازلىرىنىڭ بىرسى، ئەزھەر ئۇنۋېرسىتىنىڭ شەيخى (رەئىسى) پروفىسسور «ئابدۇلھەمىد مەھمۇد» ئوچۇق ھالەتتە - پەلسەپىنىڭ بىر بىرسىگە زىتلىقى، نەتىجىسىنىڭ ئوخشاشماسلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن: «پەلسەپىنىڭ ئېنىق پىكىرى يوق، چۈنكى ئۇ بىر نەرسىنى قارار قىلسا ئۇنىڭ بىلەن بىرگە ئەكسىنىمۇ قارار قىلىدۇ. بىر - بىرسىگە زىت بولغان ھەر ئىككى خىل پىكىرنى قوللايدىغان، ئۇنىڭ توغرىلىقىغا دەلىل ئىسپاتلاپ چىقىدىغان پەلسەپىچىلەرمۇ بار. ئىنسان بۇ زىت نەرسىلەردىن قانداقمۇ بىر نەتىجىگە ئېرىشىسۇن؟».

ئەمەلىيەتتە پەلسەپە تەشۋىقاتىنى قاندۇرالمىدۇ، پەلسەپە دېڭىزىنى ئۈزۈپ چىققان كىشى تېخىمۇ ھەيرانلىققا چۆكۈپ چىقىدۇ».

پەلسەپىنىڭ ئاجىزلىقى، پەلسەپىچىلەرنىڭ ھېچقانداق نەتىجىگە ئېرىشمىگەنلىكى ھەققىدە ئىپادىلەنگەن سۆزلەرنىڭ ياخشىراقى، ئەدەبىياتچىلارنىڭ پەيلاسوپى، پەلسەپىچىلەرنىڭ ئەدەبىياتچىسى «ئەبۇھەبىيان تەۋھىدى» نىڭ دېگەن سۆزى بولسا كېرەك. ئۇ مۇنداق دېگەن ئىدى: «پەيلاسوپلار چارچىدى، بىر نەرسىگە ئەسقاتمىدى، جاپا تارتتى مەنپەئەت يەتكۈزەلمىدى، مۇداپىئە قىلدى، پاكىت كەلتۈرەلمىدى، قوشاق تولدى ئاھاڭغا سالالمىدى، توقۇپ چىقتى يالتراتتى».

دىندىن باشقىسى ئىنسانىيەتنى قۇتۇلدۇرالمىدۇ

ئىنسان ھەر قانچە تەرەققى قىلغان بولسىمۇ، دىنسىز، ئىمانسىز ۋە ئاسماندىن چۈشىدىغان ۋەھىسىز ياشىيالمىدىكەن دېگەن كۆز قاراش غەرب ئەللىرىنىڭ نەزىرىدە ئەمەلى ھەقىقەتكە ئايلاندى.

دىن كائىناتنىڭ بارلىققا كېلىش سىرى، ھاياتنىڭ جەۋھىرى، ئالەمنىڭ روھىدۇر. ئۇ ئىنسانغا سىرتقى تەرەپتىن تېڭىلىپ قالىدىغان نەرسە ئەمەس. بەلكى ئىنساننىڭ تەبىئىتىدە بار نەرسىدۇر.

ئىنسان دىنىنى، ئىمانىنى يوقاتسا ئۆزىنى، ئەسلىنى، ئۆتمۈشى ۋە كەلگۈسىنى يوقىتىدۇ. ئۆتمۈشى ۋە كەلگۈسى يوق ئىنسان قانداق ياشايدۇ؟. دىنسىز ۋە ئىمانسىز ئىنسان، قاراڭغۇ كىچىلەردە نۇرسىز مېڭىۋاتقان، چۆللەردە يول باشلىغۇچىسىز قەدەم بېسىۋاتقان، ئوكيانلاردا كومپاسسىز كېتىپ بارغان يولۇچىغا ئوخشايدۇ.

دىن ئىنساننىڭ سىرتىدىن تېڭىلىدىغان نەرسە بولماستىن، ئۇنىڭ تەبىئىتىدىن ئېتىلىپ چىققان نەرسىدۇر. ھايات- دىنسىز- تەبىئەت بىلەن قارشىلىشىپ قالىدۇ.

دىننىڭ ھەقىقەت ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەيدىغان بەزى بىر پەيلاسوپلار، ھايات سەپىرىنى تۈزلەش، ياخشىلىق تۈرۈتكىلىرىنى جانلاندىرۇش، يامانلىق ترناقلىرىنى يۇلۇپ تاشلاش ئۈچۈن دىنغا ئىمان كەلتۈرۈشنىڭ زۆرۈرلىكىنى ئېتىراپ قىلماي تۇرالمىدى. ئۇلارنىڭ بىرسى: «ئەگەر ئىلاھ بولمىسا، بىزنىڭ ئۇنى يارتىشىمىز (پەيدا قىلىشىمىز) لازىم» دېگەن!

يەنە بىرسى: «سىلەر نېمە ئۈچۈن ئاللاھنىڭ بارلىقىدا شەك قىلىسىلەر، ئەگەر ئاللاھقا ئىمان كەلتۈرۈش بولمايدىغان بولسا، ئايالىم ماڭا خىيانەت قىلغان بولاتتى، خىزمەتچىم مال - مۈلكىمنى ئوغۇرلاپ كەتكەن بولاتتى!» دەيدۇ.

كۆپلىگەن مەشھۇر ئالىملار، ئەقلىنىلار ئىنسان ھاياتى ئۈچۈن - يەككە ياكى جەمئىيەت شەكلىدە بولسۇن - دىننىڭ زۆرۈرلىكىنى تەكىتلىمەكتە. ئىنسان خاتىرجەملىكىگە ئېرىشىپ بەختلىك بولۇش، جەمئىيەتنىڭ ئالاقىسى ئۆز - ئارا كۈچۈيۈپ تەرەققى قىلىشى ئۈچۈن دىنغا ئىشىنىشكە موھتاج بولىدۇ.

بۈيۈك تارىخشۇناس «تويىنى» «ئادەت ۋە ئۆزگەرتىش» ناملىق كىتابىدا مۇنداق دەيدۇ: «بارلىق ئىدئولوگىيىلەر بىر ئاجىزلىق نۇقتىسىدا ئورتاق بولىدۇ، ئۇنىڭ بىلەن بەزىدە خەلق ئاممىسىنىڭ ياخشى كۆرىشىنى قولغا كەلتۈرگىلى بولىدۇ، بۇنىڭ مەنىسى ئىنساننىڭ ئىنسانغا ئىبادەت قىلىشقا قايتىشى دېگەنلىكتۇر. دىن ئىنساننى جەمئىيەتكە ۋە شەخسلەرگە ئىبادەت قىلىشتىن ئازات قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئىنسان يەنە جەمئىيەت تۇرمىسىغا قايتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ رولى ئاجىزلاپ چۈمۈلەلەر جەمئىيىتىدىكى (ئىجتىمائى چۈمۈلەگە) ئايلىنىپ قالدى!!

دىنلار ئىنسانغا؛ ئىنسان ئىجتىمائى ھاشارەت ئەمەس بەلكى ھۆرمەتلىك، ئىرادىلىك ۋە ئەقىللىق مەخلۇق دەپ تەلىم بەردى. تۈرلۈك

ئىدئولوگىيەلەر بۇ ھەقىقەتنى ئۇنتۇلدۇرالمىدۇ. چۈنكى بۇ ئىدئولوگىيەلەر؛ دىنلار ئىنسانغا ئاتا قىلغان روھى ئەركىنلىكىنى بېرەلمەيدۇ.

دىن ئىنسان ئۈچۈن ھاياتلىقتۇر، ئىنسانىيەت ھاياتىنىڭ جەۋھىرى، ئۇ دىللارنى خاتىرجەم قىلىدىغان نۇرى. ئىنسان دىندىن بەھجەت بولالمىدۇ. تۈرلۈك ئىدئولوگىيەلەر دىننىڭ ئورنىنى باسالمايدۇ، چۈنكى ئىدئولوگىيە ئۆز - ئارا مۇھەببەت ۋە ھەمكارلىق ئورنىغا مۇتئەسسەسەلىك ۋە بىر - بىرىنى يامان كۆرۈشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ، ئۇ ئان بېرەلىشى مۇمكىن، بىراق روھى خاتىرجەملىك ۋە روھى ئەركىنلىك ئاتا قىلالمايدۇ».

خىرىستىئان دىنىنىڭ قۇتقۇزۇش رولىنى ئېلىشتىن ئاجىزلىقى

ئىنسان بۇ دەۋرىمىزدە قاراڭغۇلۇق دېڭىزىدا غەرق بولۇپ كېتىشتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن دىنغا موھتاج بولسا، ئىككىلىنىش، قايىمۇقۇش ۋە ھەيرانلىق ئىچىدە ئازاپ چىكىۋاتقان ئىنسانىيەتنى قۇتقۇزۇش رولىنى قايسى دىن ئۆز ئۈستىگە ئالالايدۇ؟

خىرىستىئان دىنى بۇ رولىنى ئوينىيالايدۇ؟

بۈگۈنكى دۇنيادىكى خىرىستىئان دىنى - خۇسۇسەن غەربتە - غەرب مەدەنىيىتىنىڭ ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدا ئىككىلىنىش ۋە ئۈمىدسىزلىنىشكە دۈچ كېلىۋاتقان ئىنسانىيەتنى قۇتقۇزۇش رولىنى ئالالمىدۇ ۋە تەلەپ قىلىنىۋاتقان ئىنساننى يېتىشتۈرۈپ چىقالمايدۇ.

بۇنىڭ سەۋەپلىرى تۆۋەندىكىچە:

بىرىنچى: خىرىستىئان دىنى نەمۇنىلىك شەكلى بىلەن مەدەنىيەت رسالىتىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان دىن ئەمەس. ئۇ دىن ھاياتقا ئەھمىيەت بېرىپ كەتمەيدۇ، ئەقىلنى ئاساس قىلمايدۇ، ئىلىم - مەرىپەتكە تەشۋىق قىلمايدۇ، ئىنسان تەبىئىتىگە تەلپۈنمەيدۇ.

مىسيونىرلار ئۇ دىننى ھاياتقا قارشى، ئەقىلغا زىت، ئىلىم - پەنگە كۆڭۈل بۆلمەيدىغان، ئىنسان تەبىئىتىگە قاتتىق مۇئامىلە قىلىش شەكلى بىلەن تەسۋىرلىگەن.

نەمۇنىلىك خرىستىئان دىنى ھاياتتىن ئۆزىنى تارتقان، دۇنيادىن ئالاقىسىنى ئۈزگەن. ياخشى نىئەتلەردىن يۈز ئۆرۈگەن «راھىب» دا مۇجەسسەملەشكەن. خرىستىئان راھىبلىرى ئوتتۇرا ئەسىرلەردە ئاياللارنىڭ سايبىسىدىن قاچاتتى، ئۇنىڭ يامانلىقىدىن پاناھ تىلەيتتى. - گەرچە بۇ ئايال ئاپىسى ياكى ئاچا - سىڭلىسى بولۇپ قالغان تەقدىردىمۇ - ئۇلار روھى دۇنياسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن بەدەنلىرىنى ئازاپلايتتى.

خرىستىئان دىنىنىڭ ئەخلاقى ئەمەلى بولمىغان ئەخلاقچى، چۈنكى ئۇنىڭغا ئىنساننىڭ تاقىتى بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. ئىنجىلدا شۇنداق كەلگەن: «دۈشمىنىڭلارنى ياخشى كۆرۈڭلار، سىلەرگە لەنەت ئېيتقانلارغا بەركەت تىلەڭلار، كىم سىزنىڭ ئوڭ كىچىتىڭىزغا ئۇرسا، سول كىچىتىڭىزنى تۇتۇپ بېرىڭ، كىم سىزنىڭ كۆيىنىڭىزنى ئوغۇرلىسا، ئىشتىنىڭىزنى بېرىڭ...»

خرىستىئانلارنىڭ ئۆزلىرىمۇ - خۇسۇسەن غەربتە - بۇ ئەخلاقچىلىقتىن ناھايىتى يىراق. ئۇلارنىڭ ئىچىدە باشقا ئىنسانىيەت جەمئىيىتىدە يۈز بېرىپ باقمىغان دىنى ۋە دۇنياۋى ئۇرۇشلار يۈز بەردى. بۇ ئەسىرىدە يۈز بەرگەن چوڭ ئىككى قېتىملىق دۇنيا ئۇرۇشىنى بايان قىلىش ھاجەتسىز بولغان مەسىلە.

ئەسلى خرىستىئان دىنى چەكلىك مەزگىل، مۇئەييەن مىللەت ئۈچۈن كەلگەن ۋاقىتلىق دىن ئىدى. ئۇ دىن، ئۇنۋېرسال خەلقئارالىق دىن بولۇش سالماھىيىتى تېپىلمايدىغان دىن ئىدى. ئۇنى ئىسا ئەلەيھىسسالام ئۆزىنىڭ پەقەت ئېزىپ كەتكەن «بەنى ئىسرائىل» ئۈچۈن پەيغەمبەر بولۇپ كەلگەنلىكىنى ئىلان قىلغان.

ئەسلى خرىستىئان دىنى ئۆزگەرتىلدى، ئەسلى ساماۋى كىتابى يوقاپ كەتتى. ئۇ دىننىڭ ئەقىدىسى، شۇئارى، ئاساسى ۋە شاخچە مەسىلىلىرىگە قەدەر ئىبارەت (تىكىست) ۋە مەنۋى تەرەپتىن ئۆزگىرىش ۋە بۇرۇلۇشلار قەدەم باستى.

بۇ ئەھۋال ئۇ دىننىڭ ھەقىقەتلىكىنى يوقاتتى. ئۇ دىننى تەۋھىد (خۇدانى بىر دېيىش) ئەقىدىسىدىن (خۇدانى ئۈچ دەيدىغان) ئەقىدىگە، يالغۇز ئاللاھقا ئىبادەت قىلىشتىن ئىسا ئەلەيھىسسالامغا ئىبادەت قىلىدىغان ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويدى.

ئىسا ئەلەيھىسسالام: «تۆگە يىڭىنىڭ تۆشۈكىگە كىرمىگىچە، باي ئاللاھنىڭ رەھمىتىگە ئېرىشەلمەيدۇ» دەيدۇ، يەنە: «مال - دۇنيالىرىڭنى سېتىۋېتىپ ئاندىن كېيىن ماڭا ئەگەشكىن» دەيدۇ.

خرىستىئان دىننىڭ مەشھۇر شۇئارى: «قارىغۇلارچە ئېتىقاد قىلغىن! (يەنى ئىمانىڭنى ئەقىلىڭدىن ئايرىغىن).»

خرىستىئانلارنىڭ ئىمان تارىخى ۋە تەبىئىي ئەقىل دائىرىسىدىن سىرتقى نەرسىدۇر.

مەشھۇر پەيلاسوپ پوپ «ئوۋغىستىن» بىر كۈنى ئەقىلغا سىغمايدىغان نەرسىگە ئىمان كەلتۈرۈشنى بايان قىلىپ: «ئەقىلغا سىغمىسىمۇ ئىشىنىمەن» دېگەن.

بۇنىڭ مەنىسى ھەقىقىي خرىستىئان ئىككى ئىشىنىڭ بىرىنى تاللاشتۇر، ئىلىم - پەنسىز دىننى تاللاش ياكى دىنسىز ئىلىم - پەننى تاللاش (يەنى ئىلىم - پەنگە تۇرۇش ياكى دىنغا تۇرۇش)، خرىستىئان دىننىڭ نەزىرىدە ئىلىم - پەن بىلەن دىن كېلىشەلمەيدۇ.

ئىككىنچى: خرىستىئان دىننىڭ مۇرىسى ئالىملار، مۇتەپەككۈرلەرنىڭ قانلىرى بىلەن مېلىنغان دەھشەتلىك قاراڭغۇ تارىخ بىلەن ئېغىر. بۇ تارىخنى ئەسلىش بىلەن تەڭلا بەدەنلەر قورۇلۇپ، كىچىك بالىلار قېرىپ كېتىدۇ.

چىركاۋ بۇ تارىخدا پىكرگە قارشى قاتمىلىق بىلەن، ئىلىم - پەنگە قارشى خۇراپاتلىق بىلەن، ئەركىنلىككە قارشى مۇستەبىتلىك بىلەن، نۇرغا قارشى قاراڭغۇلۇق بىلەن، خەلق ئاممىسىغا قارشى پادىشاھلار بىلەن بىر مەيداندا تۇردى. تارىخ ئىسىدىن چىقىرۋەتمىگەن دەرىجىدە ئىنسانىي قۇشخانلارنى بارلىققا كەلتۈردى. تارىخ تەپتىش مەھكىمىلىرىنى ۋە تەپتىش مەھكىمىلىرىنىڭ كەشپىياتچى، ئىجادىيەتچى ۋە ئىلىم - مەرىپەتلىك كىشلەر ھەققىدە ئېلىپ بارغان جىنايى قىلمىشلىرىنى ئۇنتۇپ قالمۇ؟!

مۇشۇ نۇقتىلاردىن ئېلىپ ئېيتقاندا خىرىستىئان دىنى ئىنسانىيەتنى قۇتقۇزۇش رولىنى ئېلىپ بارالمايدۇ.

ئۈچىنچى: خىرىستىئان دىنى پوپلاردىن ئايرىلالمايدۇ، خىرىستىئان دىنىنىڭ نوپۇزى، كىشىلەرنىڭ ۋىژدانغا ھۆكۈمران بولۇۋالغان بۇ كىشىلەرنىڭ نوپۇزىدىن كىلىدۇ. بۇ پوپلار ئۆزلىرىنى رەھمەت دەۋرۋازلىرىنىڭ ئاچقۇچىنى تۇتقۇچىلار، ئاسمان بىلەن زېمىننى تۇتاشتۇرۇپ تۇرىدىغان ھالقا ۋە ئاللاھ بىلەن بەندە ئارىسىدىكى ۋاستىنى ئىگەللىگۈچىلەر دەپ ئويلىشىدۇ. زالىم پادىشاھلارنىڭ زۇلمىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن نۇرغۇن بەدەل تۆلىگەن ئىنسانىيەت، يەنە بىر قېتىم دىن كىشىلىرىنىڭ (پوپلار) مۇستەبىتلىك ئەسىرگە چۈشۈپ قېلىشىغا تەييار ئەمەس.

تۆتىنچى: خىرىستىئان دىنىدىكى كۆپلىگەن دىن كىشىلىرى، غەرب مەدەنىيىتىدىكى ماددىزىم ۋە ئەخلاقسىز ئېقىمنىڭ ئالدىدا مەغلۇبىيەتكە ئۇچىردى. ئۇلار ھەر خىل ھاۋايى ھەۋەسلەرنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ مېڭىشتى. كىشىلەرنىڭ ھاۋايى - ھەۋەسى يولىدا مېڭىشىنى دۇرۇس قىلىپ بەردى.

پاۋرۇپا، ئامېرىكا چىركاۋلىرىدا دىن كىشىلىرىنىڭ ئارىسىدا ئەزلەرنىڭ ئوخشاش جىنسىلىقلار بىلەن، ئاياللارنىڭ ئوخشاش جىنسىلىقلار بىلەن توي قىلغانلىقىنى ھېس قىلىش ئەجەبلىنەرلىك ئىش ئەمەس.

بەزى پوپلار چىركاۋغا ياشلارنى توپلاش ئۈچۈن ھېساياتنى قوزغىتىدىغان ناخشا- ئۇسۇللارنى ئىشقا سالماقتا. بۇلارنىڭ نەزىرىدە، «غايە ۋاستىنى ئاقلاپ بېرىدۇ».

بەشىنچى: تەكشۈرۈشلەرنىڭ كۆرسەتمىسىگە ئاساسلانغاندا، ياۋرۇپا ۋە ئامېرىكىدىكى خرىستىئانلارنىڭ كۆپىنچىسى ئىسىم، مىراس ياكى جۇغراپىيىلىك كاتگورىيە بىلەن خرىستىئان سانلىدۇ. ئەمەلىيەتتە بۇلار خرىستىئان دىنىدىكىلەر ئەمەس.

چۈنكى بۇلار خرىستىئان دىنىنى ئەقىدە ۋە ئىستىل ئاساسىدا قوللانمايدۇ. ئۇلارنىڭ بىرسىدىن ئەقىدىسى توغرىسىدا سوراپ باقسىڭىز؛ «مەن بۇ ئىشنى ئويلاپ باقماپتىكەنمەن، بۇ ئىش ماڭا ئالاقىسىز» دەپ جاۋاب بېرىدۇ.

بۇلار ئىلاھ، پەيغەمبەر، ئاخىرەت، جەننەت، دوزاخ دېگەن مەسىلىلەر ھەققىدە ئويۇنۇپ يۈرمەيدۇ. بۇلار ھالال ۋە ھارامنى پەرق ئەتمەيدۇ، بۇلارنىڭ ئاساسلىق كۆڭۈل بۆلدىغىنى دۇنيا ھايا تىنىڭ نەخ لەززىتى ۋە مەنەئەتتىن ئىبارەت خالاس. چۈنكى بۇلار قىيامەت كۈنىگە ئىشىنىپ كەتمەيدۇ.

ئىنچىكە تەتقىقاتلارنىڭ بايانىغا قارىغاندا، يەكشەنبە كۈنلىرى چىركاۋغا بارىدىغانلارنىڭ سانى 5% پىرسەنتتىن ئاشمايدىكەن، يەكشەنبە كۈنى چىركاۋنى زىيارەت قىلىدىغانلار خالاس دىنى نىيىتى بىلەن ئەمەس، تۇرمۇش يۆللىكىنى (زىركىشىنى) ئۆزگەرتىش ياكى ياخشى كۆرىدىغان كىشىلەر بىلەن ئۇچۇرشۇش ئۈچۈن بارىدىكەن.

شۇنىڭ ئۈچۈن ياۋرۇپا ۋە ئامېرىكىدىكى خرىستىئانلارنىڭ چىركاۋلىرىنى سېتىشقا باشلىغانلىقىنى كۆرەلەيمىز. چۈنكى ئۇ ئورۇنلارغا ھېچقانداق ئېھتىياج قالمىدى. مۇسۇلمانلار سېتىۋېلىپ، ئۇ ئورۇنلارنى مەسچىتلەرگە ئايلاندۇرماقتا.

ئالتىنچى: غەرب مەدەنىيىتىنى كۆپلىگەن كىشىلەر خرىستىئان دىنىنىڭ مەدەنىيىتى دەپ قارايدۇ. ئۇنى ئىسا ئەلەيھىسسالامغا تاقاشقا ئۇرۇنىدۇ. غەرب مەدەنىيىتى ئىسا ئەلەيھىسسالامنىڭ مەدەنىيىتى ئەمەس، دەججالىنىڭ مەدەنىيىتىدۇر، چۈنكى دەججال قارىغۇ، بۇ مەدەنىيەتمۇ قارىغۇ مەدەنىيەتتىن ئىبارەت. بۇ مەدەنىيەت ھاياتلىق، كائىنات ۋە ئىنسانغا ماددى كۆزدىن ئىبارەت بىر كۆزى بىلەنلا قارايدۇ، ئىنساننى روھسىز، كائىناتنى ئىلاھسىز ۋە دۇنيانى ئاخىرەتسىز كۆرىدۇ.

شۇ سەۋەبتىن غەرب مۇتەپەككۈرلىرى خرىستىئان دىنىنىڭ نىجاتلىق يولى ئىكەنلىكىنى يىراق سانيدۇ.

خرىستىئان دىنىنىڭ رولى كەلمەسكە كەتكەن، ئىسا (ئۇلارنىڭ نەزىرىدە ئىلاھ) ئۆلۈپ كەتتى. بۇ مەنانى نىتىزى: «ئىلاھ ئۆلۈپ كەتتى» دېگەن سۆزى بىلەن ئىپادىلىگەن.

«ئىلاھنىڭ ئۆلۈشى» دېگەن سۆز، ئىسلام ئېڭى ۋە ئىسلام ئەقىلىگە نىسبەتەن قاتتىق زەربىدۇر. چۈنكى ئىلاھ بىزنىڭ (مۇسۇلمانلارنىڭ) نەزىرىمىزدە كىشىلەرنىڭ پەرۋەردىگارى، كىشىلەرنىڭ پادىشاھى ۋە كىشىلەرنىڭ ئىلاھىدۇر. ئۇ ئىلاھ ئىنسانلارنى ياراتتى، ئۇلارغا ھاياتلىق ئاتا قىلدى، ئۇ ئىنسانلارنى ۋاپات قىلدۇرۇپ يەنە تىرىلدۈرىدۇ. تىرىلدۈرۈش ۋە ئۆلتۈرۈش سالاھىيىتىگە ئىگە ئىلاھنى ئۆلىدۇ دەپ تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدۇ. بۇ ئىلاھنى ئۆلۈمدىن سىرت مۈگدەش ياكى ئۇيقۇ تۇتۇپ قالمايدۇ.

ئەمما خرىستىئانلارنىڭ ئىلاھىي ئۇلارنىڭ ئېتىقادىدا ئىنسان شەكلىدىكى ئىلاھدۇر ياكى ئۇ ئىلاھنىڭ روھى ئىنسانغا چۈشكەندۇر.

ئۇلار ئۇ ئىلاھنى دارغا ئېسىلىپ كەتكەن دەپ ئېتىقاد قىلىشىدۇ.

يەھۇدىي دىنى قۇتقۇزۇش رولىنى ئېلىشتىن تېخىمۇ ئاجىز

خىرىستىئان دىنى قۇتقۇزۇش رولىنى ئېلىشتىن ئاجىز كەلگەن بولسا، يەھۇدىي دىنى تېخىمۇ ئاجىز كىلىدۇ.

يەھۇدىي دىنىنىڭ ئۆزىمۇ، ئۇ دىندا ئىنسانىيەتكە تەقدىم قىلغىدەك ھىدايەت بار دەپ قارىمايدۇ، بۇ دىنغا ئۇنسۇرىيەتچىلىك تەبىئىي غەلبە قىلىپ كەتكەن.

يەھۇدىيلار ئۆزلىرىنى "ئاللاھنىڭ تاللانغان خەلقى" دەپ گۇمان قىلىدۇ، يەھۇدىي دىنىنى ئۇنسۇرىيەتچىلىك بېسىپ كەتكەنلىكى سەۋەبىدىن ئۇ دىن باشقىلارغا تارقىتىلماي، ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى بىلەنلا چەكلىنىپ قالىدۇ.

يەھۇدىي دىنىدا «ئاللاھ» ئالەملەرنىڭ پەرۋەردىگارى ئەمەس، بەلكى ئۇ يەھۇدىيلارنىڭ پەرۋەردىگارىدۇر. يەھۇدىيلارنىڭ نەزىرىدە ئاخىرەت كۈنى يەھۇدىيلارنىڭ مۈلكىدۇر.

مىسىرلىق قىبىتى مىللىتىنىڭ يازغۇچىسى دوكتور/ پەۋزى لوقانىڭ يەھۇدىي دىنىنى: «ئۇ بۇ خەلقنىڭ دىنىدۇر، يەنى خەلقئارالىق دىن ئەمەس» دەپ سۈپەتلىگەنلىكى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس.

مۇسا ئەلەيھىسسالام دەۋەت قىلغان تەۋھىد بۇ كىتابتا (تەۋراتتا) زايىا بولۇپ كەتتى. بۇ كىتاب ئىلاھنىڭ سۈرىتىنى سەتلەشتۈرۈۋەتتى، ئىلاھقا ئىنساندا تېپىلىدىغان نادانلىق، قورقۇش، ھەسەت قىلىش ۋە ئاجىزلىققا ئوخشاش سۈپەتلەرنى ئىلاھقا چاپلىدى.

ئاللاھ تائالا ئىنسانىيەت ئۈچۈن ھىدايەت ۋە مۇئەللىم قىلىپ ئەۋەتكەن پەيغەمبەرلەرنىڭ تارىخىنى بۇلغاپ، ئۇلارغا ھەر تۈرلۈك تۆھمەتلەرنى چاپلىدى.

يەھۇدىي دىنىنىڭ شەرىئىتى باشقىلارغا ھارام قىلغان نەرسىنى يەھۇدىيلارغا ھالال قىلىپ بېرىدۇ. ئالايلىق، جازانە ئىشلىرىدا يەھۇدىينىڭ

يەنە بىر يەھۇدىغا جازانە قىلىشى ھارام، ئەمما يەھۇدىي بولمىغان مىللەتلەر بىلەن بولسا ھالال سانىلدۇ. يەھۇدىي يەھۇدىي بولمىغان باشقا مىللەت بىلەن پەھشە قىلسا جازاغا ئۇچرىمايدۇ، چۈنكى بۇ زىنا ھېسابلانمايدۇ.

تەۋرات تەلىماتلىرىغا قارايدىغان بولساق، بۇ تەلىماتلار يەھۇدىيلارنى بوگۇنكى دەۋرىمىزدىكى مافىيە (تەشكىللىك قاراقچىلار گورۇھى) قاراقچىللىرىغا ئوخشاش يىتۈشتۈرۈپ چىقىدۇ. چۈنكى بۇلار دىن نامى بىلەن ئىنسانلارنىڭ قېنىنى، مال - مۈلكىنى ۋە ئابرويلىرىنى ھالال سانمايدۇ. بۇلار «باشقا مىللەتلەر بىزگە قۇل بولۇشى لازىم. بىز ئالەمگە خوجايىن بولىشىمىز كېرەك، چۈنكى باشقىلار بىزگە نىسبەتەن ھايۋاندىنمۇ تۆۋەن ئورۇندىكى مەخلۇقلاردۇر» دەپ قارىشىدۇ.

يەھۇدىي دىنى خەلقئارالىق دەۋەت ئەمەس، ئۇ ئالەمنى توغرا يولغا يېتەكلەشنى مەقسەت قىلمايدۇ. ئۇ دىننىڭ بىردىن - بىر ئويلايدىغان مەقسىتى ئالەمگە خوجايىن بولۇشتۇر (ھازىرقى بۇرۇلۇپ كەتكەن ھالىتىنى دىمەكچى).

گەرچە يەھۇدىيلار ئىنسانىيەتنى توغرا يولغا باشلاش رىئالىسىگە ئىگە بولۇپ قالغان بولسىمۇ، ئۇ مەسئۇلىيەتنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىش سالاھىيىتىدىن ناھايىتى يىراق، چۈنكى ئۇلار - شەخسىيەتچىلىكى، ئاداۋەتخورلۇقى، تاماخورلۇقى، ئۆزى ياشاۋاتقان جەمئىيەتنى بىر ئامال قىلىپ ئىگەللىۋېلىشىگە ئوخشاش ئاچكۆزلىكى سەۋەبىدىن - خەلقئارالىق رىئالىيەتنى كۆتۈرۈپ مېڭىشقا يارىمايدۇ. ئۇلار ئىنسانىيەتنىڭ دۈشمەنلىرىدۇر.

ئۇلار - ئاللاھنىڭ پەيغەمبەرلىرى بىلەن بولغان قانلىق تارىخلىرى بىلەن - ئىنسانىيەت ئۈچۈن رىئالىيەت كۆتۈرۈش سالاھىيىتىگە ئىگە ئەمەس.

ئۇلار - پىتىنە قوزغاش، ئىتتىپاقلىقنى بۆلۈپ تاشلاش، ناچار ئىدىيەلەرنى تارقىتىش، ئەخلاقسىزلىققا چاقىرىدىغان پەلسەپىلەرنى قانات

بايدۇرۇش تارىخى بىلەن- ئىنسانىيەتنى قۇتقۇزۇش، ئىنسانىيەتنى قاراڭغۇلۇقتىن نۇرغا چىقىرىش سالاھىيىتىگە ئىگە ئەمەس، چۈنكى ئۇلاردا مۇنداق قابىلىيەت يوق.

ئىنسانىيەتنى ئىسلام دىنىدىن باشقا قۇتۇلدۇرغۇچى تېپىلمايدۇ

بۈگۈنكى ئىنسانلار (كاپتالزىم ۋە كوممۇنىزىمدىن ئىبارەت) ئىككى تارماقلىق غەرب مەدەنىيىتىنىڭ پەلسەپىسى ۋە رسالىسىدىن باشقا رسالىسى ۋە پەلسەپىسى بار يېڭى بىر مەدەنىيەتكە موھتاج. يۇقارقى ھەر ئىككى مەدەنىيەتنىڭ مۇسسى بىردۇر. ئۇ بولسىمۇ ماددى مەنپەئەت مەدەنىيىتىدۇر.

بۈگۈنكى ئىنسانلار ئاللاھقا، ئۇنىڭ پەيغەمبەرلىگە، قىيامەت كۈنىگە ئىماننى قايتۇرىدىغان يېڭى بىر مەدەنىيەتكە ۋە ئىنسانلىقنى نامايەن قىلىدىغان ئالى قىممەتلەرگە موھتاج.

بۈگۈنكى ئىنسانلار دىن بىرەلەيدىغان، ئىلىم پەن يوقۇتۇپ قويمايدىغان، ئىمان ئاتا قىلىدىغان، ئەقىل تارتىۋالمايدىغان، روھ بىرىدىغان ماددا مەھرۇم قىلمايدىغان، ئاخىرەت بىرىدىغان دۇنيا ھارام قىلمايدىغان يېڭى مەدەنىيەتكە قاتتىق موھتاج.

ئىنسانلار بۈگۈن، زېمىن بىلەن ئاسمان تۇتاشىدىغان، رەببىنى (خۇداگۈيلىق) مەنالار بىلەن ئىنسانى مەنپەئەتلەر ئۇچرىشىدىغان، تەپەككۈر قىلالايدىغان ئەقىل بىلەن مۆمىن قەلب قېرىنداش بولىدىغان مەدەنىيەتكە موھتاج. ئىنسان بۇ مەدەنىيەتتە ئىلاھى ۋەھىينىڭ نۇرى ۋە ئىنسانى پىكرنىڭ كۆرسەتمىسى بىلەن ئالغا قەدەم باسدۇ. ھەر ئىككىلىسى ئاللاھنىڭ ئىنسانغا قىلغان رەھمىتىدۇر.

مانا بۇ مەدەنىيەت ئىسلام مەدەنىيىتىدۇر. ئۇ مەدەنىيەتتە -
ھەممىدىن خەۋەردار بولغان ئاللاھتىن باشقىسى قادىر بولالمايدىغان - بىر
خىل شەكىلدىكى تەڭپۇڭلىق ۋە مۇكەممەللىك كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ.

ئىسلام دىنى، ئىنسانىيەتكە نۇرماللىق ۋە مۇكەممەللىك بىلەن ئالاھىدە
بولغان پىرىنسىپنى تەقدىم قىلالايدىغان بىردىن بىر ئىدىئولوگىيەدۇر.

ئىلىم - پەن بىلەن پەلسەپە ئىنسانىيەتنى بۈگۈن دۈچ كېلىۋاتقان
قىيىنچىلىقلاردىن قۇتقۇزۇشتىن ئاجىز، دىننىڭ ئۆزىلا قۇتقۇزۇش رولىنى
ئالالايدۇ دىدۇق ۋە خىرىستىئان دىنى، يەھۇدىي دىنىنىڭ بۇ رولىنى ئېلىشقا
سالاهىيىتىنىڭ يوق ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ ئۆتتۇق.

ئىنسانىيەت نىجاتلىق يەلكىنى ئىزدەۋاتقان بۇ زاماندا، ئىسلام دىنىدىن
باشقا بۇ رولى ئالالايدىغان ھېچقانداق دىن يوق.

سىز، ئىسلام دىنىنىڭ بۇ خىزمەتنى ئۆتەشكە سالاهىيىتى
يېتەرلىك دەرىجىدە بار دەپ قارامسىز؟!

(ئىسلام جەمئىيىتىدىكى) ساھەدە كۆرۈنۈۋاتقان ئىدىيە
يۆنىلىشلىرىنىڭ قايسى بىرسى بۇ رولى ئالالايدۇ؟

نوپۇزلۇق يەتتە يۆنىلىش

بىز بۇ يەردە ئىسلام نامى بىلەن سۆزلەيدىغان، ئىسلام ھەققىدە ئوبېيكتىپ ياكى سوبېيكتىپ (ئىجابى ۋە سەلبى) پوزىتسىيەدە بولىدىغان ئاساسلىق ئىدىيە يۆنىلىشلەرنى ئوچۇق ۋە ئامانەت بىلەن ئۆز ئەينى ئوتتۇرغا قويىمىز.

ساھەدە ئاساسەن يەتتە خىل پىكىر يۆنىلىشى تېپىلىدۇ، بۇلارنىڭ ئالتىسىنى رەت قىلىمىز. چۈنكى بۇ ئالتە يۆنىلىش ئىسلام دىنىنى ئۆز ماھىيىتى بىلەن كۆرسىتىپ بېرەلمەيدۇ. يەتتە خىل يۆنىلىشنىڭ پەقەت بىرسىگلا ئىشىنىمىز ۋە شۇ خىل يۆنىلىشكە دەۋەت قىلىمىز، ئۇ بولسىمۇ «مەدەنىيەت يۆنىلىشىدۇر»، بۇ يۆنىلىشلەر تۆۋەندىكىچە:

بىرىنچى: كۆشمەك يۆنىلىشى: (كونىلىققا ئېسىلىۋېلىپ، يېڭىلىق ياراتالمايدىغان يۆنىلىش)

بۇ ئاڭدىكى كىشىلەر ئۆتمۈش ئۈستىدە ياشايدۇ، ئۆتمۈشنى كۆشىشىدۇ، ئۆتمۈشنى قايتىدىن چايناپ چىقىدۇ، بىراق ئۆتمۈشكە يېڭى بىر نەرسە قوشمايدۇ.

ھايۋانلاردىكى تونۇشلۇق بولغان كۆشىشنىڭ موھىم رولى بار، ئۇ بولسىمۇ تىز يەپ سالغان ياكى ياخشى چاينالماي قالغان نەرسىنى قايتۇرۇپ ئېكىلىپ ئالدىرماي، ئېغىر بېسىقلىق بىلەن چايناشتۇر.

ئەمما ئىدىيە كۆشىشى ئەمەلىيەتتە ھەزىم قىلىنىپ بولغان نەرسە، پايدىسى بولمىغان نەرسىنى قايتا كۆشمەك ئەيىپ سانىلىدىغان ئىشتۇر.

ھايۋانلارنىڭ كۆشىشنىڭ مەنپەئەتى بار، ئەمما ئىنسانلارنىڭ كۆشىشنىڭ پايدىسى يوق، بەلكى ئىسلام مىللەتلىرىگە زىيانلىق تەرىپى بار، چۈنكى بۇ ئىش مۇسۇلمانلارنىڭ كۈچ - قۇدرىتىنى مەنپەئەتسىز ئىشلاردا زاي قىلىۋىتىدۇ.

ئۆتمۈشنى ياكى ئۆتمۈشتىكى مۇراسىنى يېڭى بىر نەرسە پەيدا قىلىش ئۈچۈن ئىشلىتىش ھەقىقەتەن پايدىلىق ئىشتۇر. ئۇ چاغدا ئۆتمۈش، مۇسۇلمانلارنىڭ ۋۇجۇدى تايىنىدىغان ئۆزگەرمەيدىغان نىشانلار ۋە مەڭگۈلۈك پىرىنسىپلارنىڭ خىزمىتى ئۈچۈن يېڭى ئۈسكۈنلەرنى بەرپا قىلىش خىزمىتىدە بەزى ماددىلار قوشۇلدىغان «خام ئەشيا» نىڭ ئورنىدا بولىدۇ.

بۇ يۆنىلىشنىڭ تەمسىلچىلىرى ئۆتمۈشتىكى ئۆلۈكلەرنىڭ ئەقلى بىلەن ئويلايدىغان، ھازىرقى زاماننىڭ ھايات مۇشكىلىرىگە پەقەت كۆزلىرى بىلەنلا قارايدىغان بەزى بىر تەشۋىقاتچىلار ۋە ئۆتمۈش ئۈستىدىلا ياشايدىغان، بۇ دەۋردە يۈز بېرىۋاتقان تۈرلۈك ئېقىملارغا ۋە قىيىنچىلىقلارغا كۆڭۈل بۆلمەيدىغان بەزى بىر دىنى ئۇنۋىرىستىتلاردۇر.

بۇلار ئىدىيىسىدە، ئىستېمال قىلىۋاتقان سۆزلىرىدە ۋە يۆنىلىشلىرىدە كوناچە ئۇسۇل قوللىنىدۇ.

بۇ يۆنىلىشتىكىلەر، كونا ئەسەرلەردە ھەرقانداق بىر قىيىنچىلىق ئۈچۈن ھەل قىلىش چارىسى، ھەر قانداق سوئال ئۈچۈن جاۋاب چىقىدۇ دەپ قارىشىدۇ.

بىز بۇ يەردە قەدىمقى يىتەكچىلىرىمىز، ئالىملىرىمىزنىڭ مۇسۇلمانلارغا نۇرغۇن پىقھى (چۈشەنچە) ۋە بىلىم قالدۇرۇپ كەتكەنلىكىدە تالاش - تارتىش قىلىپ يۈرمەيمىز. قەدىمقى ئالىملىرىمىز بىزنىڭ بۇ دەۋرىمىز ئۈچۈن ئەمەس ئۆز زامانى، بىزنىڭ قىيىنچىلىقلىرىمىز ئۈچۈن ئەمەس شۇ زاماندىكى قىيىنچىلىقلىرى ئۈچۈن ئىجتىھاد (ھۆكۈم چىقىرىش) قىلغان ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىزمۇ بۇ دەۋرىمىز، موھىتىمىز ئۈچۈن ئۇلار ئىجتىھاد قىلغاندەك ئىجتىھاد قىلايلى.

ئەۋۋەلقىلارنىڭ كېيىنكىلەر ئۈچۈن نۇرغۇن نەرسىلەرنى قالدۇرۇپ كەتكەنلىكى ھەقىقەت. دىنى بىلىملەردىن سىرت، تەبئىي پەن ۋە ماتىماتىكا ساھەلىرىدىمۇ كۆز ئالدىمىزغا كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ.

ھايات ھازىر ناھايىتى زور دەرىجىدە ئۆزگىرىپ كەتتى، بۇ ئەھۋال شارائىتقا قارىتا پەتىۋالارنىڭ ئۆزگىرىشىنى تەقەززا قىلماقتا. (بۇ كۆز قاراشنى كاتتا ئالىملار بىكىتكەن- يەنى پەتىۋا زامانىنىڭ، ماكاننىڭ ۋە شەخسنىڭ ئۆزگىرىشىگە قاراپ ئۆزگىرىدۇ).

بۇ ئۆزگىرىش مەسىلىسى پەقەتلا «پىقھى» مەسىلىدىلا توختاپ قالمايدۇ، بەلكى ئەقىدە، لوگىكا پەنلىرىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ھازىرقى ئىنسانلارغا ھازىرقى تىل بىلەن خىتاپ قىلىش نېمە دېگەن موھىم ھە! ئىككىنچى: ئۆزىنى يوقىتىش يۆنىلىشى:

بۇ يۆنىلىش، ئىسلام ئۈمىتىنىڭ ئۆز شەخسىيىتىدىن چىقىپ، ئىدىئولوگىيىسى، شەرىئىتى ۋە رىئالىسىگە تىنىپ، كۈچ جەھەتتە ئارتۇق، تەرەققىيات جەھەتتە ئالدىدا، ماددى ئىجادىيەتتە مەدەنىيەتلىك بولغان باشقا مىللەتلەر ئىچىدە ئىرىپ تۈگەپ كېتىشىنى ئىرادە قىلدۇ.

بۇ يۆنىلىشتىكىلەر؛ مەدەنىيەت پارچىلانمايدۇ، مەدەنىيەتنىڭ- غەرب مەدەنىيىتىنىڭ ئىلمى ياكى پەن تېخنىكا قىسمىغا ئوخشاش- بىر قىسمىنى ئېلىپ، ئۇ مەدەنىيەتنى پەلسەپە يىلتىزى، ئەخلاقى قىممىتى، ئىدىيە چۈشەنچىلىرى، تەربىيە پىرىنسىپلىرى، قانۇن چىقىرىش يۆنىلىشلىرىگە قەدەر بولغان تەرەپلىرىنىڭ ھەممىسى تولۇق قۇبۇل قىلىنمىسا نەتىجىگە ئىرىشكىلى بولمايدۇ، شۇنداقلا تەرەققىيات ساھەسىدە ئۇ كىشىلەر بىلەن رىقابەتلەشكىلى بولمايدۇ دەپ قارايدۇ.

بىز بۇ يۆنىلىشتىكىلەرنى «ئۆزىنى يوقىتىش يۆنىلىشى» دەپ ئاتىدۇق، چۈنكى بۇ يۆنىلىش ئىسلام مىللەتلىرىنى يوقىتىش، ئۈممەتنىڭ شەخسىيىتى ۋە ئالاھىدىلىكىنى كېرەكسىز قىلىپ تاشلاشنى مەقسەت قىلدۇ. مانا بۇ ئەينەن ئۆزىنى يوقاتقانلىقتۇر. ئۈممەتنىڭ مەۋجۇتلىقى - ئۈممەت بولۇش سۈپىتى بىلەن- ئۈممەتنىڭ شەخسىيىتى ۋە خۇسۇسىيىتى ئالاھىدىلىكلىرىنىڭ مەۋجۇتلىقى بىلەن بولىدۇ. ئەگەر بۇ ئۈممەت، تۇز سۇدا ئىرىپ كەتكەندەك باشقا مىللەتلەرنىڭ ئىچىدە ئىرىپ تۈگەپ كەتسە

ئالاھىدە مەۋجۇدىيىتى بولماي قالدۇ. ئۇ چاغدا بۇ ئۈممەتنىڭ ھاياتلىقى بىلەن ئۆلىمى ئوخشاش بولۇپ قالدۇ.

دىنى، ئەخلاقى ۋە مەدەنىيەت تەرەپتىن خەلقئارالىق رىئاسىسى بار بىر ئۈممەتنى مۇشۇنداق يۆنىلىشكە چاقىرغانلىق ئۈممەتكە قىلىنغان ئەڭ چوڭ جىنايەتتۇر.

مەدەنىيەتنىڭ بىر قىسمىنى قوبۇل قىلىش، ئۇ مەدەنىيەتنىڭ ھەممىسىنى قوبۇل قىلىشنى تەقەززا قىلمايدۇ. بۇ ئىلگىرى ۋە يېڭى دەۋرلەردىمۇ تەكرارلانماقتا. غەرب ئەللىرى ئىسلام دىنىنىڭ روھى، ئەخلاقى ۋە قانۇنى تەرىپىنى قوبۇل قىلماي، ئىسلام مەدەنىيىتىنىڭ تەجرىبە ئىلمى پىرىنسىپىنى قوبۇل قىلغان. ياپۇنىيە بۇ دەۋردە غەرب مەدەنىيىتىدىن ئىلم - پەن تېخنىكا تەرىپىنى قوبۇل قىلدى، بىراق غەربنىڭ ئىدئولوگىيىسى، قىممىتى، ھايات كۆز قارىشى ۋە ئۆرپ - ئادەتلىرىنى قوبۇل قىلمىدى. ئۆزىنىڭ ئەپسانە ئەقىدىسىنى ھازىرغىچە ساقلاپ كەلمەكتە. غەرب ئەللىرى ئىسلام مەدەنىيىتىدىن پايدىلانغاندەك، ياپۇنىيەمۇ غەرب ئەللىرىدىن پايدىلاندى.

مانا بۇ خەتەرلىك يۆنىلىشنى ئوڭچى لىبرالىزىمدىن تارتىپ سولچى ماركسىزىمغىچە بولغان خىلمۇ - خىل گورۇھلار ئوخشاشمىغان پەلسەپىللىرى بىلەن «غەربلىشىشكە» چاقىرغۇچىلار تەمسىل قىلىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى - گەرچە بۇلارنىڭ كۆز قارىشى ئوخشاشمىسىمۇ - ئىسلام ئۈممىتىگە نىسبەتەن «ئىسلامنىڭ مەرجە» (قانۇن چىقىرىش مەنبەسى) ئىكەنلىكىنى رەت قىلىشتا ئورتاق.

شۇنداقلا؛ ئىسلام ئۈممىتىنىڭ باشقا مىللەتلەرگە ئىدىيە، قىممەت قارىشى، ئىستىل جەھەتتە غەربچىمۇ - غەربچى ئەگىشىپ مېڭىشى ئۈچۈن، ئىسلام ئۈممىتىنى ئۆز ماھىيىتىدىن چىقىرىپ تاشلاش ۋە تىرىسىدىن سويۇپ تاشلاش ھەرىكىتىدە ئورتاق.

مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى خىلمۇ - خىل مەدرىسلىرى (يۆنىلىشلىرى) بىلەن ئۈممەتنىڭ يىلتىزىنىڭ بارلىقىغا، ئۈممەتنىڭ رىسالەت، مەدەنىيەت مائارىپىنىڭ بارلىقىغا ئىشەنمەيدۇ. بۇلار، ئىسلام ئۈممىتى باشقىلارنىڭ مەدەنىيىتىنى سۆرەپ كىرمىسە ياشىيالمىدۇ بەلكى تەرەققى قىلالمايدۇ دەپ قارشىدۇ.

ئەگەر بۇلار باشقا مەدەنىيەتلەرنىڭ ئۇسۇللىرى ۋە شەكىلىنى ئىمپورت قىلىپ دېگەن بولسا پىكىرىگە قوشۇلغان بولاتتۇق. بىراق بۇلار ئىسلام ئۈممىتىنىڭ يىلتىزىنى قېلىپ قېلىشىنى، غەرب مەدەنىيىتىنىڭ يىلتىزى ۋە پەلسەپىلىرىنى تولۇق ئىمپورت قىلىشىنى ئىرادە قىلىدۇ.

بۇلارنىڭ بەزىسى ئىسلامنىڭ مەرجە ئورنىدا ئىكەنلىكىنى - سالامە مۇسا، تاھا ھۈسەيىنگە ئوخشاش ئوچۇق رەت قىلغانلار بار.

بەزىللىرى، قۇرئان كەرىم، ھەدىس شەرىپ تەكىسنىڭ تارىخى (يەنى كوناپ قالدى، ۋاقتى ئۆتۈپ كەتتى) دېگەن سۆز ياكى ئۇنى يېڭى شەكىل بىلەن ئوقۇپ چىقىش (قاراپ چىقىش) كېرەك دېگەن بانا بىلەن ئەگرى ئۇسۇللارنى قوللىنىدۇ. بۇلار، ئۈممەت بىرلىكىگە كەلگەن مىراسى ئىلمى ئاساسلارغا تايانمايدۇ. بەلكى ئۇنى ھاۋايى - ھەۋسى بويىچە شەرھىلەيدۇ.

بۇ يولدا ياۋرۇپاغا ئىبادەت قىلىدىغان، غەرب مەدرىسلىرىدە تەربىيەلەنگەن ۋە غەرب ئىدىيىسىنىڭ قۇللىرىدىن ئىبارەت بىر بۆلۈك غەرب پىتىنىسىگە ئۇچرىغانلار ماڭدۇ.

ئۈچىنچى: ئۆزى بايان قىلىش يۆنىلىشى:

بۇ يۆنىلىش، ئىسلام پەلسەپىسى، قىممەتلىرى، ئەخلاقى، چۈشەنچىسى ۋە قانۇنلىرىنىڭ ھەممىسى غەرب مەدەنىيىتى بىلەن ماسلىشىپ مېڭىشى لازىم. ئىسلام دىنىدىن غەرب مەدەنىيىتىگە قارشى كىلىپ قالغان نەرسىلەرگە ئۆزى بار دەپ چاقىرغۇچىلار ئىسلام دىنىنى، - خۇددى ئىسلام دىنى تۆھمەت قەيەزىدىكىدەك - تەقدىم قىلىدۇ.

بۇ نۇقتىدىن كۆپلىگەن كىشلەر ئائىلە ساھەسىدە نىكاھ قانۇنى، تالاق قانۇنى، ئاياللار ساھەسىدە ھىجاب (يۈزىدىن باشقا بېشىنى تولۇق يۈگەيدىغان رومال) مەسلىسى، ئىقتىساد ساھەسىدە ئۆسۈم مەسلىسى، خەلقئارالىق ئالاقە ساھەسىدە جىھاد مەسلىسىگە ئوخشاش ئەسلى مەسىللەردە ئېغىر جازاغا دۇچ كېلىۋاتقان تۆھمەتچىنى مۇداپىئە قىلغاندەك ئادۇكاتلىق پوزىتسىيەسىدە تۇردى.

بۇ يۆنىلىشتىكىلەر كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ئۆزىنى ئاقلاشتىن ئىبارەت ئاجىز مەيداندا تۇرۇشىدۇ، ئۇلار شۇ ئارقىلىق غەرب ئەللىرى مۇستەملىكچىلىك زامانىدا تاڭغان ۋەزىيەتلەرگە ئىسلامى پەتىۋالارنى كەيدۈرۈش ئارقىلىق دۇرۇس ساناشقا ئۇرۇنىدۇ.

بۇ ئارقىلىق بۇلار ئۆزلىرىنى مەسخىرە قىلىشىدۇ، باشقىلارنى ئازدۇرىدۇ، ئۆزىنى ئاقلاش ۋە ئۆزۈرە ئېيتىش يۆنىلىشى يىگىرمىنچى ئەسىرنىڭ دەسلەپكى يېرىمىدا خېلى ئاشكارا ئىدى، ھازىرغا قەدەر بۇ يۆنىلىش جازانە ۋە بانكا ئۆسۈمىنى ھالال قىلىپ بېرىشنى ئىرادە قىلىدىغان، ھاراقىنى ھالال قىلىپ بېرىدىغان، شەرىئەتتىكى جىنايىتى ئىشلار قانۇنىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشنى مەقسەت قىلىدىغان، مۇسۇلمان قىزلارنىڭ بېشىنى يالاڭباشتاقتا ئېچىۋېتىشنى ئىرادە قىلىدىغان كىشىلەر بۇ يۆنىلىشنىڭ تەمسىلچىلىرى بولماقتا.

تۆتىنچى: پەخىرلىنىش يۆنىلىشى:

ئۆزۈرە قويۇش ۋە ئۆزىنى ئاقلاش يۆنىلىشىنىڭ قارشىسىدا پەخىرلىنىش يۆنىلىشى تېپىلىدۇ. بۇ يۆنىلىش؛ ئىسلام دىنى، تارىخى ۋە تۈنۈگۈنكى مەدەنىيىتى، بۈگۈنكى ئويغىنىشى توغۇرلۇق پەخىرلىنىدىغان مۇتكە بىر ئادەمدەك سۆزلەيدۇ. بۇ يۆنىلىش بىزگە تۈنۈگۈن يەتكەن دىنى، ئەخلاقى، پىكىرى ۋە مەدەنىيەت تەرەپلىرىدىكى ئەيىپ ۋە ئاپەتلەرنى ئۇنتۇپ قېلىپ، ئىسلام دىنىنىڭ شانلىق تارىخىدىن باشقىسىنى كۆرمەيدۇ. بۇ ئاپەت، ئەيىپلەر بۈگۈنگە قەدەر ئىسلاھ قىلىنماي بىزگە زىيان كەلتۈرمەكتە، شۇ

سەۋەپتىن بىز ئۈچىنچى دۇنيا ئەللىرىگە نىسبەت بېرىلىدىغان ئىنسانىيەت كارۋىنىنىڭ ئارقىسىدا قېلىپ قالدۇق.

مەن بۇ سۆزۈم ئارقىلىق ئۆزىمىزنى چۈشۈرمەكچى ياكى تۆۋەن كۆرمەكچى ئەمەس.

بىز، ئۆزىمىزنى يېتەكچىلىك شاراپىتىگە كۆتۈرىدىغان ئىقتىدار ۋە سالاھىيەتلەرگە ئىگە. ئەگەر بىز بۇ ئىقتىدارلارنى دىنىمىز بۇيرۇغاندەك ئۆز ئورنىدا ئىشلىتىپ، قۇرۇق سۆز قىلىشتىن ئەمەل قىلىشقا، تەسرىلىنىشتىن ھەركەتلىنىشكە، قۇرۇق جېدەل قىلىشتىن رىئاللىققا، دورىمۇچىلىقتىن ئىجادىيەتكە، غەربلىشىشتىن ئەنئەنىۋىلىككە ۋە ئىجادىيەتكە ئاتلانساق يېتەكچىلىك ۋە ئۇستازلىق ماقامغا يېتەلەيمىز.

بىزدە، ماددى، ئىنسانى، تارىخى ۋە روھى كۈچ - قۇۋۋەت تولۇق بار، ئەگەر بىز يۆنىلىشىمىزنى بەلگىلەپ، نىيەتنى خالىس قىلىپ، تەييارلىقنى پۇختىلاپ، سەپنى بىرلەشتۈرۈپ، ئاللاھقا تەۋەككۈل قىلىپ، ئۆتمۈشنىڭ خاتالىقى، ھازىرنىڭ ئەيىپ نوقساندىن ئىبرەت ئېلىپ ۋە باشقىلارنىڭ تەجربىسىدىن پايدىلىنىپ قەدەم باسساق دېگەن مەنزلەگە يېتەلەيمىز. بىراق بىز ئۆزىمىزنى راۋۇرۇس تۈزلىشىمىز لازىم بولىدۇ.

بۇ يۆنىلىشنى؛ ئىسلام دىنىنى، تارىخىنى، مەدەنىيىتىنى، مائارىپىنى چوڭقۇر تەتقىق قىلمىغان، باشقىلارنىڭ ئالاھىدىلىكىنى بىلمىگەن، بىزنىڭ (مۇسۇلمانلار) قېشىمىزدىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى تىكەنسىز گۈل، باشقىلارنىڭ قېشىدىكى گۈلسىز تىكەن سانايدىغان، ھېسپاتچان بەزى ئىسلامى تەشۋىقاتچىلار تەمسىل قىلىدۇ. بۇلارنىڭ قەلبى پاك بولسىمۇ، چۈشەنچىسى يۈزەكى بولۇپ قالغان كىشىلەردۇر.

بەشىنچى: تار كاتگورىيەگە كىرگۈزۈگۈپ قويۇش يۆنىلىشى:
بۇ يۆنىلىش ئىسلام دىنىنى ئەقەدە بىلەن ئىبادەتكىلا باغلاپ قويۇشنى ئىرادە قىلىدۇ.

بۇلار ئىسلام دىنىنىڭ جەمئىيەتنى ئىسلاھ قىلىش، ئۈمىدەت قۇرۇپ چىقىش، ئالەمنى ھىدايەت قىلىش، ھاياتنى يېڭىلاشتىن ئىبارەت تەرەپلىرىنى ئۆچۈرۈشتىنى ئىرادە قىلىدۇ.

ئىلگىرى زامانلاردا بەزى بىر مۇسۇلمانلار بىدئەت (شەرىئەتتە ئەسلى يوق چەكلىنىدىغان ئىش) يۆنىلىشىنى قوللانغان بولسا، بۇ يۆنىلىشتىكىلەر، ئىسلام دىنىنىڭ جەۋھىرىدىن بولغان پىرىنسىپلارنى ئىسلام دىنىدىن چىقىرۋېتىش ئارقىلىق ئىسلام دىنىنى كىمەيتىش، قىسقارتىش ۋە تار كاتگورىيەگە كىرگۈزۈش يۆنىلىشىنى قوللانماقتا.

ئاللاھ قۇرئان كەرىمدە: [بۈگۈن سىلەرنىڭ دىنىڭلارنى پۈتۈن قىلدىم، سىلەرگە نىمىتىمنى تاماملىدىم، ئىسلام دىنىنى سىلەرنىڭ دىنىڭلار بولۇشىغا تاللىدىم] دەيدۇ. [سۈرە مائىدە 3 - ئايەت]

بىر پۈتۈن نەرسە قوشۇپ قويۇش ياكى كېمەيتىۋېتىشنى قوبۇل قىلمايدۇ.

بۇ يۆنىلىش ئىسلام دىنىنى: شەرىئەتسىز ئەقىدە، دۆلەتسىز دەۋەت، جىھادسىز تىنىچلىق، كۈچ - قۇۋۋەتسىز ھەقىقەت، ئىقتىسادسىز ئىبادەت، تالاقسىز نىكاھ، دۇنياسىز دىن قىلىشنى مەقسەت قىلىدۇ.

بۇ يۆنىلىش ئىسلام دىنىنى بۇرمىلاپ، ئۇنى «ئىسلام نامىنى كۆتۈرگەن»، «مەزمۇنى خىرىستىئانچە» يېڭى بىر دىنغا ئۆزگەرتىشنى ئىرادە قىلىدۇ.

چۈنكى خىرىستىئان دىنىدا قانۇن، ئىقتىساد تۈزۈمى، تالاق تۈزۈمى، جىھاد، جازا قانۇنى، دۆلەت ياكى ھۆكۈمەت دېگەن پىرىنسىپلار تېپىلمايدۇ. خىرىستىئانلارنىڭ مۇقەددەس كىتابى بولغان ئىنجىل: «قەيسەر (رىم پادىشاھى) گە تەۋەنى قەيسەرگە، ئاللاھقا تەۋەنى ئاللاھقا بەرگەن» دەيدۇ. خىرىستىئان دىنى ھايات تەقسىماتىنى قوبۇل قىلدى، خىرىستىئان

دېندىدا، «دىن چىركاۋىنىڭ، دۇنيا ۋە ھايات ئىشلىرى قەيسەرنىڭ ياكى ھۆكۈمەتنىڭ» بولىدۇ (يەنى دىن بىلەن سىياسەت كېلىشەلمەيدۇ).

ئەمما ئىسلام دىنى كائىناتتىكى، ئاسمان - زېمىندىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى ئاللاھنىڭدۇر دەپ قارايدۇ.

بۇ يۈنلىشىنى «ئىلمانلار» (دىن بىلەن سىياسەتنى ئايرىپ قارايدىغانلار) تەمسىل قىلىدۇ. بۇلار ئىسلام دىنىنى قۇرئان كەرىم ئېلىپ چۈشكەندەك، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام تەشۋىق قىلغاندەك، ساھابىلەر ۋە ئۇلارنى كېيىنكى ئىسلام ئالىملىرى چۈشەنگەندەك ھالىتىدە، ئىسلام دىنىنى رەت قىلىدىغانلىقىنى ئوچۇق ئاشكارا ئىلان قىلىشنى خالىمايدۇ. بەلكى بۇلار ئىسلام نامى بىلەن ئىسلام دىنىنى بۇرمىلاشنى قەسلەيدۇ، ئىسلام دىنى بۇلارنىڭ دەۋاسىدىن پاكىتۇر.

ئىسلام دىنى: ئەقىدە - شەرىئەت، ئىبادەت - ئىقتىساد، تەشۋىقات - دۆلەت، ھەقىقەت - كۈچ قۇۋۋەت، دىن - دۇنيا، جىھاد - ئىجتىھاد، مائارىپ - مەدەنىيەت رسالىسىدۇر.

بۇ دىن ئىنساننىڭ بۆشۈكتىكى ۋاقتىدىن تارتىپ تاكى گورغا كىرگىچە بەلكى تۇغۇلۇشتىن ئىلگىرى ۋە ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىنكى ھاياتىغا قەدەر ئىنساننىڭ ھاياتى قانداق بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر ئىنساننىڭ ھايات سەپىرىگە ھەمراھ بولىدۇ.

ئىسلام دىنى ئىنساننىڭ بارلىق ساھەسىدە بىللە ھەمراھ بولىدىغان دىندۇر. بۇ دىن ئىنسانغا توغرا يولنى سىزىپ بېرىدۇ، يولنىڭ كۆرسەتمىلىرىنى بەلگىلەپ بېرىدۇ. ئۆي، مەسچىت، يول، مەكتەپ، ئېتىزلىق، زاۋۇت - كارخانا، دۇكان، مەھكىمە ۋە ھايات ساھەلىرىنىڭ ھەر بىر ساھەسىدىكى خەتەرلەردىن ئاگاھلاندۇرۇپ تۇرىدۇ.

ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمنى ھەر قانداق بىر نەرسىنى بايان قىلىپ بېرىدىغان مۇكەممەل شەكىلدە چۈشۈردى. بۇ كىتاب ھەممە نەرسىنىڭ ئىلاھىي تەرىپىدىن چۈشۈرۈلگەن.

ئاللاھ قۇرئان كەرىمدە: [ساڭا بىز كىتابىنى (يەنى قۇرئاننى) ھەممە نەرسىنى (يەنى كىشىلەر موھتاج بولىدىغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى) چۈشەندۈرۈپ بېرىدىغان، (دىللارغا) ھىدايەت، (بەندىلەرگە) رەھمەت، مۇسۇلمانلارغا مەڭگۈلۈك سائادەت بىلەن خۇش خەۋەر يەتكۈزىدىغان قىلىپ چۈشۈردۈق] دەيدۇ. [سۈرە نەھل 89 – ئايەت]

6 - جېدەللىشىش يۆنىلىشى:

بۇ يۆنىلىش ئىسلام دىنىنى، باشقا كىشىلەر بىلەن جېدەللىشىپ، قارشى پىكىردىكى كىشىلەر بىلەن ماجرالشىدىغان ھالىتىدە تەقدىم قىلىدۇ. بۇلار مۇلايىملىق، كەڭچىللىك، سۆھبەتلىشىش ۋە قانائەتلەندۈرۈش ئۇسۇلىغا تايانمايدۇ. مۇسۇلمان بولمىغانلارغا، ئىسلام دىنىغا تولۇق رىئايە قىلىپ كىتەلمىگەنلەرگە بەلكى ئۆزىنىڭ پىكىرىگە قوشۇلمىغان ئىخلاسمەن مۇسۇلمانلارغا قارشى ئۇرۇش ئوتى ئاچىدۇ.

بۇ يۆنىلىشتىكىلەر داۋاملىق باشقىلار بىلەن «ئۇرۇشۇش» ھالىتىدە تۇرىدۇ، ئەمەلىيەتتە ئۆزلىرىگە دۈشمەن بولمىغان كىشىلەرگىمۇ قىلىچىنى سۇغۇرۇپ تۇرىدۇ. بۇلار دۈشمەن بولمىغان كىشىلەر بىلەن ئۇرۇش قىلىدۇ. مەيدانسىز (ئورۇنسىز) جىھاد قىلىدۇ.

بۇ يۆنىلىشتىكىلەرنىڭ چوڭ مۇددىئاسى ئىختىلاپ قوزغاش، شاخچە مەسىلىلەردە جېدەل قىلىش، ئاساسلىق بولمىغان مەسىلىلەرنىڭ ئورنىغا شاخچە مەسىلىلەر بىلەن، جەۋھەرنىڭ ئورنىغا شەكىل بىلەن ۋە بىرلىككە كەلگەن مەسىلىنىڭ ئورنىغا ئىختىلاپ بولىدىغان مەسىلىلەر بىلەن كىشىلەرنى مەشغۇل قىلىشتۇر.

بۇ يۆنىلىشتىكىلەرنىڭ كىشىلەرگە تەقدىم قىلىۋاتقان ئىسلامى 21 - ئەسىرنىڭ تەقەززاسىغا ماس كېلىدىغان ئومۇمىي خەلقئارالىق دىن بولۇشقا يارمايدۇ.

بۇلارنىڭ نەزىردىكى ئىسلام دىنى داۋاملىق قاپىقى تۈرۈك، چىرايى تۇتۇق، دەۋەت ئىشلىرىدا قوپاللىقتىن باشقىنى تونۇمايدىغان، مۇنازىرە ئىشلىرىدا قاتتىق قوپال ئۇسۇل قوللىنىشتىن باشقىنى بىلمەيدىغان ئىسلامدۇر.

بۇلارنىڭ نەزىرىدە ئىسلام دىنى، پىكىرلەرنىڭ بىر قانچە بولۇشىنى تونۇمايدىغان، ئىجتىھادنىڭ خىلمۇخىل بولۇشىنى ئېتىراپ قىلمايدىغان، بىر - بىرىدىن باشقىسىنى قوبۇل قىلمايدىغان، بىر پىكىردىن باشقىسىغا قۇلاق سالمايدىغان دەرىجىدە ئۇيۇل تاشتەك (جامىد) مۇزلاپ قالغان ئىسلامدۇر. بۇلار ئۆزلىرىنىڭ پىكىرىنى خاتالىشىش ئېھتىماللىقى بار توغرا پىكىر، باشقىلارنىڭ پىكىرىنى توغرا بولۇپ قېلىش ئېھتىماللىقى بار خاتا پىكىر دەپ تونۇمايدۇ.

بۇ يۈنلىشىنىڭ نەزىرىدە ئىسلام دىنى قانۇندىن باشقىسىنى كۆرمەيدۇ، قانۇن ئېچىدە جىنايى ئىشلار قانۇندىن باشقىسىنى كۆرمىگىلى تاس قالدۇ.

بۇلارنىڭ نەزىرىدىكى ئىسلام، ئىسلام پىكىردىكىلەرگە كەڭچىل مۇئامىلە قىلىشىنى تونۇمايدۇ، قارشى پىكىردىكىلەر بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈشىنى قوبۇل قىلمايدۇ، سىياسەتتە قارشى پارتىيىنىڭ ياكى قارشى يۈنلىشىنىڭ بولۇشىغا رۇخسەت قىلمايدۇ.

بۇ يۈنلىشىدىكىلەرنىڭ نەزىرىدىكى ئىسلام، قىز - ئاياللارغا شەك نەزىرى بىلەن قارايدۇ، قىز - ئاياللارنى خىزمەت قىلىش پۇرسىتىدىن مەھرۇم قىلىش، قىز - ئاياللارنى دەۋەت ۋە ئىجتىمائىي ھايات ئىشلىرىغا قاتنىشىشتىن مەھرۇم قىلىش، ئۇلارنىڭ سايلاملاردا ئاۋاز قاتناشتۇرۇش بەلكى ئۇلارنىڭ ئۆز تەبىئىتىگە مۇناسىپ مەنەسەپلەرگە ئۆزىنى نامزات كۆرسىتىشىگە چەكلىمە قويۇش ۋە قىز - ئاياللارنىڭ ئۆيدە سولۇنۇپ تۇرۇشىغا دەۋەت قىلىدىغان ئىسلامدۇر.

بۇلارنىڭ نەزىرىدىكى ئىسلام ئىقتىساد تەقسىم قىلىشتا ئادالەتكە پەرۋا قىلمايدىغان، سىياسەتتە كېڭەش بىلەن ئىش قىلىش پىرىنسىپىنى

تەكىتمەيدىغان، خەلققە ئەركىنلىك ھوقۇقىنى بەرمەيدىغان، چوڭ جىنايەتچىلەرنىڭ قىلغان قىلمىشلىرى ھەققىدە ئۇلارنى سوراققا تارتمايدىغان بەلكى كىشلەرنى پىقھىنىڭ شاخچە مەسىلىرىدە، ئىبادەت ۋە ئىقتىسادتىكى ئوخشاشمىغان پارچە كۆز قاراشلاردا جېدەل - ماجرا قىلىش بىلەن ئاۋارە قىلىدىغان ئىسلامدۇر.

بۇلارنىڭ نەزىرىدە ئىسلام «ھارام قىلىش كاتگورىيىسى» نى كېڭەيتىۋېتىدىغان دىندۇر. بۇلار ھايات ئىشلىرىنى بىر بۆلۈك ھارام قىلىنغان ئىشلارنىڭ قاتارىغا كىرگۈزۋېتىشكە تاس قالدۇ، بۇلارنىڭ قەلىمى بىلەن تىلغا «ھارام» دېگەن سۆز ئەڭ يېقىندۇر، بۇلار «يامان بولىدۇ» دېگەندىن باشقىنى بىلمەيدۇ.

نىيىتى خالىس، چۈشەنچىسى يۈزەكى ۋە سەۋىيىسى تۆۋەن بولغان بۇ يۆنىلىشتىكى كىشلەرنىڭ ئىسلام دىنىنى مۇنداق قارا تىزىملىكتە كىشلەرگە تەقدىم قىلىشى، ئىسلام دىنىنى «قۇتقۇزۇش» رولىنى ئېلىش سالاھىيىتىدىن مەھرۇم قىلىپ قويدۇ.

7- مەدەنىيەت يۆنىلىشى:

بۇ يۆنىلىشنى؛ ئىسلام دىنىنى ئالاھىدە مەدەنىيەت رسالىسى، غايىسى خۇداگۈيلىق، مەزمۇنى ئىنسانىيە رۈزەللىك، يۆنىلىشى خەلقئارالىق، پىرىنسىپى ئەخلاقلق، ئۇسۇل - چارىلىرى ئىيجابى بولغان رسالەت دەپ قارايدىغان «ئىيجابى تەڭپۇڭ» يول تۇتۇپ ماڭىدىغان يۆنىلىشتىكىلەر تەمسىل قىلىدۇ.

بۇ يۆنىلىش ئۈممەتنى چوڭ جىھاد ئۈچۈن قوزغاشقا جىددى قەدەم باسدۇ. بۇ جىھاد ئۈممەتنى ئەسلى ماھىيىتىگە قايتۇرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۈممەت ئۆتمۈشىدىن پايدىلىنىدۇ، بۈگۈنگە دىققەت قىلىدۇ، ئەتىسىگە ئىنتىلىدۇ. بۇ جىھادنىڭ نىشانى ۋەيران قىلىش ئەمەس قۇرۇپ چىقىش، پارچىلاش ئەمەس بىرلەشتۈرۈش، جېدەل قىلىش ئەمەس ئەمەل قىلىش، قۇرۇق مەدەنىيە ئەمەس ئەمەلى بىرىش، كۆشىشىش ياكى پەخىرلىنىش

ئەمەس ئىجادىيەت يارىتىش. بۇ جىھادنىڭ شۇئارى: قوپاللىق ئەمەس مېھرىبانلىق، مۇتئەسسەپلىك ئەمەس كەڭچىللىك قىلىش، جېدەللىشىش ئەمەس ھەمكارلىشىشتۇر.

بۇ يۆنىلىش ئىگىلىرى بىزدە بار قىممەتلەرنى، تۇرغۇزغان مەدەنىيىتىمىزنى ۋە بىزدە تېپىلىدىغان ئىمكانىيەتلەرنى كۈچلۈك شەكىلدە كۆرسىتىدۇ. بىراق بۇ يۆنىلىش ئۆتمۈشتىكى ئېغىر خاتالىقىمىزنى، بۈگۈن كۆرۈنۈۋاتقان توغرا يولدىن چەتنەشلىرىمىزنى ئېتىراپ قىلىدۇ. بۇ يۆنىلىش دانچىلىك كىچىك نەرسىنى گۈمبەزدەك قىلىپ كۆرسەتمەيدۇ، سەلبىياتلىرىمىزنى (سۈبېكتىپ تەرەپلىرىمىزنى) ئۈمىدسىزلەنگىدەك دەرىجىدە يوغىنتۇۋەتمەيدۇ، بۇ يۆنىلىش - مەسىللەرگە ئاددى قاراشنى رەت قىلغاندەك - چوڭايتىپ كۆرسىتىشنىمۇ رەت قىلىدۇ. ھەر بىر نەرسىگە مۇناسىپ ئورۇن تەقدىم قىلىشقا تىرىشىدۇ.

بۇ يۆنىلىشنى جامالىدىن ئافغانىي، مۇھەممەد ئەبىدۇ، رەشىد رىزا، ھەسەن بەننا، مۇستەپا سىبائى، ئابدۇلقادىر ئەۋدە، مۇھەممەد غەززالى، سەيىد قۇتۇپ، دوكتۇر/يۈسۈپ قەرزاقى، ھىندى قىتئەسىدىن مەۋدۇدى ۋە نۇدەۋى، ئالجرىيەدىن ئابدۇلھەمىد بادىس، ماللىك ئىبنى نەبى، تۈركىيەدىن پروفىسسور نەجمدىن ئەرباكىن، ئۇيغۇرلاردىن ئابدۇقادىر داموللام، ۋاشىنگىتۇندىن «خەلقئارالىق ئىسلام پىكرى ئىنستىتۇتى» ئەزالىرى تەمسىل قىلىدۇ.

ئىسلام دىنى بۇ يۆنىلىشنىڭ نەزىدە بىر ئەسىرنىڭ، بىرەر رايوننىڭ، بىرەر مەزھەبىنىڭ ياكى بىرەر گۇرۇھنىڭ ئىسلامى ئەمەس. تەلەپ قىلىنىۋاتقان قۇرئان ۋە سۈننەتنىڭ ئىسلامدۇر. تەسلىشتۈرۈشكە ئەمەس ئاسانلاشتۇرۇشقا، ھۆكۈتۈشكە ئەمەس خۇش بېشارەت بېرىشكە، قوپال ئۇسۇل ئىشلىتىشكە ئەمەس يىمشاق ئۇسۇل - چارە ئىشلىتىشكە، قارشىلىشىشقا ئەمەس تونۇشۇشقا، مۇتئەسسەپلىك قىلىشقا ئەمەس كەڭچىللىك قىلىشقا، بىكىنمىچىلىك ھالەتتە ياشاشقا ئەمەس ئۆزئارا

سۆھبەتلىشىشكە، شەكىلگە ئەمەس جەۋھەرگە، جېدەلگە ئەمەس ئەمەلگە، قۇرۇق ئېغىزدا دەۋا قىلىشقا ئەمەس ئەمەلىيەتتە بېرىشكە، دورمۇچىلىق قىلىشقا ئەمەس ئىجتىھاد قىلىشقا، قاتماللىققا ئەمەس يېڭىلىق يارتىشقا، لايغەزەللىشىشكە ئەمەس پىرىنسىپ بويىچە مېڭىشقا، چېكىدىن ئاشۇرۇتۇش ياكى سۇسۇلۇق قىلىشقا ئەمەس نورمال ۋە تەڭپۇڭ يول تۇتۇشقا چاقىرىدىغان ئىسلامدۇر.

بۇ يۈنلىشىشنىڭ نەزىرىدىكى ئىسلام، روھى ماھىيىتى تەۋھىد بولغان ئەقىدە، روھى ئىخلاس بولغان ئىبادەت، روھى پۇختا بولغان ئىش ھەرىكەت، روھى ياخشىلىق بىلەن ئالاھىدە بولغان ئەخلاق، روھى ئادالەت بولغان قانۇن، روھى قېرىنداشلىق بولغان ئالاقە ئۈستىگە تۇرغۇزۇلغاندۇر. يۇقىرىقى ئىشلارنىڭ نەتىجىسى روھى تەڭپۇڭ ۋە مۇكەممەل بولغان مەدەنىيەتتۇر.

بۇ يۈنلىش ئىلگىرىكىسى (ئەنئەنەۋى) بىلەن يېڭىسىنى بىرلەشتۈرۈش، ئۆزگەرمەيدىغان پىرىنسىپ بىلەن ئۆزگىرىپ تۇرىدىغان ئىشلارنى سېلىشتۇرۇش، ئەسلى مۇراسىمقا تايىنىشقا ھېرىس بولۇش بىلەن ھازىرقى دەۋرگە رىئايە قىلىش ۋە كىلەچەككە ئىنتىلىشنى بىرلەشتۈرىدىغان، چوڭايتىۋېتىش ياكى ئاددى ساناش، قاتماللىق قىلىش ياكى لايغەزەللىشىش ۋە ئىسلام ھەقىقەتلىرىنى پارچىلاشتىن يىراق بولغان ھالەتتە، كائىناتنىڭ قانۇنىيەت چۈشەنچىسى، شەرىئەتنىڭ مەقسىتىنى چۈشىنىش، سېلىشتۇرما چۈشەنچىسى، ئەۋلەۋىيات (موھىم ئىشلارنى بۇرۇن بىر تەرەپ قىلىش) چۈشەنچىسى، ئەمەلىيەتنىڭ ھەقىقىتىنى چۈشىنىشتىن ئىبارەت چۈشەنچىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان يېڭى چۈشەنچە ئاساسدا ئىسلام دىنىنى تەڭپۇڭ ۋە ئومۇمى چۈشىنىش ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە.

بۇ يۆنىلىش دىن ۋە ھاياتنى چۈشىنىشتە نورمال ۋە تەڭپۇڭلۇقنى ئاساس قىلدۇ. بۇ يۆنىلىشنىڭ باشقا يۆنىلىشلەردىن پەرقلىنىپ تۇرىدىغان خۇسۇسىيەتلىرى بار، بۇ تۆۋەندىكى پرىنسىپلارنى مەركەز قىلىپ ماڭدۇ:

1. دىننى ئومۇملۇق، تەڭپۇڭلۇق ۋە چوڭقۇرلۇق بىلەن ئالاھىدە چۈشىنىش؛

2. ئۆزىنىڭ ۋە دۈشمەنلىرىنىڭ ھاياتىدىكى رىئاللىقنى چوڭايتىۋەتمەي ياكى ئاددى سانماي چۈشىنىش؛

3. شەرىئەتنىڭ مەقسەتلىرىنى چۈشىنىش ۋە زاھىرى (سىرتقى كۆرىنىشى) غا ئېسىلۋالماسلىق چۈشەنچىسى؛

4. ئەۋلەۋىيات (ئىشلارنىڭ موھىمىنى بۇرۇن بىر تەرەپ قىلىش) چۈشەنچىسى؛

5. باشقا ئىسلامى جامائەتلەر بىلەن قانداق مۇئامىلە قىلىش چۈشەنچىسى؛ (يەنى بىرلىككە كەلگەن مەسىلىدە ھەمكارلىشىش، بىرلىككە كەلمىگەن مەسىلىدە ھەر بىر تەرەپ ئۆز پىكرىدە قېلىپ قېلىش).

6. سەلەپىيە (ئىلگىرىكى) بىلەن يېڭىلىقنى (ياكى ئەنئەنىۋىلىك بىلەن ھازىرقىنى) بىرلەشتۈرۈش چۈشەنچىسى؛

7. شەرىئەتنىڭ ئۆزگەرمەيدىغان پرىنسىپلىرى بىلەن دەۋرنىڭ ئۆزگىرىشچان مەسىلىلىرىنى سېلىشتۇرۇش چۈشەنچىسى؛

8. ئىدىيى، پىسخولوگىيە ۋە ئەخلاقى تەرەپلەردە ئۆزگىرىش ئېلىپ بېرىشنىڭ ھەر قانداق مەدەنىيەتنىڭ ئۆزگىرىش ئاساسى ئىكەنلىكىگە ئىشىنىش چۈشەنچىسى؛

9. ئىسلام ئۈمىمىتىنى ئويغۇتۇش، ئىنسانىيەتنى ھازىرقى ماددى پەلسەپىلەردىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ئىسلام دىننى مۇكەممەل مەدەنىيەت قۇرۇلمىسى شەكلىدە تەقدىم قىلىش چۈشەنچىسى؛

10. پەتۋا ئىشلىرىدا ئاسانلاشتۇرۇش، دەۋەت ئىشلىرىدا خۇش بېشارەت بېرىش پىرىنسىپىنى قوللىنىش چۈشەنچىسى؛
11. ئەركىنلىك، ئىززەت- شەرەپ، كېڭەش، ئىجتىمائى ئادالەت ۋە ئىنسان ھوقۇقلىرىغا ئوخشاش ئىسلامدىكى ئىجتىمائى ۋە سىياسى قىممەتلەرنى ئوبرازلاشتۇرۇش چۈشەنچىسى؛
12. مۇسۇلمان بولمىغانلار، ئەقلى تەرەپتىن ھۇجۇمغا ئۇچرىغانلار ۋە روھى تەرەپتىن مەغلۇپ بولغانلار بىلەن ئىلمى شەكىلدە سۆھبەت ئۆتكۈزۈش چۈشەنچىسى؛
13. جىھادنى مۇسۇلمانلارنىڭ ھۆرمىتى ۋە ئىسلام دىيارلىرىنى مۇداپىئە قىلىش ئۈچۈن پىرىنسىپ ۋە يول سۈپىتىدە قوللىنىش چۈشەنچىسىگە ئىگە.

ئىسلام ئۈممىتىنىڭ مەدەنىيەت رسالىسى

ئىسلام ئۈممىتىدە ئىنسانىيەتكە تەقدىم قىلغىدەك مەدەنىيەت رسالىسى بارمۇ؟ خرىستىئانلار ۋە يەھۇدىيلار ئىنسانىيەتكە ماددىنىڭ كۆيدۈرۈشى، ئەخلاقسىزلىقنىڭ ئەۋج ئېلىشى ۋە مەنپەئەت توقۇنۇشىنى ئۆچۈرگىدەك ئوت ئوچۇرۇش ناسۇسى ياكى دورا قۇتسىنى تەقدىم قىلىشتىن ئاجىز كەلگەن بولسا، غەرق بولۇپ كىتەي دەپ قالغان ئىنسانىيەتكە ئىسلام دىنى قۇتقۇزغۇچىلىق رولىنى ئالالامدۇ؟ باشقىچە قىلىپ ئېيتقاندا: ئىسلام ئۈممىتىدە يېڭى ئەسىردە ئىنسانىيەتكە تەقدىم قىلغىدەك مەدەنىيەت قۇرۇلمىسى بارمۇ؟ بەزىلەر بۇ ئەسىرنى: «مەدەنىيەت كۆرەشلىرى» دەپ ئاتىدى، بۇ ئاتالغۇنى ئامېرىكىلىق يازغۇچى «سموئىل ھانتىنغون» قوللاندى. يەنە بەزىلەر «مەدەنىيەتلەر سۆھبىتى» دەپ ئاتىدى، بۇ ئاتالغۇنى فرانسىيەلىك مۇسۇلمان مۇتەپەككۇر «روجى گارۇدى» قوللاندى.

جاۋاب: ئىسلام ئۈمىتىدە ئالاھىدە ئىسلام مەدەنىيەت قۇرۇلمىسى بار، بۇ مەدەنىيەت قۇرۇلمىسىنى بىز يۇقىرىدا سۆزلەپ ئۆتكەن نورمال، تەڭپۇڭ يول تۇتىدىغان مەدەنىيەت يۈزلىشى ئاساس قىلىپ ماڭىدۇ.

ئىسلام ئۈمىتىنىڭ ئالاھىدە مەدەنىيەت رسالىسىگە ئىگە ئىكەنلىكىدە شەك يوق، بۇ مەدەنىيەت ئومۇمى قۇرۇلمىدۇر، ئۇ ئىنسان نەپسىنى ئىسلاھ قىلىش بىلەن باشلىنىپ، ئائىلىنى بەختلىك قىلىش، جەمئىيەتنى ئىسلاھ قىلىش، ئۈممەتنى يېتىشتۈرۈپ چىقىش، دۆلەتنى قۇرۇپ چىقىش بىلەن ئۆتۈپ، ئالەمنىڭ تىنچلىقى بىلەن ئاخىرلىشىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «مەن توغرا يولغا باشلىغۇچى رەھمەتتۇرمەن» دېگەندى.

ئىسلام ئۈمىتىدە ئالاھىدە مەدەنىيەت رسالىسى بار، ئۇ مەدەنىيەتنى ئالەمگە - بولۇپمۇ؛ ئاتوم، ئالەم بوشلۇقى، ئىلىكتىرۇنلۇق سايمانلار، ئىنژىنىرلىق، ئالاقىلىشىش ۋە ئۇچۇر دۇنياسىدا زور ئىلمى ئىنقىلاپ قوزغاپ چىقالغان غەرب دۇنياسىغا - ئۆز ماھىيىتى بىلەن ياخشى تەقدىم قىلالايدىغان ئادەم تېپىلىپ قالسا، تەقدىم قىلىش سالاھىيىتىگە ئىگە.

بۇ مەدەنىيەت غەرب ئەللىرىگە ئىمان تەقدىم قىلالايدۇ، ئىلىم - پەن، مائارىپقا قارشى چىقمايدۇ، دىننى بېرىدۇ، دۇنيانى ھارام قىلمايدۇ، ئۇلارنى ئاسمانغا تۇتاشتۇرىدۇ، زېمىننى گۈللەندۈرۈشتىن چەكلىمەيدۇ، ۋەھىي نۇرىنى بېرىدۇ، ئەقىل نۇرىدىن مەھرۇم قىلمايدۇ، ياراتقۇچى بىلەن بولغان ئالاقىسىنى كۈچلاندۈرىدۇ، مەخلۇقلار بىلەن بولغان ئالاقىسىنى ئۈزۈپ قويمايدۇ.

ئىسلام مەدەنىيەت قۇرۇلمىسىنىڭ قىممەتلىرى:

بۇ مەدەنىيەت رسالىسىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرى تۆۋەندىكىچە:

1. ئىنسان تەبىئىتىگە ماس كېلىدىغان ئەقىدە رسالىسى؛

2. گۈللەندۈرۈشكە ئىتتىرىدىغان ئىبادەت رسالىسى؛
3. ۋەھىي نۇرى بىلەن ھىدايەت تاپىدىغان ئەقىل رسالىسى؛
4. ئىمان بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك بولغان ئىلىم - پەن رسالىسى؛
5. ئەمەل (ئىش-ھەرىكەت) بىلەن بېرلەشتۈرۈلگەن ئىمان رسالىسى؛
6. تەشۋىقات بىلەن چېتىشلىق بولغان ئىش - ھەرىكەت رسالىسى؛
7. ئاخىرەت ئۈچۈن تەييارلىق بولغان دۇنيا رسالىسى؛
8. روھ بىلەن تەمىنلەنگەن بەدەن رسالىسى؛
9. ھەقىقەتنى مۇداپىئە قىلىدىغان كۈچ-قۇۋۋەت رسالىسى؛
10. ياخشى ئىنسانغا ياخشى مال - دۇنيا رسالىسى؛
11. مەجبۇرىيەتلەر بىلەن تەكشۈرۈلۈش تۇرۇلغان ھەق - ھوقۇقلار رسالىسى؛
12. پەزىلەت ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان ئەركىنلىك رسالىسى؛
13. ئىنساننى يۇقىرى شەرەپكە ئىگە قىلىدىغان ئەخلاق رسالىسى؛
14. شەخسلەرگە چېكىدىن ئاشمايدىغان ۋە زۇلۇم قىلمايدىغان جەمئىيەت رسالىسى؛
15. ئائىلە ۋە جەمئىيەت بولۇپ شەكىللىنىدىغان شەخسلەر رسالىسى؛
16. ئالەمگە قارىتا دەرۋازىسى ئوچۇق ئۈممەت رسالىسى؛
17. دىننى بەرپا قىلىدىغان دۆلەت رسالىسى؛
18. مەنپەئەتلەرنى ئەمەللەشتۈرىدىغان قانۇن رسالىسى؛
19. ئىھسان (يا خىشلىق) بىلەن كۈچلاندۈرۈلگەن ئادالەت رسالىسى؛
20. ئەخلاقى قىممەتلەرگە ئېسىلغان گۈزەل سەنئەت رسالىسىدىن ئىبارەت.

مەدەنىيەت رسالىمىزنىڭ خۇسۇسىيەتلىرى:

مەدەنىيەتمىزنىڭ كۆرسىتىپ بېرىدىغان قىممەتلىرى بولغان بولسا، شۇنداقلا باشقا مەدەنىيەتلەردىن ئايرىپ تۇرىدىغان خۇسۇسىيەتلىرىنىڭ بارلىقىدا شەك يوق.

بۇ خۇسۇسىيەتلەر: خۇدا كويۇق، ئىنسانپەرۋەرلىك، ئومۇمىيلىق، تەڭپۇڭلىق، رىئالىق ۋە مۇقىملىق بىلەن يىمشاقلىقنى بىرلەشتۈرۈشتىن ئىبارەت.

تۆۋەندە نورمال، تەڭپۇڭلىق ۋە مۇكەممەللىك خۇسۇسىيىتى ھەققىدە بىر ناز توختۇلىمىز:

نورماللىق ۋە تەڭپۇڭلىق رسالىسى

بۇ رسالە ئىنسانىيەتكە تەڭپۇڭلۇق ۋە مۇكەممەللىك بىلەن ئالاھىدە بولغان پىرىنسىپنى تەقدىم قىلىشتا يەككە يىگانە بىردىن- بىر رسالىدۇر. تەڭپۇڭلۇقتىن مەقسەت: ئاشۇرۇۋەتمەسلىك ۋە كىمەيتىپ قويماسلىقتۇر. بۇ ئىككى خىل ئاپەتتىن ئىنسانلار تۈزۈپ چىققان پىرىنسىپلار ياكى بۇرۇلۇش پەيدا بولغان دىنلار ساغلام بولالمىدى. تەڭپۇڭلىق قۇرئان كەرىمدە " توغرا يول " دەپ ئىپادىلەنگەن.

بۇ تەڭپۇڭلۇق پىرىنسىپىدا، كۆپلىگەن كىشىلەر بىر نۇقتىغا كېلىشى تەس دەپ ئويلاپ يۈرگەن ھەم كىشىلەرنىڭ كالىسىدا زىت تۇيۇلغان ئىشلار ئۇچرىشالايدۇ. بۇ ئىشلارنىڭ ھەر بىرىسى زىددىگە چېكىدىن ئاشماستىن ياكى كىمەيتىپ قويماستىن مۇناسىپ ئورۇن ئالىدۇ.

تەڭپۇڭلۇق پىرىنسىپى تۆۋەندىكى ئىشلاردا ئادىل مىزاننى قويدۇ:

خۇداگۈيلىق بىلەن ئىنسانپەرۋەرلىك ئارىسىدا؛

ۋەھىي بىلەن ئەقىل ئارىسىدا؛

روھ بىلەن ماددا ئارسىدا؛
ئاخىرەت بىلەن دۇنيا ئارسىدا؛
نەمۇنە بىلەن رىئاللىق ئارسىدا؛
ئۆتمۈش بىلەن كىلەچەك ئارسىدا؛
مەسئۇلىيەت بىلەن ئەركىنلىك ئارسىدا؛
سۈننەتكە ئەگىشىش بىلەن بىدئەت (شەرىئەتتە ئەسلى يوق ئىشلار)
پەيدا قىلىش ئارسىدا؛
مەجبۇرىيەتلەر بىلەن ھەق - ھوقۇقلار ئارسىدا؛
ئۆزگەرمەيدىغان پىرىنسىپلار بىلەن ئۆزگىرىدىغان ئىشلار ئارسىدا.
تەڭپۇڭلۇق ۋە نورماللىق بىلەن ئىسلام ئۈمىتى باشقا ئۈمىمەتلەردىن
ئالاھىدە ئورۇندا تۇرىدۇ، بۇ ئالاھىدىلىك ئىسلام ئۈمىتىنى ئۈستازلىق
مەرتىبىسىگە كۆتۈرىدۇ.
ئاللاھ تائالا ئىسلام ئۈمىتىنى مۇنداق سۈپەتلىگەن: «شۇنىڭدەك
(يەنى سىلەرنى ئىسلامغا ھىدايەت قىلغاندەك) كىشلەرگە شاھىت
بولۇشۇڭلار ئۈچۈن ۋە پەيغەمبەرنىڭ سىلەرگە شاھىت بولۇشى ئۈچۈن بىز
سىلەرنى ياخشى ئۈمىت قىلدۇق» (سۈرە بەقەرە- 143- ئايەت).
بۇ تەڭپۇڭلىق مۇسۇلماننىڭ شەخسى ھاياتى، ئائىلە ھاياتى، جەمئىيەت
ۋە دۆلەت ھاياتىدا كۆرۈنىدۇ. تەسىرى ئىسلام مەدەنىيەت يۆنىلىشى ۋە
تەڭپۇڭلىقىدا ئوچۇق ئاشكارا زاھىر بولدى.

مۇكەممەللىك رىئالىسى

مۇكەممەللىكتىن مەقسەت؛ ئىنساننىڭ زېمىنى گۈللەندۈرۈش،
ئاللاھقا ئىبادەت قىلىشتىن ئىبارەت ۋەزىپىسىنى تولۇق ئادا قىلىۋېلىشى

ئۈچۈن، بەزىسى يەنە بەزىسىنى تولۇقلايدىغان، بىرسى يەنە بىرسىدىن بىھاجەت بولالمايدىغان ئىشلارنىڭ بىرىكىشىدۇر.

مىسالى:

ئىلىم - ئىمان؛

ھەقىقەت - كۈچ قۇۋۋەت؛

ئەقىدە - ئەمەل؛

دەۋەت - دۆلەت؛

تەربىيە - قانۇن؛

ئىمان تۇرۇتكىسى - ھوقۇق تۇرۇتكىسى؛

ماددى ئىجادىيەت - ئەخلاقى ئۈستۈنلۈك؛

ھەربى كۈچ - مەنىۋى روھ

ئىسلام نەزىدە ۋە ئەمەلىيەتتە ئىلىم - پەن ئىمانغا زىت نەرسە ئەمەس، ھەقىقەت كۈچ - قۇۋۋەتكە، ئەقىدە ئەمەلگە، تەربىيە قانۇنغا زىت كېلىدىغان ئىشلار ئەمەس. بەلكى ھەر بىرسى يەنە بىرسىنى تولۇقلايدىغان مەنىلەردىن ئىبارەت.

ئىنسانلار ئۆزى پەيدا قىلغان نىزام - پىرىنسىپلارنىڭ ئەيىپى، بىر تەرەپكە كۆڭۈل بۆلۈپ يەنە بىر تەرەپنى تاشلاپ قويدۇ. بەزى ئەخلاقى قىممەتلەرگە مەركەزلەشتۈرۈپ يەنە بەزىسىنى تاشلايدۇ، قورساقنى توپغۇزۇشقا ئەھمىيەت بېرىدۇ، ئەقىلنى قانائەتلەندۈرۈشكە بەك ئەھمىيەت بېرىپ كەتمەيدۇ، ئەقىلنى ماددى ئىلىم بىلەن توپغۇزۇشقا كۆڭۈل بۆلىدۇ، بىراق قەلب ۋە روھلارنى ئىمان شەرىپتى بىلەن قاندۇرۇشقا كۆڭۈل بۆلمەيدۇ. شەھەرلەر ئارىسىدىكى قاتناش ئىشلىرىغا ئەھمىيەت بېرىدۇ، كىشىلەر ئارىسىدىكى ئىجتىمائى ۋە پىسخولوگىيە ئالاقىسىغا كۆڭۈل

بۆلمەيدۇ، ئۇنىڭدىنمۇ ئېغىرراقى ئىنسان بىلەن ياراتقۇچى ئارسىدىكى ئالاقىگە دىققەت نەزىرى بىلەن قاراپ قويمايدۇ.

ئىسلام دىنى بولسا ئىنساننىڭ: جىسمى، ئەقلى ۋە روھى ئېھتىياجلىرىنى قاندۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىدۇ. ئىنساننىڭ مەيلى ئۇ يەككە شەخس بولسۇن، ئائىللىك بولسۇن ياكى دۆلەتتىكى ۋە تەنداش بولسۇن بارلىق ئەھۋاللىرىدا ئىنسانغا كۆڭۈل بۆلىدۇ.

شۇنداقلا ئىسلام دىنى پەزىلەتلىك جەمئىيەت، بىر ئۈممەت ۋە ياخشى دۆلەت قۇرۇپ چىقىشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىدۇ.

ئىسلامدىكى ئىلىم - پەن ۋە ئىماننىڭ مۇكەممەللىشىشى

ئىسلام دىنىدا ئىلىم- پەن بىلەن ئىماننىڭ يانمۇ-يان تۇرىشى مۇكەممەللىك كۆرۈنۈشلىرىنىڭ قاتارىدىندۇر. ئىسلام جەمئىيىتىدە باشقا جەمئىيەتلەردىكىدەك ئىلىم-پەن بىلەن دىن ئارىسىدا تالاش - تارتىش ياكى كېلىشەلمەسلىك ھالىتى يۈز بەرمىدى. ياۋرۇپا جەمئىيەتلىرىدە مىڭلىغان بىلىم ۋە ئەقىل ئىگىلىرى ۋە ئۇلارنىڭ يولغا ئەگەشكەنلەر چىركاۋنىڭ قۇربانغا ئايلىنىپ كەتتى. ئوتتۇرا ئەسىردىكى ياۋرۇپانىڭ تارىخى قورقۇنۇشلۇق ئىنسانى قۇشخانا بىلەن توشۇپ كەتكەن. تەپتىش مەھكىمىلىرىنىڭ بېسىمى ئاستىدا ئالىملار ۋە ئەقىل ئىگىلىرى تەپتىش مەھكىمىسىدە جازالاندى.

بىز مۇسۇلمانلارغا كەلسەك، بىزنىڭ دىنىمىز - بەزى بىر ئىسلام دىنىنى تولۇق چۈشەنمەيدىغان نادان ۋە جاھالەت كۈچلىرى خىيال قىلغاندەك- ئىلىم - پەن ۋە تەرەققىياتقا تەشۋىق قىلىش بىلەن ئىچى سىقىلىپ قالمايدۇ.

ئىسلام دىنى ئىلمى تەرەققىياتنى ۋە ئىلمى تەرەققىياتنىڭ ھاياتتىكى پايدىلىق مۇۋاپىقلىرىنى ئىبادەتنىڭ قاتارىدىن دەپ ئىتبارغا ئالىدۇ. ئىلىم-

پەن تەرەققىياتى ئىسلام دىنىدا پەرز ئىشلارنىڭ قاتارىدىن سانىلىدۇ. ئەگەر بىر جەمئىيەتتىن يېتەرلىك ساندىكى ئادەملەر جەمئىيەت تەقەززا قىلىۋاتقان بۇ پەرزنى ئادا قىلمىسا ئۇ چاغدا جەمئىيەت ئومۇميۈزلۈك گۇناھكار ھېسابلىنىدۇ.

ئىسلام دىنى ئەقىلىنى ھۆرمەتلەش، ئەقىلىنى تەپەككۈر يۈرگۈزۈش ۋە ئىزدىنىشكە دەۋەت قىلىش، ئىلىم - پەنگە قىزىقتۇرۇش، ئالىملار ۋە ئەقىل ئىگىلىرىنى ئالى دەرىجىدە ھۆرمەتلەش، ساۋاتسىزلىق ۋە قاتمىلىققا ئۇرۇش ئوتى ئېچىش، يېزىقچىلىق، قەلەمكەشلىك ۋە بىلىم ئىگەللەش ئىشلىرىنى مەدھىيلەش بىلەن باشقا دىنلاردىن ئالاھىدە پەرق ئىتىپ تۇرىدۇ.

ئىسلام دىنىدىكى ئىلىم - پەن ئىمان ساھەسى ۋە ئىمان نۇرى مەيداندا تۇرىدۇ. بىرىنچى بولۇپ چۈشكەن ئايەت: [ياراتقان پەرۋەردىگارىڭنىڭ ئىسمى بىلەن ئوقۇغىن] دەپ نىدا قىلىدۇ. ئوقۇش ئىلىم پەننىڭ ئاچقۇچى، بىراق بۇ ئوقۇش ئاللاھنىڭ ئىسمى بىلەن ئوقۇشتۇر. بۇ ئارقىلىق ئىلىم - پەن كىشىلەر ئۈچۈن ياخشىلىق ۋە بەرىكەت بولىدۇ.

ئىسلام دىنىدا باشقا دىنلاردا دېيىلگەن: «ئىشەنگەن ئاندىن بىلگەن! ياكى كۆزۈڭنى يۇمۇپ ئاندىن ماڭا ئەگەشكىن! تەقۋا بولغىن ياكى نادان بولغىن!» دېگەندەك بۇنداق پىرىنسىپلار ئىسلامدا دېيىلگەن ئەمەس. بەلكى ئىسلام ئالىملىرىنىڭ قاتارىدىن سانىلىدۇ دەپ دېيىلگەن (يەنى بارماقتا سانىلىدىغان ئالىملار): دوراپ ئىشەنگەن كىشىنىڭ ئىمانى قوبۇل قىلىنمايدۇ، ئەقىل مۇقەددەس تېكىستنىڭ (ئايەت ۋە ھەدىس) نىڭ ئاساسىدۇر. ئاتىزىمچىلارغا قارشى ئەقىل بىلەن ئاللاھنىڭ بارلىقى ئىسپاتلانغان. ۋەھىينىڭ چۈشۈشى ۋە مۇمكىن بولۇشى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەڭ ئاخىرقى پەيغەمبەر ئىكەنلىكى ۋە قۇرئان كەرىمنىڭ مۆجىزىسى ئەقىل بىلەن ئىسپاتلانغان دەپ قارار قىلىشقان.

قۇرئان كەرىمنىڭ باتىل ئېتىقادتىكى مۇشرىكلاردىن: «ئەگەر سىلەر (سۆزۈڭلاردا) راستچىل بولساڭلار، دەلىلڭلارنى كەلتۈرۈڭلار» دېيىشى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس!

ئوتتۇرا ئەسىرلەر بويى غەرب چىركاۋلىرىنىڭ تارىخىدا: ئەقىل ۋەھىيگە قارشى، ئىلىم- پەن دىنىنىڭ دۈشمىنى، پىكر (تەپەككۈر قىلىش) ئىماننىڭ دۈشمىنى، شەرىئەت ھىكمەتنىڭ زىددى دەيدىغان سۆزلەر تارقالغان.

ئەمما ئىسلام دىنىدا بۇنداق مۈشكۈللەر تونۇلۇپ باقمىدى، ئىسلامنىڭ نەزىرىدە ئەقىل بىلەن ئىلاھىي ۋەھىي قارشىلاشمايدۇ. شۇ سەۋەبتىن ئىلاھىي ۋەھىي ئەقىلنىڭ شان- شەرىپىنى كۆتۈرىدۇ، ئەقىل بىلەن پايدىلىنىشقا قىزىقتۇرغانلىقىنى كۆرەلەيمىز. ئەقىل بولسا ۋەھىينىڭ راستلىقىغا دەلىلدۇر، ئۇ ۋەھىينى چۈشىنىشتىكى ۋاستىدۇر.

شۇڭلاشقا ئىسلام ئالىملىرى: مۇقەددەس تىكىستنىڭ سەھىبىسى (توغرىسى) بىلەن ئەقلى نەرسىنىڭ ئېنىق ئىسپاتلانغىنى ھەرگىز قارشىلىشىپ قالمايدۇ. بەزى كىشىلەرنىڭ زىتلىشىدۇ دەپ خىيال قىلىپ قالغىنى، ئۇ ئەقىلدىكى نەرسىنى ياكى دىندىكى نەرسىنى خاتا چۈشۈنۈپ قېلىشتۇر دەپ قارار قىلىشقان.

قۇرئان كەرىمنىڭ چۈشكەنلىكىگە ئون تۆت ئەسىر ئۆتتى، بۇ مەزگىللەردە كۆپلىگەن مەرىپەتلەر ۋە پىكىرلەر پەيدا بولدى. شۇنداق تۇرۇقلۇق قۇرئاننىڭ ئايىتىدىن بىرەر ئايەت كەسكىن ئىسپاتلانغان ئىلمى ھەقىقەتكە قارشى كىلىپ قالمىدى. مانا بۇ قۇرئان كەرىمنىڭ مۆجىزە دەلىللىرىنىڭ بىرسىدۇر.

ئىسلام دىنى قۇرئان كەرىمنىڭ تەلىماتلىرى بىلەن خۇراپاتنى ئىنكار قىلىدىغان، قۇرۇق گۇمان ۋە ھاۋايى ھەۋەسكە ئەگىشىشنى رەت قىلىدىغان، دورمۇچىلىق قىلىشقا ۋە باشقىلارغا تەۋە بولۇپ ياشاشنى ئەيىپ دەپ بىلىدىغان، ئەقلى نەرسىلەردە پاكىتقا ھۆرمەت قىلىدىغان، مۇقەددەس تىكىستلەردە ساغلام ياكى ساغلام ئەمەسلىكىگە دىققەت

قىلىدىغان،(ئايەت بۇنىڭ سىرتىدا) ماددى نەرسىلەردە مۇلاھىزە ۋە تەجرىبىگە تايىنىدىغان، ئەقلىنى ئىنسانغا بىرىلگەن ئەڭ چوڭ نىئەت دەپ قارايدىغان ۋە كائىناتتىكى نەرسىلەردىن مەنپەئەتلىنىش ئۈچۈن پىكر يۈرگۈزىدىغان، تارىخ سەھىپىسىدىن پايدىلىنىدىغان ئىلمى ئەقلىنى يىتۈشتۈرۈپ چىقىدۇ.

مەدەنىيەتمىز ئىلىم ۋە ئىمان مەدەنىيىتىدۇر

مۇشۇ قىممەت ۋە چۈشەنچىلەر ئاساسىدا، مۇكەممەللەشكەن ئىسلام مەدەنىيىتىنىڭ مەيدانىدا بۈيۈك ئىلمى ئويغۇنۇش تەسىس قىلىندى. مۇسۇلمانلار ئەۋۋەلقىلەرنىڭ - خۇسۇسەن پەلسەپىدە چامى ئۇزۇن گىربىسىيەلىكلەرنىڭ- كىتابىنى تەرجىمە قىلدى. بۇ پەلسەپە مۇتافىزىكا بىلەن بىرلىكتە ئىلىم -پەن، ماتىماتىكا قىسمى ۋە تەبىئى پەن تەرەپلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالاتتى.

مۇسۇلمانلار بۇ ئىلىمدىن پايدىلاندى، ئۇنى شەرھىلەپ سۈزۈپ خۇلاسىلىدى ۋە موھىم ئىلمى ئىزاھاتلاردا بولدى، بەلكى ئالگىبراغا ئوخشاش يېڭى ئىلىملەرنى ئىجات قىلدى. تەكشۈرۈش ۋە تەجرىبە قىلىش پىرىنسىپىنى كەشىپ قىلىپ چىقتى. غەرب ئەللىرى بۇ ئىلىملەردىن پايدىلاندى، ھازىرقى يېڭى غەرب ئويغۇنۇشى شۇ ئىلىملەرنىڭ ئاساسىدا بارلىققا كەلدى. مانا بۇ ئىسلام مەدەنىيىتىنىڭ گۈزەللىكىدۇر.

ئىسلام مەدەنىيىتى ئالەمدە- ياۋرۇپا ئەللىرى قاراڭغۇلۇق دۇنياسىدا غەرىق بولۇپ كەتكەن كۈنلەردە- بىر قانچە ئەسىر دەۋر سۈرگەن يەككە - يىگانە مەدەنىيەت ئىدى.

مۇسۇلمانلارنىڭ باغداد، قاھىرە، دەمەشق، قۇرتبە، ئىسپانىيە ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ئورۇنلاردىكى ئۇنۋىرسىتېتلىرى ئىلىم پەننىڭ ئالەمدىكى مەشھۇر ئۇنۋىرسىتېتلىرى ئىدى.

ئوقۇغۇچىلار دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن بۇ ئۇنىۋېرسىتېتلارغا ئىلىم ئۆگىنىش، سەۋىيىسىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن كېلەتتى.

ئالەمدىكى مىدىتسىنا، دورىگەرلىك، ئاسترونومىيە، فىزىكا، خېمىيە، ماتىماتىكا، جۇغراپىيە پەنلىرىدىكى ئىلمى مەرجەلەر (مەنبەلەر) ئىسلامى مەنبەلەر ئىدى.

مىدىتسىنانى مىسال تەرىقىسىدە ئالدىنقى بولساق، پەخرۇرازنىڭ «ھاۋى» ناملىق ئەسىرى، ئىبنى سىنانىڭ «قانۇن» ناملىق كىتابى، ئىبنى رۇشدىنىڭ «كۆللىيات» ناملىق ئەسەرلىرى ئالەمگە بىر قانچە ئەسىر مەنبە بولۇپ كەلگەن ئىدى.

شۇ ئەسىرلەردە، خاۋارىزمى، بەيرۇنى، ئىبنى ھەيسەم، ئىبنى نەفىس، ئىبنى بەيتار ۋە ئۇنىڭدىن باشقا مۇسۇلمان ئالىملىرىنىڭ ئىسىملىرى چاقناپ تۇرىدىغان ئىسىملار ئىدى.

كىندى، فارابى، غەززالى، ئىبنى باجە، ئىبنى تۇفەيىل، ئىبنى مىسكوۋىيە، ئىبنى ئەرەبى، ئىبنى تەيمىيە، ئىبنى خەلدۇن ۋە ئۇلاردىن باشقىلار پەلسەپە، بىئولوگىيە، ئىجتىمائىي پەنلەردىن سىرت، دىن ۋە شەرىئەت ئىلىملىرىدا ئالاھىدە كۆزگە كۆرۈنگەن ئىدى. شۇنداقلا ئىبنى رۇشدى، پەخرۇرازى، ئىبنى نەفىس ۋە ئۇلاردىن باشقىلار تەبىئىي پەن ۋە ماتىماتىكا ساھەسىدە كۆزگە كۆرۈنگەن ئالىملار ئىدى.

ئەرەب تىلى ئالەمدىكى بىرىنچى ئىلىم - پەن تىلى ئىدى. بۇ تىل تەرجىمە قىلىنغان ۋە ئىجات قىلىنغان ئىلىملارنىڭ ھەممىسىنى بېيىتتى.

ئىسلام ئەللىرى، مۇسۇلمانلارنىڭ شەھەرلىرى بۇ بۈيۈك ئويغۇنۇشنى قوينغا ئالغان ئىدى. بۇ ئىلىملارنىڭ تەسىرى، مەسچىت، مەدرىس، مەكتەپ، قەسىر، قەلئە، دوختۇرخانا ۋە ھاياتنىڭ ھەر تۈرلۈك ساھەلىرىدە كۆرۈنگەن ئىدى.

شۇنداقلا بۇ ئىلىملارنىڭ مەنىۋى تەسىرى مۇسۇلمانلارنىڭ پەرۋەردىگارى بىلەن بولغان ئالاقىسى، ئىبادەتلىرى، ئىنسانىيەت رەۋەلىكى ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ئىشلىرىدا كۆرۈنگەن.

«غوستاف لوبۇن» مۇنداق دەيدۇ: «تارىخ مۇسۇلمانلاردىنمۇ ئادىل ۋە رەھىمدىل بولغان ئازات قىلغۇچىلارنى تونۇپ باقمىدى».

مۇسۇلمانلارنىڭ مەدەنىيىتى خۇداگۈيلىق مەدەنىيەت ئىدى، ھەر بىر نەرسە ئاللاھنى ئەسلەش بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىدى.

ئۇلارنىڭ مەدەنىيىتى ئىنسانلارنىڭ ياخشىلىقى، ئىنسانلارنىڭ بەختى ۋە شان - شەرىپى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان، شۇنداقلا ئىنساننىڭ ھۆرمىتى، تەبئىيىتى ۋە ئەركىنلىكىگە ئەھمىيەت بېرىدىغان ئىنسانىيەت رەۋە مەدەنىيەت ئىدى.

ئۇلارنىڭ مەدەنىيىتى ئىلىم - پەن، ئىقتىساد، سىياسەت ۋە ئۇرۇش ئەخلاقىدىن ئايرىلمايدىغان ئەخلاقى مەدەنىيەت ئىدى.

ئاشۇ قەدىمى مەدەنىيەتنى ياراتقان ئىسلام ئۈمىتى، غەرب مەدەنىيىتىدىكى ئىلىم - پەن، تېخنىكا، ئىدارە باشقۇرۇش ۋە تەشكىللەشكە ئوخشاش ياخشىلىق تەرەپلىرىدىن پايدىلىنىپ يەنە يېڭىدىن مەدەنىيەت يارتىشقا ئەلۋەتتە قادىر بولالايدۇ.

بىراق ئىسلام مەدەنىيىتى غەرب مەدەنىيىتىگە ئىمان، ئەخلاق ۋە ئىنسانىيەت رەۋەلىك قىممەتلىرىنى قوشدۇ، ئىلاھىي قانۇنلار بىلەن يولنى تۈزلەپ تۇرىدۇ. ئىسلام دىنى ئۇ ئىلىملارنىڭ ئەسلى قائىدىللىرىنى ئوتتۇرغا قويدى. تەپسىلات ۋە شاخچە مەسىلىلىرىدە ئىجتىھات قىلىش ئىشلىرىنى زامان، ماكان ۋە شارائىتنىڭ ئۆزگىرىشىگە رىئايە قىلغانلىقتىن ئىنساننىڭ ئەقلىگە قالدۇرۇپ قويدى.

بۇ ئارقىلىق ئىسلام مەدەنىيىتىمىز، ماددا بىلەن روھ بىرلەشكەن، دۇنيا بىلەن ئاخىرەت تۇتاشقان، تەرەققىيات بىلەن ئەخلاق باغلاشقان، ئىلىم -

يەن بىلەن ئىمان بىر نۇقتىغا كەلگەن ۋاقتىدا، ھازىرقى زامان مەدەنىيىتىنى تولۇقلايدۇ، بوش يەرلىرىنى ئىتىدۇ.

ئىسلام دىنىدىكى ئىمان ۋۇجۇدىيەتنى ئىزاھلاپ بىرىدۇ. ئىنساننى ۋۇجۇدىيەت (كائىنات) بىلەن باغلايدۇ. ئىنساننىڭ ھاياتىغا غايە ۋە مەجبۇرىيەت بەلگىلەپ بىرىدۇ. ئىمان ئىنسانغا روھى خاتىرجەملىك، قەلبى تېنچلىق ئاتا قىلالايدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىنساننى ئىككىلىنىش ۋە قورقۇنچ بېسىپ كەتمەيدۇ، غەم قىلىش ۋە ئۈمىدسىزلىنىش كونترول قىلىۋالمايدۇ.

ئاللاھ قۇرئاندا: [مۆمىنلەرنىڭ ئىمانىغا ئىمان قوشۇلۇش ئۈچۈن، ئاللاھ ئۇلارنىڭ دىللىرىغا تەمكىنلىكنى چۈشۈردى] دەيدۇ. [سۈرە فەتھە 4 – ئايەت]

يەنە: [(تەۋبە قىلغانلار) ئىمان ئېيتقانلار بولۇپ، ئۇلارنىڭ دىللىرى ئاللاھنى ياد ئېتىش بىلەن ئارام تاپىدۇ، بىلىڭلاركى، دىللار ئاللاھنى ياد ئېتىش بىلەن ئارام تاپىدۇ] دەيدۇ. [سۈرە رەئدە 28 – ئايەت]

ئىمان توغرا يولغا باشلىغۇچى كۈچ - قۇۋۋەتتۇر، ئۇ يولنى نۇرلاندۇرۇپ بېرىدۇ. ئۇ ياخشىلىققا ئىتتىرىدىغان كۈچلۈك تۈرتكە. ئۇ يامانلىقتىن توسىدىغان، ئىستىلنى ئۆلچەمگە سېلىپ تۇرىدىغان كۈچدۇر. ئۇ مۆمىنلەرنى بىر - بىرى بىلەن تۇتاشتۇرۇپ تۇرىدىغان بىرلەشتۈرگۈچى كۈچدۇر.

ئىماننىڭ ئىنسان ھاياتىدىكى ئورنى

دىننىڭ ھەقىقىتى ۋە ۋەزىپىسى تۆۋەندىكى ئىشلاردا كۆرۈندۈ:

1. ئىنسان بىلەن پەرۋەردىگارنىڭ ئارىسىنى باغلاش، ئاللاھنىڭ ئىنساننى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭغا يېقىن ئىكەنلىكىنى ھېس

قىلدۇرۇش، ئىنساننىڭ يۈرىكىنى ئاللاھقا بولغان ئىشەنچە، خاتىرجەملىك ۋە ئۇنىڭ قېشىدىن كەلگەن بارلىق نەرسىلەرگە بولغان ئىمان بىلەن توشقۇزۇش؛

2. ئىنساننىڭ قەدىر قىممىتىنى ھۆرمەتلىك ۋە گۈزەل شەكىلدىكى بىر مەخلۇق ھالىتىگە كۆتۈرۈش؛

3. ئىنساننىڭ كەڭرى كائىنات بىلەن بولغان ئالاقىسىنى كېڭەيتىش. چۈنكى ئىنسان بۇ چوڭ كائىناتتا ئەھمىيەتسىز نەرسە ئەمەس ياكى كائىنات ئىنساننىڭ دۈشمىنى ئەمەس بەلكى كائىنات ئىنساننىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن بويسۇندۇرۇلغان مەخلۇقتۇر. شۇنداقلا كائىنات ياراتقۇچىنىڭ كاتتىلىقىغا بولغان دەلىلدۇر.

4. ئىنساننىڭ ئۆمرىنى بۇ قىسقا دۇنيا ھاياتىدىن مەڭگۈلۈك ئاخىرەت ھاياتىغا باغلاش. ئىنساننىڭ ۋەقەلىكى تۇغۇلۇپلا ئۇزۇن ئۆتمەي ئۆلۈپ تۈگەيدىغان مەخلۇق ئەمەس. بەزىبىر دەھرىزىمىلەر مۇنداق دېگەن. ئاللاھ بۇلارنىڭ سۆزىنى ھىكايە قىلىپ قۇرئان كەرىمدە: [بىزنىڭ مۇشۇ دۇنيا ھاياتىدىكى ھاياتىمىزدىن باشقا ھايات يوقتۇر. بىز ئۆلىمىز ۋە تىرىلىمىز (يەنى بىر تەرەپتىن ئۆلۈپ تۇرىمىز ۋە بىر تەرەپتىن تۇغۇلۇپ تۇرىمىز)، بىز قايتا تىرىلمەيمىز] دېگەن [سۈرە مۇمىنۇن 59 – ئايەت]

بەلكى ئىش ئۆمەر ئىبنى خەتتاب دېگەندەكتۇر: «سىلەر مەڭگۈلۈك ئۈچۈن يارىتىلدىڭلار، سىلەر بىر دۇنيادىن يەنە بىر دۇنياغا يۆتكىلىسىلەر». بۇ مەزمۇنلارنى ۋە ئىنساننىڭ دۇنياغا كىلىش سىرىنى تونىشى، ئىنسانلىقنىڭ ھەقىقىتىنى ھېس قىلىشى، ھاياتىدىكى ۋەزىپىسىنى ئاڭقىرالىشى پەيدا قىلدۇ. ھەممىسى ئىماننىڭ مېۋىسىدۇر .

ئىماننى يېڭىلاش ئۈچۈن ئەمەل قىلىش لازىم

قەلب ۋە ھاياتتا ئىماننى يېڭىلاش ئۈچۈن بارلىق ئۇسۇل - چارىلار بىلەن ئەمەل قىلىش لازىم. دىنغا سەل قاراش ياكى دىنغا دۈشمەنلىشىش نەزىرى بىلەن قاراش ئەڭ خەتەرلىك ئىشلاردۇر. ئىمان ئاللاھنىڭ رازىلىقىغا يول ۋە ئاخىرەتنىڭ تەييارلىقىدۇر. جەننەت قىيىنچىلىقلار بىلەن، جەھەننەم شەھۋەتلەر بىلەن توشۇپ كەتتى. قىيىنچىلىقلارنى ياخشى كۆرىدىغان، ئاللاھ يولىدىكى ئازابنى تاتلىق سانايدىغان ئىچكى روھى كۈچ بولمىسا، جەننەتكە ئېلىپ بارىدىغان قىيىنچىلىقلارنى كۆتۈرۈپ كېتەلمەيمىز ۋە جەھەننەمگە باشلايدىغان شەھۋەتلەرگە قارشى تۇرۇپ بولالمايمىز.

بۇ روھى كۈچنى ئىمان يارىتىدۇ. ئىمان ۋەزىپىمىزنى ئادا قىلىشىمىزغا ئاساسلىق تۈرۈتكە بولىدۇ. ئىمان ئىنساننىڭ پەرزلىرىنى ئادا قىلىشى بىلەن ئاللاھقا يېقىنلاشتۇرىدۇ. ئىنسان نەپلە ئىبادەتلەر بىلەن ئاللاھقا كۆپ يېقىنلىشىلايدۇ. ئاللاھ بىر ئىنساننى ياخشى كۆرسە ئۇنىڭ ئاڭلايدىغان قۇلىقى، كۆرىدىغان كۆزى، تۇتىدىغان قولى بولۇپ بېرىدۇ. ئۇ دۇئا قىلسا ئىجابەت قىلىدۇ، بىر نەرسە سورىسا بېرىدۇ.

ئىمان ئارقىلىق دۇنيا ۋە ئاخىرەتنىڭ بەختىگە ئېرىشكىلى بولىدۇ. ئىمان ھەممە كىشىلەر ھېرىس بولىدىغان دۇنيانىڭ بەختىگەمۇ يول ئاچىدۇ. بۇنى ئاز ساندىكى كىشىلەر ھېس قىلالايدۇ.

ئىمان ئىنسانغا خاتىرجەملىك، بەختنىڭ روھى بولغان كۆڭۈلنىڭ خاتىرجەملىكىنى ۋە روھنىڭ بەختىنى بېرەلەيدۇ.

ئاللاھ قۇرئاندا: [ئىمان ئېيتقانلارنىڭ دىللىرى ئاللاھنى ياد ئېتىش بىلەن ئارام تاپىدۇ، بىلىڭلاركى، دىللار ئاللاھنى ياد ئىتىش بىلەن ئارام تاپىدۇ. ئىمان ئېيتقان ۋە ياخشى ئەمەللەرنى قىلغانلار خۇشاللىققا، گۈزەل

قارارگاھقا (يەنى جەننەتكە) ئېرىشىدۇ [دەيدۇ، سۈرە رەئدە 28 - 29 -
ئايەت]

ئىنسان مال دۇنيا ۋە بايلىق ئارقىلىق پۇل بىلەن سېتىۋالغىلى بولىدىغان
كۆپلىگەن لەززەتلەرنى قولغا كەلتۈرەلسىمۇ، بىراق ھەقىقىي بەخت بازاردا
تېپىلمايدۇ، ئۇنى پۇل ۋە مال ئارقىلىق سېتىۋالغىلى بولمايدۇ. چۈنكى
ھەقىقىي بەخت قەلبنىڭ چوڭقۇرىدىن ئېتىلىپ چىقىدۇ، ئۇ يەردىن بۇ
يەردىن ئىمپورت قىلسا بولىدىغان تاۋار ئەمەس.

بىر مۇسۇلمان كىشى شۇنداق دېگەن: «بىز بەخت ئىچىدە ياشايمىز،
ئەگەر ئۇنى پادىشاھلار ھېس قىلىپ قالسا قىلچ بىلەن تالاشقان بولاتتى».
بەزىدە ئىنسان ئىلىم - مەرپەت ۋاستىسى ئارقىلىق بارمىقى بىلەن
باسسا يىراقنى يېقىنلاشتۇرۇپ بېرىدىغان، تۆمۈرنى يېمىشتىپ بېرىدىغان،
ھەركەتسىزنى ھەركەتلەندۈرىدىغان، ھەركەتلىنىۋاتقان نەرسىنى
ھەركەتسىزلاندۇرىدىغان ئاپتوماتىك دۇنياسىدا باياشات ياشىشى مۇمكىن.
بىراق ئىلىم - مەرپەت ئىنساننىڭ بەدىنىگە كەڭ تاشا تۇرمۇش ھازىرلاپ
بەرسىمۇ - ئۇنىڭغا كۆڭۈلنىڭ خاتىرجەملىكىنى تەييارلاپ بېرەلمىدى.
ئۇنىڭغا ئۇسۇل - چارىلارنى بېرەلمىدى. ياشايدىغان غايە بېرەلمىدى.
چۈنكى بۇ ئىلىم - پەننىڭ ۋەزىپىسى ئەمەس، ئىماننىڭ ۋەزىپىسىدۇر.

بىز دەۋاتقان ئىمان، ئىنساندا ياخشىلىق تۈرۈتكىلىرىنى، يامانلىقنى
يامان كۆرۈش تۇيغۇسىنى ئۆستۈرىدۇ، قەلبنى ئەرزىمەس ھېسسىي
ماتالارنىڭ تارتىش كۈچىدىن يۇقىرى روھى ئۈيۈققا كۆتۈرۈلۈشكە بولغان
رىغبەت ۋە ئارزۇ بىلەن توشقۇزىدۇ.

ئىمان ئىنساننىڭ يۇقۇرى كۆتۈرۈلۈۋاتقان ئىشتىياقى بىلەن پەسكەش
شەھۋەت تۇيغۇلىرى ئۈستىدىن ھالقىپ ئۆتۈشكە كۈچ - قۇدرەت ۋە
ئىقتىدار ھازىرلاپ بېرىدۇ. ياشلارغا، سەلدەك شەھۋەتلەر ئالدىدا تۇرمىنىڭ
خارلىقنى قۇبۇل قىلىپ، گۇناھ ۋە شەھۋەتنىڭ قىزىقتۇرىشىنى رەت
قىلىدىغان يۈسۈپ ئەلەيھىسسالامنىڭ ئىرادىسىدەك ئىرادە ئاتا قىلالايدۇ.

يۇسۇف مۇنداق دېگەن: [ئى پەرۋەردىگارم! ماڭا ئۇلار ئۈندىگەن نەرسىدىن كۆرە زىندان سۆيۈملۈكتۈر] [سۈرە يۇسۇف 33 – ئايەت] ئىمان قۇربان بېرىش مەيدانلىرىدا ئىسمائىل ئەلەيھىسسالامنىڭ سەۋر قىلغىنىدەك سەۋر ئاتا قىلالايدۇ.

بىز تەلەپ قىلىۋاتقان ۋە ئىزدەۋاتقان ئىمان ئۆز تۇپرىقىدا ئەخلاق دەرىخىنى ئۆستۈرىدۇ، ھەر ساھەلەردە يۇقىرى پەزىلەت ۋە ئالى قىممەتلەرنى ئاشۇرىدۇ.

ئەخلاقسىز ئۈمەتلەرنىڭ چوڭ مەسئۇلىيەتلەرنى ئۆز ئۈستىگە ئالالمايدىغانلىقىنى ۋە ئىجادىيەتلىك خىزمەتلەرنى ئېلىپ بارالمايدىغانلىقىنى تارىخ ئىسپاتلاپ ئۆتتى.

ئەخلاقسىز ئۈمەت ئاساسسىز بىناغا ئوخشايدۇ. ئۇ بىنا ھەر قانچە ئېگىز ۋە ئۈستۈن بولسىمۇ چوقۇم ئۈرۈلۈپ چۈشىدۇ. شائىر شەۋقى شۇنداق دېگەن:

«ئەخلاقى جەھەتتىن بۇزۇلغان مىللەتكە ماتەم تۇتۇپ، ھەسرەت چەكسەڭ بولىدۇ».

ئۇزۇندىن بېرى كۆپلىگەن ھاكىملار- مەسئۇللار ئىنساننىڭ سىرتقى تەرىپىدىن ئەمەس، ئىچىدىن باشقۇرۇلدىغانلىقىنى ئۇنتۇپ قېلىپ جەمئىيەتنىڭ ئىستىلىنى ھەر تۈرلۈك قانۇنلار بىلەن كونترول قىلىشقا ئۇرۇنغان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ قانۇنلىرى ھېچ نەرسىگە ئەسقاتمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار زىيان تارتتى. ھەقىقەت ئۈستىدىن ھاۋايى-ھەۋەس، ياخشىلىق ئۈستىدىن شەخسىيەتچىلىك غەلبە قىلىپ كەتتى. مەجبۇرىيەت ئاۋازىدىن پەسكەش شەھۋەت ئاۋازى يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. شۇ سەۋەپلىك كۆپلىگەن جىنايەتلەر تاراپ كەتتى. ئەڭ يۇقىرى سەۋىيەدە تىراگىدىيە ۋە رەسۋاچىلىق ئاشكارا بولدى.

ئەنگىلىيە سوتچىلىرىنىڭ بىرىسى شۇنداق خاتىرە يېزىپ قالدۇرغان: (جەمئىيەت قانۇنىسىز مۇقىم بولمايدۇ. قانۇن ئەخلاقسىز كونترول قىلالمايدۇ، ئەخلاق ئىمانسىز ئۈستۈنلۈككە ئېرىشەلمەيدۇ).

ئىمان مۇسۇلمان ئىنساندىكى يۈشۈرۈن كۈچلەرنى ئېتىلدۈرۈپ چىقىرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن مۇسۇلمان ئۆزىدە ئىجادىيەت يارىتىش، قەھرىمانلىقنى ئىشقا ئاشۇرۇش ۋە ئاجايىپ ئىشلارنى بارلىققا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئاللاھقا ۋە قىيامەت كۈنىگە بولغان ئەقىدە كۈچى پارتىلاپ ھەرىكەت قىلىدۇ. بىز بۇ ئەھۋاللارنى ئۆتمۈشتىكى تارىختا ۋە ھازىرقى ئەسىرىمىزدە كۆرەۋاتىمىز.

ئىنسان كۆڭلىگە؛ «ئاللاھنىڭ تەقدىرى شەكسىز ئىجرا بولىدۇ، رىزىق بىلەن ئەجەل ئاللاھنىڭ قېشىدا يېزىلىپ كەتكەن. رىزىق تەقسىم قىلىنىپ بولغان، ئەجەل بەلگىلەنگەن» دەيدىغان چۈشەنچىگە كەلگەن ۋاقتىدا ئىمان ناھايىتى زور كۈچ- قۇۋۋەت ئاتا قىلىدۇ.

ئىمان كىشىلەر ئارىسىدىكى ئالاقىنى كۈچەيتىدۇ. ئۇلارنى قېرىنداشلىق سايىسى ئاستىدا جەملەپ، ئەڭ كۈچلۈك مۇھەببەت تۇيغۇسى بىلەن باغلايدۇ. ئىمان مۆمىنلەر ئارىسىدىكى مۇستەھكەم تۇتقۇدۇر.

ئىمان ھارارىتى ۋە كۈچ قۇۋۋىتى بىلەن كىشىلەرنىڭ ئالاقىسىغا توسالغۇ بولۇۋاتقان ئىرقى ئايرىمچىلىق، نەسەب، تىل، يۇرتتۇراللىق توسالغۇلىرىنى ئېرتىپ تاشلايدۇ ۋە ئەقىدە ئالاقىسىنى قان ياكى تۇققانچىلىق ئالاقىسىدىن يۇقىرى ۋە كۈچلۈك ئورۇنغا قويدۇ.

بۇ بۈيۈك قېرىنداشلىق سايىسى ئاستىدا، چوڭ- كىچىك ئاداۋەت يوقۇلىدۇ. كىشىلەر تاللىشىۋاتقان دۇنيا ئاددى نەرسە بولۇپ كۆرۈنىدۇ. ھەسەت ۋە بىر- بىرىنى يامان كۆرۈش تۇيغۇلىرى قورۇلۇپ تۈگەيدۇ. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر بىرىنى يامان كۆرۈشنى ئۈممەتلەر كىسىلى دەپ ئاتا: «ئۇ دىننى يوقىتىشقا ئېلىپ بارىدۇ» دېگەن. [تىرمىزى بايان قىلغان]

مەسلە قەلبنىڭ ساغلام بولشى بىلەنلا توختاپ قالمايدۇ. بەلكى قەلبنى ئاللاھنى ياخشى كۆرۈشتىن ئېتىلىپ چىققان چوڭ مۇھەببەت ئاۋات قىلدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «سىلەر مۆمىن بولمىغىچە جەننەتكە كىرەلمەيسىلەر، بىر-بىرىڭلارنى ياخشى كۆرۈشمىگىچە مۆمىن بولالمايسىلەر» دېگەندى. [مۇسلىم بايان قىلغان]

بۇ نۇقتىدا قېرىنداشلىق، مۇھەببەت ۋە ئۆتۈنۈشتىن ئىبارەت يۇقىرى تۇيغۇلار ياخشىلىقتا بىرلىشىش، خۇشاللىق ۋە مۇسەببەتتە بىر-بىرىگە كۆيۈنۈش ۋە بىر بىرىگە ھەمكارلىشىش ھالىتىگە تەرەققى قىلدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۆمىنلەرنى تەسۋىرلەپ: «مۆمىن - مۆمىنگە نىسبەتەن بىر - بىرىنى چىڭتىپ تۇرغان كېسەكلەرگە ئوخشايدۇ» دېگەن. [بۇخارى بايان قىلغان]

خاتىمە

21 - ئەسىر ئاللاھ خالىسا ئەقىلنى ئىلىم مەرىپەت، قەلبىنى ئىمان، ھاياتىنى ئىسلام تەلىماتلىرى بىلەن ئازاد قىلىدىغان ئەسىردۇر.

ئاللاھ قۇرئاندا: [ئۇلارغا بىز تاكى قۇرئاننىڭ ھەق ئىكەنلىكى ئېنىق بولغۇچە، (ئاسمان زېمىن) ئەتراپىدىكى ۋە ئۆزلىرىدىكى (قۇدىرتىمىزگە دالالەت قىلىدىغان) ئالامەتلەرنى كۆرسىتىمىز] دەيدۇ. [سۈرە فۇسسەلەت - 52 - ئايەت]